

ET KORS OG EN SLEKT

*Ideologiske og politiske brytninger under NS-stevner på
Borre og Stiklestad i perioden 1934-1944*

Max Knutsen

Masteroppgave i historie

Universitetet i Oslo

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Våren 2022

Sammendrag

Formålet med denne oppgaven er å tolke og sammenligne hvordan Nasjonal Samling (NS) benyttet seg av den norrøne og kristne arven på Borre- og Stiklestadstevnene. Til tross for at stevnene utgjorde sentrale arrangement for NS, har stevnene i liten grad blitt sammenlignet over tid, før og etter 1940, eller med hverandre. NS før 1940 var et marginalisert parti i et demokratisk samfunn. Etter 1940 ble NS det eneste lovlige og statsbærende partiet, og erklærte seg selv som et nasjonalsosialistisk parti. Ulike aktører i NS tolket stevnene ut ifra en rekke politiske og ideologiske perspektiver før og etter 1940. Ved siden av Stiklestadstevnet i 1944 utkom det historiske verket *Olavstanken – Fra Stiklestad til Stiklestad* av NS-ideologen Eyvind Mehle. Verket har fungert som en referanse til Stiklestadstevnene, uten at hans ideologiske standpunkt har blitt tolket og sammenlignet med andre bidrag på Borre- og Stiklestadstevnene.

Funnene viser at Borrestevnet før 1940 var vektet på antimarxisme og antiparlamentarisme med fascistiske innslag etter mønster fra Italia. Rammen rundt stevnet var av en kristen art. Motsatt var Stiklestad tungt vektet på et nasjonalistisk og kristent innhold. Perioden etter 1940 markerer flere brudd, men også kontinuitet. Før-kristne skapelsesmyter inntar en sentral posisjon på Borre, hvor nasjonalsosialistisk ideologi uttrykt gjennom pangermanisme sto i et motsetningsforhold til nasjonale holdninger. Kristendommen forsvinner fra programinnholdet på Borre, samtidig som at de før-kristne mytene utgjorde et høydepunkt mellom 1941-1942, i takt med krigssuksessen og håpefulle forventninger om en NS-ledet regjering i et fritt Norge. Stiklestad sto i samme periode for en kontinuitet med tiden før 1940. I perioden etter 1943 snur krigssuksessen, og det blir samtidig klart at Hitler ikke vil gi NS retten til å styre Norge på egenhånd. Dette markerte enda et brudd for Borres del. Kristendommen reetableres på programinnholdet, samtidig som at innholdet blir vektet mot et internasjonalt samarbeid i kampen mot bolsjevismen.

Olavstanken var et grunnleggende og nasjonalt symbol i NS, men tolkningen av Olav bar likevel preg av ideologiske brytninger med spredning til pangermanisme, norrøn mytologi og kristendom.

Forord

Utgangspunktet for denne oppgaven ble til på slutten av bachelorstudiene, da jeg samtidig jobbet ved Midgard vikingsenter på Borre. Utstillingen «*Mørke skyer over Borre*» av Fredrik Bjønnes vekket min interesse for bruken av historiske symboler. Jeg har hatt mange givende samtaler med Fredrik.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder Øystein Sørensen for råd, gjennomlesning og nyttige tilbakemeldinger. Jeg vil takke Stiklestad Nasjonale Kultursenter (SNK) ved Bodil Østerås, Lars Børre Hallem og Heidi Anett Øvergård Beistad for omvisning og foredrag. Da jeg ble syk av korona og satt i isolasjon under oppholdet på Stiklestad, ble jeg godt tatt vare på. Influentaen jeg pådro meg to uker etterpå sammenfalt med Russlands invasjonen av Ukraina 24.februar. Det var surrealistisk og krevende å skrive i en periode med sykdom og et endret verdensbilde.

Til sist vil jeg takke min bedre halvdel Hanna for en uvurderlig støtte og tilbakemelding på mitt arbeid. Tristan, Elena og William har bidratt med lyse stunder under skriveperioden. Måtte de leve lykkelig i en verden fri fra krig og undertrykkelse.

Max Knutsen

Larvik, mai 2022

Innholdsfortegnelse

1	Innledning: Om valg av tema og problemstilling	7
	Problemstilling	7
	1.1 Valg av metode og metodiske begrensninger	8
	1.2 Kilder	10
	Aviser	11
	Litteratur	11
	Kildekritikk	13
	1.3 Begrepsavklaringer: Pangermanisme og den nordiske bevegelsen	14
	1.4 Avgrensninger	15
	1.5 Borre og Stiklestads historiske betydning for Nasjonal Samling	16
	Borrehaugene	16
	Stiklestad	18
2	Borre og Stiklestad før 1940	19
	2.1 Stiklestad 1934	19
	Quislings forord til Stiklestadstevnet	20
	Quislings tale på NS-tinget 28.juli	21
	Olsok-stevnet på Stiklestad 29.juli	21
	Talen til garnisonsprest Kjeld Stub	22
	Quislings tale på Stiklestad	22
	Reaksjoner etter Stiklestadstevnet i 1934	23
	2.2 Borrestevnet 1935	26
	Det sanne vintreet	27
	Olavskorset mot Hammeren	27
	Talen til Johan B. Hjort	28
	Quislings tale	29
	2.3 Borrestevnene etter 1935	30
3	Borre og Stiklestad 1941-1942	32
	3.1 Borrestevnet 1941	32
	Omtalen av stevnet i etterkant	33
	Orvar Sæthers tale 1.pinsedag	34
	Quislings tale 2.pinsedag	37

3.2 Borrestevnet 1942	37
Tønsberghirdens ankomst	38
NSK	39
Talen til Olga Bjoner	39
2.pinsedag	40
Talen til Gulbrand Lunde	41
Quislings tale 2.pinsedag	42
3.3 Stiklestadstevnet 1942	43
Åpningsdagen 28.juli	44
Middag på Bakketun	44
Bondemøtet	45
NSFU kameratkveld – taler av Axel Stang og Ragnar Skancke	46
Rikshirdens kameratkveld	46
Regimentfører Krohns tale	47
Olsok 29.juli – «Under solkorsets seiersmerke»	47
Lundes tale	48
Defilering av Føreren	50
Gudstjeneste ved Einar Lothe	50
Forord til Quislings tale ved Fylkesmann Eggen	51
Overrekkelsen av Nord-Trøndelags fylkesbanner	52
Quislings tale på Stiklestad	53
4 Borre og Stiklestad 1943-1944	55
4.1 Borrestevnet 1943	55
NSK	56
Gudstjeneste ved Knut Geelmuyden 1.pinsedag	57
Leirkveld 1.pinsedag	57
Defilering 2.pinsedag	58
Fylkesfører Thore Tjerslands velkomsttale på folkemøtet 2.pinsedag ...	58
Quislings tale 2.pinsedag	59
«Den eneste veg»	61
4.2 Borrestevnet 1944	61
Gudstjeneste ved Hans Olav Hagen	62
Talen til Tjersland	63
Talen til Myklebust	64

	Talen til Fuglesang	65
	Talen til Olga Bjoner	66
4.3	Stiklestadstevnet 1944	67
	Talen til Eggen	68
	Quislings tale	69
	Talen til Fuglesang og avdukingen av Olavsbautaen	71
5	Analyse og drøfting av stevnene	72
5.1	Perioden før 1940	72
	Quisling – Kristendom og fascisme	74
	Hjort – Nasjonalisme eller pangermanisme?	76
	Hammeren mot korset	79
5.2	Perioden 1941-1942	80
	Borrestevnet 1941	80
	Regiment Nordland og Norges-SS	81
	Nasjonalisme eller blod og jord?	83
	Sæther – en pangermansk og norrøn vind over Borre	86
	Borrestevnet 1942	89
5.3	Perioden 1943-1944	91
	Borrestevnet 1943	92
	SS-presten på Borre i 1943	94
	Stiklestad og Borre 1944 - Europatankens gjennombrudd	96
	Nasjonalismens fanebærere	98
6	Drøfting - Striden om Olavstanken	101
7	Konklusjon	108
8	Referanser	112
	Primærkilder	112
	Litteratur	113
	Artikler og avhandlinger	115
	Illustrasjoner	115

1. Innledning: Om valg av tema og problemstilling

Denne oppgaven har som formål å gi en fremstilling av stevnene på Borrehaugene og Stiklestad i regi av NS mellom årene 1934-1944. Oppgaven tar særlig for seg ideologiske og politiske brytninger, gjennom bruken av Borre og Stiklestad som historiske knutepunkter. Det vil være av interesse å undersøke hvordan NS fremstilte den kristne og norrøne tematikken før og etter okkupasjonen i 1940. På hvilken måte forelå det en form for kontinuitet med tanke på innhold, om og i så fall på hvilken måte markerte 1940 et brudd?

Den partipolitiske motstanden ble brutt, og NS ble det eneste lovlige partiet i Norge 25 september 1940. Tyskernes ankomst representerte muligheter og begrensninger, hvor de ulike aktørene forholdt seg til en ideologisk og politisk ramme konstruert av Hitler. Det i sin tur skapte nyanserte og avanserte spenninger mellom de ulike aktørene på både tysk og norsk side.

I litteraturen finnes referanser og artikler om stevnene på Borre og Stiklestad i regi av NS, uten at innholdet har gjennomgått en simultan redegjørelse og sammenligning av politiske og ideologiske brytninger. Borre historielag sitt «*Borreminne*»¹ foretok i 2007 en gjennomgang av alle Borrestevnene før og etter 1940. Til tross for en relativt fylldig beskrivelse av stevnene, blir innholdet i liten grad sammenlignet over tid, med andre store stevner som Stiklestad, eller knyttet opp mot ideologiske brytninger. Dette gjelder også for Stiklestad sin del. NS-ideologen Eyvind Mehle og hans historiske verk *Olavstanken- «Fra Stiklestad til Stiklestad»* (1944) blir ofte brukt som en kildereferanse, uten at ideologiske holdninger i verkets første del kommer til uttrykk. Det er derimot mange referanser til bokens del to. Denne delen inneholder en samling av taler og innhold på Stiklestadstevnene i 1934 og 1942. Senest i *Aftenposten historie* utgave nr.4 2022², kun dager før innlevering av denne oppgaven, blir *Olavstanken* brukt som en referanse til Quislings tale på Stiklestad i 1942. Heller ikke i *Aftenposten historie* blir Mehles ideologiske tankevirksomhet gjenstand for en kritisk gjennomgang. Det er derfor et hull i temaet politiske og ideologiske brytninger på Borre og Stiklestad som bør belyses.

Problemstilling

Gjennom å analysere utvalgte stevner, taler og innhold ved Borre og Stiklestad i perioden 1934-1944 søker jeg å belyse følgende problemstilling med tilhørende forskningsspørsmål:

¹ Madsen, *Borreminne*, (2007)

² Thon, «Quislings nazibauta på Stiklestad har skapt strid i mer enn 70 år», 114

Hvordan kom ideologiske og politiske brytninger til syne under NS-stevnene på Borre og Stiklestad i perioden 1934-1944?

1. Hvordan ble den kristne og norrøne arven tolket og brukt av NS? På hvilken måte kan man se elementer av kontinuitet og brudd før og etter 1940?
2. Var det tydelige forskjeller mellom Borre og Stiklestad?
3. Hvordan tolket ulike aktører i NS begrepene «Olavstanken» og «Hammeren mot korset»?

1.1 Valg av metode og metodiske begrensninger

Denne oppgaven skal gjennom en hermeneutisk komparativ metode tolke og sammenligne referater av stevnene på Borre og Stiklestad i regi av NS. Hermeneutikk er tekstforståelse og fortolkning. Metoden inngår i det som kalles den hermeneutiske sirkel. Dette er forholdet mellom del og helhet, tekst og kontekst og ikke minst tekst og leser.³ Man kan ikke se helheten uten delene, og man kan ikke se delene uten en helhet. Teksten må leses i lys av den aktuelle konteksten. Mennesker og samfunn må forstås på sine egne premisser, målet er ikke å felle en dom, men å forstå fortidens egenart slik den fremstår.⁴ Metoden byr med dette på nødvendige utfordringer. Hans Georg Gadamer (1900-2002) påpekte at ingen er fri for forutinntatte meninger,⁵ men for å kunne stille en problemstilling eller tolke et fenomen, kreves det at forskeren og leseren besitter erfaring og egne synspunkter; en forstruktur. Problemet er at denne forforståelsen endres over tid. Slik står kravet om forkunnskaper i en samtidig kontrast til metodens kjerneverdier: Å forstå et menneske eller et fenomen på dets egne premisser. Det er forskerens ansvar å være bevisst på denne metodens største svakhet. Under NS-stevnene på Borre og Stiklestad var NS-aktørene påvirket av samtidens kontekst, slik at fortiden ble tolket under helt andre forutsetninger enn hva som er tilfelle i dagens samfunn. Når historiske hendelser skal diskuteres, er dette samtidig en sannhetsdebatt. Hva er objektivt, og hva er subjektivt? Erling Sandmo (1963-2020) argumenterte for at sannheten ikke var gitt en evigvarende størrelse, men situert til kontekst og situasjon. Sannhet kan med andre ord begrense seg helt ned til individnivå. Den historiske konteksten til samtiden var viktigere enn et absolutt sannhetsbegrep. Sandmos poeng var at den hermeneutiske mistanken kan gå for langt, og at man må ta høyde for en «verdighetstilnærming» overfor fortidens

³ Myhre, *Historie* (Oslo: Pax Forlag, 2014), 19

⁴ Myhre, *Historie* (Oslo: Pax Forlag, 2014), 20

⁵ Myhre, *Historie* (Oslo: Pax Forlag, 2014), 25

mennesker.⁶ Tor Egil Førlands kontradiksjonsprinsipp hevder derimot at to motstridende utsagn ikke kan være sanne samtidig.⁷ Med en slik slutning vil den naturvitenskapelige årsaken til tordenvær utgjøre sannheten, og ikke den sannheten som menneskene i yngre jernalder tilla fenomenet tordenvær. Et situert sannhetsbegrep kan hjelpe forskeren til å «[...] undersøke premissene til den epoken vi studerer, og unngå å være kolonialister historien.»⁸ Svakheten ligger i mangelen på naturvitenskapelige årsaksforklaringer, og ervervede innsikter. Våre ervervede innsikter stiller for eksempel et spørsmål til hvordan vi bør forholde oss til historien. Snorre og Mehle tok et utgangspunkt i hvordan deres samtid så på fortiden. De var begge et produkt av sin samtid. Snorre skrev om norrøn mytologi i en kristen tid, og Mehle skrev om Snorre og kristen tid i en periode hvor den materialistiske historieoppfatningen preget hans samtid.

Stevne på Borrehaugene og Stiklestad bør leses med samtidens øyne, altså ut ifra et situert sannhetsbegrep. Samtidig kan et kontradiksjonsprinsipp forklare de realpolitiske hendelsene rundt stevnet. Til slutt vil det være viktig å poengtere at forfatteren av denne teksten også er påvirket av sin samtid, med både de begrensninger og sannheter det måtte innebære.

Aktuelle stevner på Borre og Stiklestad vil bli presentert i empiriske kapitler, gjennom en periodisering. Den første perioden tar for seg Stiklestadstevnet i 1934 og Borrestevnet i 1935. Perioden 1941- 1942 utgjør tre stevner, og til slutt perioden 1943-1944 med ytterligere tre stevner. Utvalgt innhold med særlig relevans blir så analysert og drøftet i kapittel 5 og 6. Borrestevnet ble arrangert mellom 1935-1939 og 1941-1944. Med unntak av årene 1937-1940 var alle stevnene lagt til Nasjonalparken på Borre.

Kildegrunlaget mellom 1936-1940 er sparsommelig. Det foreligger ingen referater fra talene som jeg har klart å spore. Det manglende kildegrunlaget kan tilskrives et blandet årsaksforhold. For det første var bevegelsens økonomiske stabilitet før 1940 skiftende. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom antall utgivelser av partiets aviser og hovedorganer. For det andre var NS som partiorganisasjon sterkt marginalisert etter stortingsvalget i 1936. En stor andel litteratur peker på at organisasjonen hadde gått i forglemselen om det ikke var for

Figur 1

⁶ Myhre, *Historie* (Oslo: Pax Forlag, 2014), 28

⁷ Myhre, *Historie* (Oslo: Pax Forlag, 2014), 40-41

⁸ Myhre, *Historie* (Oslo: Pax Forlag, 2014), 43

tyisk assistanse. For det tredje ble det sannsynligvis et forbud mot bruken av parken.⁹ I 1930-årene måtte NS innhente tillatelse til å bruke parken fra en tilsynskomiteé, som i starten sannsynligvis konkluderte med at bruken av parken ikke stred mot «nasjonalparkens karakter».¹⁰ Disse fire årene vil derfor omtales i liten grad, og presenteres kun i korte trekk. Etter stevnet på Stiklestad i 1934 tok det åtte år før NS skulle arrangere et nytt stort stevne. Det ble kun holdt tre store stevner på Stiklestad, selv om lokale mønstringer i regi av NS antageligvis ble arrangert årlig. En plakat fra stevnet i 1943 viser et begrenset program i forhold til stevnene i 1934, 1942 og 1944 (figur 1).

1.2 Kilder

Foruten aviser, vil jeg benytte meg av Gulbrand Lundes *Kampen for Norge*, en samling av foredrag og artikler mellom 1933-1942, som består av tre bind. For å sammenligne eventuelle brytninger på stevnene, benytter jeg meg av NS-ideologen Eyvind Mehle og hans historiske verk *Olavstanken- «Fra Stiklestad til Stiklestad» (1944)*. Dette verket ble utgitt i forkant av Stiklestadstevnet i 1944. Verket fremstår som nasjonalistisk, rasistisk, antimaterialistisk og endog antikristen med kirken som fremmedartet. Rasebegrepet i relasjon til sagaene utgjør en nasjonal og pangermansk ramme. Det refereres som nevnt jevnlig til Mehle, uten at hans ideologiske tankevirksomhet har blitt gjenstand for en nærmere redegjørelse, eller satt i en komparativ analyse til stevnene på Borre og Stiklestad. Arne Hveem Alsvik er i sin masteroppgave «*Stiklestadmyten*» (2020) kort innom Mehle, men det er kun Mehles materialistiske kritikk som nevnes.¹¹ Denne kritikken bryter ikke med NS sitt generelle syn på materialismen. Bruken av symboler har tidligere blitt analysert av Jimi Thaule i hans masteroppgave «*På nasjonal grunn*» (2007).¹² Thaule er innom talene på både Borre og Stiklestad, men han vektlegger først og fremst NS' bruk av symboler i en bred kontekst. Han setter i likhet med Alsvik, Borre og Stiklestad i en relasjon til materialismen. Fiendebilder og fremmedhetstanker knyttes i liten grad til ideologiske ulikheter innad i partiet. I anledning Stiklestadstevnet i 1944 både henviser til og siterer Thaule et utdrag fra det historiske verket til Mehle, uten at verkets kristenfiendtlige holdninger ble gjenstand for en videre diskusjon. Han bemerker riktignok, gjennom referanser til Arne Pauss Pausett, at Mehle og NS bygget sitt historiske syn på Sars og Munchs forskning.¹³

⁹ Madsen, *Borreminne*, (2007), 19

¹⁰ Myhre, *Før viken ble Norge* (2015), 27

¹¹ Alsvik, *Stiklestadmyten* (Universitetet i Oslo, 2020), 56

¹² Thaule, *På nasjonal grunn* (Universitetet i Oslo, 2007)

¹³ Thaule, *På nasjonal grunn* (Universitetet i Oslo, 2007), 74

Mehles verk trekker på elementer fra P.A Munchs (1810-1863) innvandringsteori, og historikergenerasjonen i 1860-årene, hvor blant annet Ernst Sars brukte historien i et ideologisk perspektiv.¹⁴ Det er særlig Sars som bryter med Halvdan Kohts materialistiske forklaring, der kampen hos Koht skildres som en økonomisk spenning mellom en overklasse og en underklasse.¹⁵ I sin «*Udsigt over den norske historie*» hevdet Sars at det eksisterte en ubrutt linje mellom vikingtiden og 1800-tallets norske samfunn, gjennom språk, kultur og bakgrunn. Bondebefolkningen var kjennetegnet gjennom sine røtter til folkelig kultur, norsk talespråk og slektskap. Gjennom kultur, historie og natur differensierte nordmenn seg fra andre nasjoner.¹⁶

Aviser

Jeg har primært valgt å benytte meg av NS sine hovedorgan, *Nasjonal Samling* og *Fritt Folk*. Jeg vil også benytte meg av lokalavisene *Gjengangeren* og *Vestfold Presse* for Borrestevnet. Hovedorganene vil dekke Stiklestadstevnet, i tillegg til lokalavisen *Adresseavisen*. *Aftenposten* benyttes i noen tilfeller for å få frem ulike nyanser i deknningen av stevnene. Når det gjelder deknningen av Stiklestadstevnet i 1934 blir et knippe aviser utenom de nevnte brukt som en direkte kildehenvisning. Dette skyldes at stevnet i etterkant ble gjenstand for kritikk og diskusjoner knyttet til pressefrihet.

Avisen *Nasjonal Samling* var en ukentlig utgivelse som ble utgitt i 3 årganger mellom 15. mars 1934 -12.mars 1936. Avisen ble partiets hovedorgan fra 1935. I 1934 utkom 40 utgaver, i 1935 49 og kun 11 i 1936. Totalt utkom 100 utgaver over 3år.¹⁷ Med navneendringen til *Fritt Folk* økte utgivelsene samtidig betraktelig, og avisen gikk fra ukentlige utgivelser til å bli en dagsavis. Dette skyldtes at NS i et kort tidsrom ble finansielt støttet av fascistbevegelsen i Italia. I 1937 ble kun 32 utgaver utgitt. Til sammenligning ble avisen utgitt i 310 utgaver i 1942. *Fritt Folk* ble utgitt helt frem til 7. mai 1945.¹⁸

Litteratur

Oppgavens problemstilling blir støttet opp og diskutert ved hjelp av tidligere forskning. I hovedsak har jeg tatt for meg tre historikere som alle har bidratt innenfor tematikken politiske og ideologiske brytninger innad i NS: Dag O. Bruknaap, Terje Emberland og Øystein

¹⁴ Hyvik, *Tokulturlæra i norsk historie* (Oslo: Det norske samlaget, 2016), 21

¹⁵ Hyvik, *Tokulturlæra i norsk historie* (Oslo: Det norske samlaget, 2016), 23

¹⁶ Aronsson. *Nordic National Histories* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008), 262

¹⁷ Jensen, *Nasjonal Samlings periodiske skrifter 1933–1945*. (Oslo: Grafisk media forlag, 1992), 59

¹⁸ Jensen, *Nasjonal Samlings periodiske skrifter 1933–1945*. (Oslo: Grafisk media forlag, 1992), 33

Sørensen. Av den grunn vil deres arbeid kort presenteres. Jeg vil støtte meg på Hans Fredrik Dahl sin omfattende Quisling-biografi i to bind for å kunne følge den politiske utviklingen i og rundt NS.

Dag. O. Bruknapp sin hovedfagsoppgave fra 1972, senere utgitt under artikkelen «*Ideene splitter partiet-Rasespørsmålets betydning i NS's utvikling*»¹⁹ tar for seg partistridighetene før 1940. Hovedpoenget til Bruknapp er at ideologiske rivninger fremfor personmotsetninger bidro til at NS opplevde en splittelse. Han deler NS inn i tre fløyer. En nasjonalsosialistisk fløy på den ene yttersiden, en fascistisk og mer nøytral bevegelse i midten, og en kristen fløy på den andre yttersiden. Det var en ideologisk uklarhet i partiprogrammet fra start som sørget for at ulike interessegrupper meldte seg inn i NS. Fra 1935 og utover skal antisemittisme og rasistiske utspill ha økt i omfang. Dette skyldtes i all hovedsak at den fascistiske gruppen mistet sitt trumfkort som følge regjeringdannelsen til Det Forenede norske Arbeiderparti (DNA) Anklager om revolusjonære planer var ikke lenger relevant. Bruknapp spekulerer i om rasespørsmålet kan ha blitt mer relevant som følge av en søken etter en ideologisk særegenhet. Ordbruken sørget for at store deler av den kristne fløyen meldte seg ut av NS i 1935 og 1936. Bruknapp sitt bidrag vil være særlig relevant for drøftingen av Borre og Stiklestad før 1940.

Sørensen sin bok «*Hitler eller Quisling*»²⁰ er særlig relevant etter 1940. Sørensen fortsetter på mange måter der Bruknapp stopper, og tar for seg nasjonalisme kontra pangermanisme gjennom å betrakte NS fra innsiden. Dette kombinerer han med et begrep han kaller revolusjonsaspektet. Som det eneste revolusjonsforsøket siden 1814 sto nye samfunnsformer på dørstokken hvis NS skulle lykkes. Det var i den sammenheng også forventninger i tilknytning til økonomiske verdensanskuelser som sosialisme og pro-kapitalisme. Forskningen til Emberland er svært relevant, både i et sammenligningsperspektiv og som en inspirasjon for valg av tema. I boka *Religion og Rase*²¹ blir religiøse forestillinger, i form av nyhedenskap, gjenstand for en sammenligning i relasjon til pangermanisme. Ettersom problemstillingen ikke tar utgangspunkt i en biografisk tilnærming, vil de pangermanske aktørene (som ikke bidro på noen av stevnene)²² være av mindre interesse. Det er likevel elementer i boka som gir opplysende tilleggsinformasjon i forhold til pangermanisme og tyske forhold på stevnene. Andre verk av Emberland blir også benyttet.

¹⁹ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976)

²⁰ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989)

²¹ Emberland, *Religion og rase*. (Oslo: Humanist forlag, 2003)

²² Hans S. Jacobsen overvar Borrestevnet i 1943, men han nevnes i liten grad av Fritt folk se FF 15.6.1943

Kildekritikk

En streng tysk sensur etter førerprinsippet sørget sannsynligvis for at journalister og pressefolk i liten grad hadde mulighet til å uttrykke sin personlige mening i NS- redaksjonen. En svakhet ligger i mangelen på et komplett innhold. Referatene fra *Fritt Folk* og *Nasjonal Samling* er ofte, men ikke alltid, forkortede versjoner. De lange talene til Quisling på Borre er vanskelig å gjengi i sin helhet. Ved å kun ta i bruk referater, er det lett å overse viktige utsagn som kunne ha belyst oppgavens problemstilling. Det har derfor vært nødvendig å være grundig i valg av kilder.

Til tross for en indre streng sensur, kan den enkelte redaktør/forfatter ha tolket talene på ulike måter, og valgt innhold deretter. Ved siden av hovedorganene ble talene ofte utgitt i andre skriftlige former. Talen til Gulbrand Lunde på Stiklestad i 1942 er gjengitt hele tre steder som jeg har klart å finne, muligens flere. Det historiske verket «*Fra Stiklestad til Stiklestad*» (1944), samlingen av Gulbrand Lundes taler og artikler i bind tre av *Kampen for Norge* (1943), og i NS sitt hovedorgan *Fritt Folk*. Mellom avisen og bøkene er det en relativt stor diskrepans. I *Fritt Folk* står det: «*Det er da naturlig for oss å samarbeide med de andre germanske folkene som vi er bundet til med slektsbånd og blod i kampen mot dem som vil skape en bolsjevikisk masse i Europa*».²³ I bøkene står det: «*Vi må sørge for at Norge sikres en plass blant de nasjoner som står oss nær, og det vil for oss si de andre germanske nasjoner. Vi står mot det som vil slå ned det nordiske og germanske*».²⁴

Det kan ved første øyekast se ut til at forskjellen ikke er stor, men innholdsmessig utgjør det en vesentlig forskjell. I *Fritt Folk* går det germanske opp i et felles blodsbånd – et felles germansk opphav og fellesskap. I bøkene er blod skiftet ut til fordel for det nordiske og germanske, som i sin tur nedtoner blodets fellesskap og opphavets betydning til fordel for en allianse mellom to uavhengige rasefellesskap. Gjengivelsen i bøkene passer best med Lundes karakter og ideologiske visjoner. Han frontet som oftest det nordiske til fordel for det germanske. Det er derfor fort gjort å komme til den konklusjon at *Fritt Folk* feilsiterte Lunde, men da overser man et viktig poeng. Da Lundes tale ble utgitt i bokform var han død. *Kampen for Norge* ble utgitt i 1943. Lunde omkom i en fergeulykke ved Romsdalsfjorden 25. oktober 1942.²⁵ Da talen hans ble trykket i *Fritt Folk* mot slutten av juli 1942, hadde han en mulighet til å iredsette, eller komme med innspill til talen som ble trykket i avisen. Talen som er å

²³ FF 30.7.1942

²⁴ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 184; Lunde, *Kampen for Norge III* (Oslo: Centralforlaget, 1943), 105

²⁵ Aftenposten 27.10.1942

finne i avisen er derfor sannsynligvis korrekt gjengitt, selv om den strider mot Lundes karakter. Det betyr at Lunde kunne spille på blodets germanske toner, til tross for at han tilhørte en nasjonal fløy. Det ideologiske skillet kommer derfor ikke alltid klart til uttrykk, og gjenspeiler seg i et parti som prøvde å stå samlet, til tross for ideologiske og politiske uenigheter. Begrepsbruken var ikke til enhver tid forenlig med det politiske og ideologiske ståstedet. Endringer må derfor ses over tid, i sammenheng med det realpolitiske skiftet. Spesielt gjelder dette for Quislings del.

Førerprinsippet satte i de fleste tilfeller begrensninger også for den norske partiledelsens utøvelse og kritikk. I siste instans måtte Quisling svare til Hitler og Rikskommisariatet. I partiledelsen kan det ha vært et spillerom for ideologiske uenigheter, så lenge disse var «*innenfor klart opptrukne og snevre rammer*».²⁶ I egenskap av å tilhøre den «rette ideologien» hadde for eksempel enkelte medlemmer av NS selverklært sin rett til å kritisere okkupasjonsmakten åpenlyst. Dette gjaldt i første rekke den pangermanske fløyen tilknyttet tidsskriftet *Ragnarok*.

1.3 Begrepsavklaringer: Pangermanisme og den nordiske bevegelsen

Pangermanismen i Norge dukket opp på 1800-tallet og forsvant like etter fredsslutningen i 1945. For å kunne drøfte denne oppgaven vil en kort begrepsavklaring av retningen og dens aktører være nødvendig. Overordnet spilte pangermanismen på forholdet mellom de nordiske land og Tyskland. Pangermanismen bygget på en språklig, kulturell og felles avstamning med alle land som var ansett som germanske, i en sammenslutning til et Stor-Germania. Ideologisk kom gjennombruddet i Norge mellom 1940 – 1945, og ble raskt koblet til tysk nasjonalsosialisme. Til tross for denne sammenkoblingen står pangermanismen seg som en eldre forestilling gjennom norske historikere og diktere som P.A Munch og Bjørnson, uavhengig av nasjonalsosialismen.²⁷ Dette er et viktig poeng. Tysk nasjonalsosialisme måtte forholde seg til realpolitiske beslutninger. Molotov-Ribbentrop pakten er et slik eksempel – indirekte kunne det se ut som at Tyskland støttet en russisk invasjon av Finland. Dette ble sterkt kritisert av de pangermanske medlemmene i *Ragnarok*, som i pennen av Redaktør Otto Sverdrup Engelschiøn undret om «*den nordiske tanke*» bare er en hobby som blir lagt tilside straks stormaktsinteressene var truet».²⁸ *Ragnarok* besto av både tidligere NS-medlemmer og andre som ikke anså NS som revolusjonært nok. Ideologisk var *Ragnarok* beruset av

²⁶ Sjørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a.s, 1989), 19

²⁷ Sjørensen, *Drømmen om det storgermanske rike*. (Oslo: Humanist forlag, 2009), 61

²⁸ Emberland, *Religion og rase*. (Oslo: Humanist forlag, 2003), 156

germanske forestillinger, norrøn mystikk, og en militant avstandstagen til kristendommens verdier. «*Det var særlig den religiøse vinklingen som bekymret myndighetene*».²⁹

SS under Reichsführer-SS Heinrich Himmler var en organisasjon som sterkere enn andre tyske organisasjoner støttet seg til pangermanismen, og den var mer ekte hos Himmler enn Hitler, til tross for at begge støttet seg på pangermansk tankegodt.³⁰ Himmler så den nordiske rase som den mest raserene. Nordmenns manglende innsats i Waffen-SS bygget på det faktum at de ikke var «*så godt skikket til å tåle tysk kadaverdisiplin*».³¹ Nordmenn hadde ikke, til forskjell fra dansker, opplevd det kollektive føydalsamfunnets disiplin. Dette måtte man ta hensyn til. Det var altså befalet i SS som hadde begått en feil, ikke nordmennene. Himmlers virke i Norge kom særlig til uttrykk gjennom opprettelsen av Germanske SS Norge (GSSN). SS bygget sitt program etter to tyske ideologer, og deres arbeid i den nordiske bevegelsen; såkalt Völkisch tenkning. Richard Walter Darré (1891-1968) og Hans F.K Günther. (1896-1953). Darré ble tysk landbruksminister og leder av SS rase og bosettingskontor (RusHA). I hans ideologiske hovedverk *Das Bauentum als Lebensquell der Nordischen rasse* (1928) forfektet Darré en ideologisk og politisk løsning med røtter i blod og jord (*Blut und Boden*). Rasens egenskaper kom til uttrykk gjennom en idealisering av sjelelige egenskaper, som varierte i renhet og edelhet.³² Tanken var at bonden gjennom sitt bånd til jordsmonnet, skulle returnere til de samme rurale områder som forfedrene for å drive landbruket. Den krigerske mentaliteten synliggjøres ved at seleksjon skulle sørge for at den dyktigste og sterkeste bonden overtok gården. Det var seleksjon som hadde skapt en rasemessig overlegen blodslinje. «Overskuddet» måtte finne ny jord, og slik rettferdiggjøre en annektering av områder i Øst.³³ Den nordiske rasen var begunstiget med det faktum at odelsbøndene fra gammelt av var frie bønder, og ikke underlagt hoveriet.

1.4 Avgrensninger

Denne oppgaven har få naturlige avgrensninger, og kan drøftes ut fra flere ulike hold. Jeg har valgt å fokusere på hvordan ulike aktører i NS fremstilte stevnene, og utelukker dermed en sammenligning av NS i en nasjonal samtidskontekst. Stiklestad og Olav den hellige har tidligere blitt gjenstand for en slik tilnærming av Alsvik.³⁴ Oppgaven er ikke biografisk

²⁹ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a.s, 1989), 78

³⁰ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a.s, 1989), 304

³¹ Emberland, *viking og odelsbonde* (Oslo: Humanist forlag, 2009), 127

³² Emberland, *viking og odelsbonde* (Oslo: Humanist forlag, 2009), 130

³³ Emberland, *viking og odelsbonde* (Oslo: Humanist forlag, 2009), 136

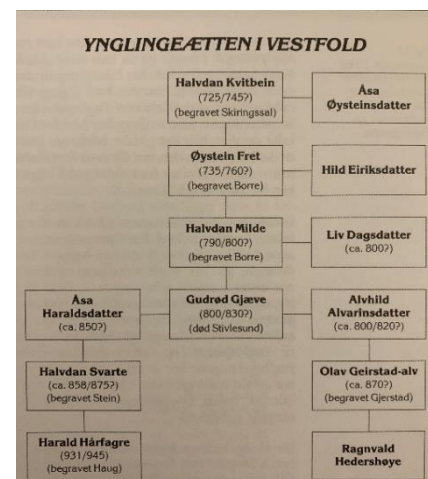
³⁴ Alsvik, *Stiklestadmyten* (Universitetet i Oslo, 2020)

anlagt, til tross for at enkelte aktører får mye plass. Det er den ideologiske og politiske bruken av stevnene i en bredere forstand som er av interesse. De personlige motivene kan ha vært mangesidig, slik at en biografisk tilnærming ville i denne oppgaven være svært forenklet i henhold til oppgavens ramme. En empirisk presentasjon av åtte stevner utgjør et stort materiale. Det er derfor helt umulig i forhold til denne oppgavens begrensninger å ta for seg alle detaljer ved hvert stevne. I analysen har jeg fremhevet et utvalg av talene fra stevnene, samt trukket ut hovedtendenser som har særlig interesse for oppgavens problemstilling. Med dette menes for eksempel begreper, symbolbruk og interessante taler og motiv. Jeg har i empirien med vilje utelukket taler som ikke er av interesse, og idrettsstevnene som ble arrangert simultant med Borrestevnene. Jeg velger bort oppsummering underveis, da dette vil oppleves som svært gjentakende og unødvendig for leseren. En av grunnene til dette er at flere av talene inneholder like elementer. Empirien består av taler som kan høres identiske ut, men ved en nærmere analyse fremheves ulike sider. Dette er også en av grunnene til at stevnene deles inn i perioder av kronologisk rekkefølge. For en fullstendig analyse ville det ha vært naturlig å inkludere Hafrsfjord som en av de «tre store» stevnene. Med hensyn til tid og omfang lar dette seg vanskelig gjøre.

1.5 Borre og Stiklestads historiske betydning for Nasjonal Samling

Historiebruken til NS tok utgangspunkt i religion og norrøne skapelsesmyter. Disse mytene knyttes igjen til hendelser og plasser som var avgjørende i opprettelsen av nasjonen Norge.

Vil vi følge den meget lange linje i det norske folks liv, kan vi altså ikke plutselig stoppe ved Stiklestad.³⁵ [...] Det som Tor er målsmann for, går lenger tilbake enn selve folkets tilblivelse som folk³⁶

Figur 2

Borrehaugene

Storhaugene på Borre i Vestfold er en unik plass. Med Nord-Europas største ansamling av monumentale gravhauger, utgjorde området et tidlig maktsentrum. Arkeolog Bjørn Myhre

³⁵ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 83

³⁶ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 84

hevdet at en politisk konsolidering resulterte i at det mellom år 600-900 var bygget ni store hauger.³⁷ Stedet knyttes til Snorre, som henviste til kvadet *Ynglingatal*. Dette kvadet skal angivelig ha blitt til gjennom Tjodolv den kvinværseke, skalden til Harald Hårfagre.³⁸ *Ynglingatal* forteller om skjebnen til Ynglingættens konger. Slektens rett til å regjere bygger på avstamningen til guden Frøy, som ved navn også ble kalt Yngve, derav Ynglingeætten.³⁹ Borre som mytenes plass ble til gjennom A.W Brøggers tolkning i 1930-årene. Brøggers vinkling ble av Lise Nordenborg-Myhre beskrevet som et legitimeringsgrunnlag for nasjonalsosialismen. Dette tilskrives Brøggers ukritiske, og egenkomponerte tolkning av Snorre, samt at argumentene ble stående uimotsagt og akseptert.⁴⁰ Da Nasjonalparken ble innviet holdt Brøgger en tale hvor han kalte parken for «Rikshagen», og han presiserte at det var: «[...] behovet for historiske røtter for dagens mennesker: Tanken om å gjøre Borrekongenes graver til en nasjonal helligdom bygger derfor på gamle røtter i norske folketro, uavhengig av hedenskap og kristendom».⁴¹

Figur 3

Det er særlig mytene med nettopp en slik beskrivelse, og denne spesifikke slekten som NS vektla på sine stevner. *Dronning Ragnhilds drøm* er et gjennomgående tema. Når redaksjonen i *Fritt Folk* beskriver henne, er det som om hun med sikkerhet har vandret gravid på Borre. Hun er mor til Harald Hårfagre, og hennes drøm blir beskrevet i Snorre sin *Heimskringla* under Halvdan svartes saga. Borre var *arnestedet for dronning Ragnhilds drøm*.⁴²

6. *Dronning Ragnhild drømte store drømmer. Hun var ei klok kvinne. En gang drømte hun at hun syntes hun stod ute i hagen sin og tok en torn ut av serken. Og mens hun stod og holdt på den tornen, vokste den slik at den ble en lang tein og den ene enden nådde jorda og ble straks rotfast, og like etter var den andre enden av treet høyt oppi lufta; så syntes hun treet var så stort at hun nesten ikke kunne se toppen på det, og det var et under så tjukt som det var; nederste delen av treet var rød som blod, og*

³⁷ Dørum, *Frå Høvdingdøme til kongemakt*. (Oslo: Cappelen Damm AS, 2017), 79

³⁸ Myhre, *Før Viken ble Norge*. (Vestfold fylkeskommune, 2015), 20

³⁹ Myhre, *Før Viken ble Norge*. (Vestfold fylkeskommune, 2015), 20

⁴⁰ Myhre, *Før Viken ble Norge*. (Vestfold fylkeskommune, 2015), 26

⁴¹ Myhre, *Før Viken ble Norge*. (Vestfold fylkeskommune, 2015), 25

⁴² FF 15.6.1943

treleggen oppover var fager og grønn, men oppe i greinene var det snøhvitt; det var mange store greiner på treet, noen langt oppe og noen langt nede, og greinene var så store at hun syntes de bredde seg over hele Norge, og enda lenger.⁴³

Drømmen beskriver Harald Hårfagres ankomst. De blodige nedre delene kan symbolisere slaget ved Hafrsfjord og Norges fødsel. Den grønne stammen kan symbolisere vekst, som i sin tur kan være folk og nasjon. Grenene utgjør slekten som skal bre seg ut over Norge, og verden. Den hvite toppen er en farge for det uskyldige og rene. Men kan også vise til en lys og lovende fremtid for Norge som nasjon.

Stiklestad

Stiklestad ligger i Verdal kommune, nord for Trondheim i Trøndelag fylke. Tradisjonelt forbindes Stiklestad med slaget på Stiklestad, men området har vært bebodd i lange tider. Haugene i området tilsier at Stiklestad var et maktsentrum lenge før Olavs tid. Kanskje var det nettopp derfor Olav valgte Stiklestad i sin streben etter politisk og religiøs innflytelse? «*Olav Haraldsson falt på Stiklestad 29.juli 1030 etter en meget bitter kamp mot en overveiende hedensk hær av trønderbønder*». ⁴⁴ Det er en slik tolkning som har vært rådende for de fleste i tiden etter Stiklestadslaget. Men gjaldt dette for NS?

Olav hadde en forhistorie som vikinghøvding, og med det trer han inn i en hedensk og norrøn kontekst. Olavs ettermæle og liv er med andre ord en brytning i seg selv, alt etter hvordan man velger å tolke hans liv, gjerninger og motiver. I kontekst til denne oppgavens problemstilling blir NS `tolkning av Olavs liv og virke av en særskilt betydning. Kongstanken knyttes særlig til den nasjonale selvstendigheten og samlingstanken, men selve Olavstanken knytter seg til arven fra Olav, og hvordan denne bør forstås. Var Olav en norrøn skikkelse med bakgrunn i rase, slekt, ætt og blod, eller var han en del av Europas kristne innflytelse og enhet?

⁴³ Sturlason, *Kongesagaer*. (Oslo: J.M. Stenersens Forlag AS, 2017) 44

⁴⁴ Moseng mfl., *Norsk historie I 750-1537*. (Oslo: Universitetsforlaget, 2007), 71

2. Borre og Stiklestad før 1940

NS i perioden før 1940 var et marginalt og ubestemt parti, hvor en indre ideologisk uklarhet sto for en politisk mobilisering utad i et samfunn som enda var demokratisk. Allerede i 1934 ble det første Stiklestadstevnet arrangert, og det første Borrestevnet året derpå. Stevnene før 1940 preges i stor grad av rivaliseringen mellom NS og de andre politiske partiene på høyre og venstresiden. Etter stortingsvalget i 1936 var NS som parti sterkt svekket. En svekket økonomi, indre strid og utmeldelser sørget for at NS var nær en oppløsning.

2.1 Stiklestad 1934

26.-29.juli

«Fram korsmenn – til Stiklestad!»⁴⁵

Programmet var planlagt over fire dager, med skuespill, gudstjenester og taler. Allerede en måned før selve stevnet ble forventningene lagt til grunn, og de var ikke av en beskjeden art. I partiets avis *Nasjonal Samling* skrives det følgende:

Forberedelsene til Stiklestadstevnet pågår med full kraft og der regnes allerede med 10.000 mennesker vil samles. Propagandachef Fürst gir oss en nærmere oversikt over det interessante arrangement» [...] En bilkortege starter på Østlandet og drar gjennom Østerdalen. Underveis får den tilslutning av medlemmene fra Østfold, Akershus, Oslo og Hedmark. En annen kortege går fra Sørlandet over Dovre til Trondheim. De yngste slutter sig til kortegene med sykkel.⁴⁶

Figur 4

Figur 5

⁴⁵ NS 26.7.1934

⁴⁶ NS 21.6.1934

I forkant av stevnet kom Quisling med et forord i 26. juli-utgaven av *Nasjonal Samling* med overskriften «*Hvorfor Stiklestad?*» Forordet er også gjengitt i del to av Mehles historiske verk, *Olavstanken – fra Stiklestad til Stiklestad (1944)*.⁴⁷

Quislings forord til Stiklestadstevnet

Forordet til Quisling markerer Olavs gjerning som en seier gjennom nederlag og død, med klare referanser til Kristus: «*Derved fikk hans liv og innsats en betagende likhet nettopp med den ophøiede skikkelses skjebne som et tusen år tidligere hadde grunnlagt kristendommen*». ⁴⁸ Kristendommen sto for et utviklingsstadium i menneskehetens historie. Denne revolusjonerende utviklingen hadde uteblitt for Norges, del frem til Olav tok på seg oppgaven med å kristne Norge. Olav var «*derfor en sjelden bærer av det som skjedde i pakt med tidens utvikling*». ⁴⁹ Olavs gjerning på Stiklestad utgjorde i sitt navn og sted en symbolsk fullbyrding av det nasjonale storverk. «*Derfor ble han i folketroen Hellig-Olav, Norges evige konge*». ⁵⁰

*Gjalddet den gang å samle Norge til et rike, så gjelder det nu å samle nordmenn til et folk. Gjalddet den gang overgang fra hedendom til kristendom, så gjelder det no også et avgjørende skifte i menneskehetens historie, en ny æra i verdenssivilisasjonen med radikale og revolusjonerende endringer på alle områder i menneskelivet.*⁵¹

Olav hadde kjempet for å samle Norge, NS skulle kjempe for å samle folket. Det nye livet måtte bygges på det nasjonale grunnlag. Bare slik kunne det berges og gjenfødtes fra en alvorlig krise. NS skulle berge folket fra verdenssivilisasjonens radikale forandringer ved å bygge videre på de kulturbærende og etiske verdiene som var å finne i arven til Olav. *Derfor møter NS nu på Stiklestad [...] Trøndelag, den landsdel som fra gammelt av skulde være Norges makt og styrke. I kontakt med fortiden henter vi kraften for dagens strid og for fremtiden.*⁵² De store forandringene som foregikk i verden sørget for at alle land måtte finne sin vei. Norge måtte ikke sakke akterut denne gang, slik landet hadde gjort da kristendommen

⁴⁷ Publisert første gang i NS 26.7.34 og gjengitt i Mehles historiske verk «*fra Stiklestad til Stiklestad*» (1944). Mehle viser til datoen 26.6. Forordet var ikke å finne i denne utgaven, slik at det mest sannsynlig er en trykkfeil, og 26.7 er korrekt.

⁴⁸ NS 26.7.1934

⁴⁹ NS 26.7.1934

⁵⁰ NS 26.7.1934

⁵¹ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 164

⁵² NS 26.7.1934

slo rot i Europa. «Den unge Norges fylking rykker beslutsomt fram under Olavskorsets banner som betyr enhet, tro og offervilje». ⁵³

Quislings tale på NS-tinget 28. juli

I sin tale til NS-tinget 28. juli rettet Quisling fokus mot partiets stilling i forhold til de andre partiene, og hvor godt det var at partiet hadde blitt plassert mellom høyre og venstre, og mellom de samme partier som hadde avfødt marxismen. Nå var det NS sin oppgave å utrydde disse splittede retningene. Kunnskapsopplysning var viktig, da marxismen hadde lett for å la seg spre til den uvitende folkemassen. NS sto ikke alene i denne kampen. Over hele verden foregikk det et tidsskifte, en avløsning av den perioden som hadde startet med den franske revolusjonen. Denne bølgen måtte ikke komme forsinket til Norge, slik kristendommen hadde latt vente på seg.

Den nasjonale reisning som er oppstått i flere land vil få forskjellig form og utvikle sig forskjellig i folkesamfundene, alt efter det særpreg folkene har. [...] Derfor er det en norsk bevegelse vi har reist i overensstemmelse med norsk lynne [...] Vår norske reisning utelukker ikke at vi kan sympatisere med nasjonale bevegelser i andre land, men jeg er sikker på at den nasjonalsocialistiske bevegelse som av enkelte nu forsøkes overført til Norge, vil bli helt dødfødt. ⁵⁴

Olsok-stevnet på Stiklestad 29.juli

I sin gjengivelse av Stiklestadstevnet siterer *Nasjonal Samling* avisen *Dagsposten*, som «en av de meget få aviser som har stillet seg velvillig overfor oss». ⁵⁵ Dagen i forveien hadde folk fortsatt å strømme til Trøndelag. Kystruteskipet «*DS Gann*» hadde lagt til kai med ankommende fra Rogaland og Bergen. Et ekstratog fra Trondheim ankom med 200 mennesker samt busser og biler fra nære og fjerne strøk. Flere hundre kjøretøy sto på Verdalsøra. På Olsokdagen startet toget ved Verdal stasjon, hvor prosesjonen på 1500 marsjerte til Stiklestad. Der ventet Quisling ved Olavsstøtten med hevet hånd. Menneskemengden hilste tilbake slik at:

⁵³ NS 26.7.1934

⁵⁴ NS 2.8.1934

⁵⁵ NS 2.8.1934

Stiklestadsletten var med ett forvandlet til en skog av hender.⁵⁶ Fanebærerne blev kommandert frem på en linje, og under klingende spill foregikk den siste oppmarsj. Olavshaugen ble flankert av et norsk flagg, og av Olavsbanneret, og foran blev de øvrige NS-flagg oppstillet. I midten tronet et veldig NS emblem omgitt av hirden med små sorte vimpler forsynt med det gulrøde merke.⁵⁷

5000 skal ha befunnet seg inne på selve plassen, imens 2000 sto utenfor.⁵⁸ Været var grått, men kun noen få regndråper dryppet ned.

Talen til garnisonsprest Kjeld Stub

Stub manet forsamlingen til å synge «Lover den herre». Etter sangen ønsket han forsamlingen Guds velsignelse før han startet talen. Han ba forsamlingen om å tenke seg tilbake 900 år i tid, da korset tilsynelatende ble hugget ned. Dette stemte ikke. I realiteten var Korset reist for aldri mer å falle. Kampen var på ny reist rundt Olavsmerket, den eneste veien som førte frem.

Rundt korset skulle en ny seier oppstå. Gjennom referanser til profeten Esaias, hevdet Stub at nordmenn måtte stille seg på vakt mot de som ville rive ned korset. Det var en gudløshet som rådet. En nasjonal og åndelig vekkelse i stil med 1905 feiet over landet. Olavstanken måtte utgjøre en kraft som realiserte seg til kamp for Gud og fedrelandet. Etter talen ble «Gud signe vårt dyre fedreland» sunget.⁵⁹

Quislings tale på Stiklestad

Quisling åpnet talen med å si at bevegelsen hadde kommet til Stiklestad, fordi skjebnen hadde blitt avgjort på det samme sted for 900 år siden. «*Det var her Hellig Olav kjempet for kongstanken – at Norge skulde samles til et rike. Han var også imot fremmedherredømmet, og det var han som blev bæreren av den nye tid som kristendommen skapte.*»⁶⁰ Det eksisterte fremdeles en splittelsestanke. Landsdel sto mot landsdel, nordmenn mot nordmenn. I tillegg lurte fremmedherredømmet med en lære som holdt på å ødelegge folket. NS hadde tatt på seg oppgaven å stoppe plagen som hadde trengt seg frem i det norske folkelegemet. Det norske folk bar på en stor arv, og en stor oppgave. Befolkningen var et lite, men disiplinert folk, som i 1905 hadde opprettholdt en særegen disiplin. Det var et sivilisasjonsbærende folk som kjente

⁵⁶ NS 2.8.1934

⁵⁷ NS 2.8.1934

⁵⁸ NS 2.8.1934

⁵⁹ NS 2.8.1934

⁶⁰ NS 2.8.1934

på patriotisme i små saker, men ikke de store. Dette måtte endres, slik at Norges innsats kunne synliggjøres «[...] i verdensfellesskapet, vi må føre norskdommen frem. Hellig Olav stilte Norge på plass. Han gav landet lov og forfatning [...] Det norske folk må også nu finne sin plass som nasjon og rike.»⁶¹ Disse verdiene baserte seg på kameratskap, der egen nytte skulle erstattes med fellesskapets verdier. Etter Quisling tale, og en rekke hilsningstaler, avsluttet Quisling stevnet:

*«La oss få igjen den norrøne kraften, utalte han, den som gir oss krefter til å gå på og til å vinne. [...] Måtte Trøndelag forstå at det har en historisk misjon. La landsdelen igjen bli Norges marg og kjerne».*⁶²

I den samme utgaven hvor Quislings tale er å finne, var også et innlegg av sogneprest Martin Tvetter under tittelen «*Hammeren mot korset*» publisert:

*Hammeren er løftet mot korset. Men hammeren blev for veik i kampen mot korset for dum. Olav seiret under korsets merke. Og det skal vise sig også nu at hammeren ikke makter å slå Olavsmerket ned – vi løfter frimodig korset mot hammeren. Vi skal seire – Men skam være den som er nøitral i denne kamp.*⁶³

Reaksjoner etter Stiklestadstevnet i 1934

Stevnet på Stiklestad ble beskrevet av NS som «[...] det arrangement som er det største apparat NS hittil har satt i verk[.]».⁶⁴ Det ble i etterkant foretatt et intervju av generalsekretær Rolf Jørgen Fuglesang, arrangementets hovedansvarlig. Fuglesang viste til en svak økonomi i partiet og behov for budsjettering, som løste seg ved frivillig arbeid. Den største betydningen av stevnet var «den moralske styrkelse» av vår bevegelse, den glimrende propaganda og det tydelige svar Trøndelagskommunistene fikk på sine provokasjoner».⁶⁵

NS la oppsiktsvekkende stor vekt på hvordan andre presseorganer omtalte stevnet med overskriften «*Den partipolitiske presse om Stiklestadferden*».⁶⁶ Disse inkluderte *Dagbladet*, *Dagsposten*, *Adresseavisen*, *Aftenposten*, *Bergens tidende*, *Arbeideren*, *Fjordaposten*, *Møre*

⁶¹ NS 2.8.1934

⁶² NS 2.8.1934

⁶³ NS 2.8.1934

⁶⁴ NS 9.8.1934

⁶⁵ NS 9.8.1934

⁶⁶ NS 9.8.1934

dagblad og venstrebladet *Nidaros*. *Adresseavisen* og *Dagsposten* ble applaudert av NS for beskrivelsene av stevnet. Enkelte andre aviser fikk derimot hard medfart for sitt kritiske syn. Venstrebladet *Nidaros* ble beskyldt for å løpe «marxistpressens ærende» i form av løgnpropaganda og antinasjonalistiske holdninger. *Nidaros* skal ha delt en protestbeskrivelse fra Strinda kommunale marxistiske arbeiderforening til Trondheim formannskap. Formannskapet ble oppfordret til å trekke tilbake tillatelsen med den påstand at stevnet var «en direkte utfordring mot den samlede arbeiderklasse i det hele land». ⁶⁷ Aftenposten ble også omtalt med stor skuffelse. I begrunnelsen lå først og fremst at avisen ikke hadde nevnt stevnet fra eget hold, men kun sitert *Nidaros* sitt referat. *Adresseavisen* ble trukket frem som en motvekt til Aftenposten, og et eksempel på splittelse i borgerskapets rekker.

Det har vakt sterk forbitrelse at Høyres hovedorgan AFTENPOSTEN som hverken gjennom sine privatkorrespondenter eller på annen måte har nevnt Stiklestadferden med et ord, citerer «Nidaros» løgnaktige og marxistifiserte referater for å kunne sverte NS. Selv ikke Trondheims eget Høyre-organ «Adresseavisen» som ga et helt objektivt referat, kunde tjene «Aftenposten» som kilde i den sak. ⁶⁸

Størst kritikk mottok imidlertid *Dagbladet* som fikk tittelen «jødevenstres hovedorgan» og oppfostrer av *Nidaros*. ⁶⁹ Lederartikkelen i *Dagbladet* hadde beskrevet Quislings tale som «teatralisk anstaltmakeri», slapp, kjedsommelig og «[...] søvnighet som uvilgårlig melder sig, når major Quislings bedemannsansikt stiger over kateteret». ⁷⁰ Alder ble også trukket frem, da forsamlingen hadde blitt beskrevet som «yrkesgutter». Dette ble møtt med en lignende retorikk fra NS, som hadde stilt spørsmålet om alle skulle være over 70, slik det syntes å gjelde for Norges venstrelag. ⁷¹ NS avsluttet sin omtale av *Dagbladet* med å vise til den frykt «jødeorganet» utviste ved å harselere om det faglige riksting, og at tinget representerte en trussel mot den håndfull privatkapitalister som så sine egeninteresser truet. En rekke mindre avisorganer ble så omtalt i positive og negative ordelag, men ingen så kraftig som *Dagbladet* og *Nidaros*.

Dybwad Brochmann sitt «*Samfundsliv*» stilte seg spørsmålet om NS hadde «enerett for Norge til å ete av Hellig Olavs guddommelige negler og skjegg [...] På nasjonale krykker

⁶⁷ NS 9.8.1934

⁶⁸ NS 9.8.1934

⁶⁹ NS 9.8.1934

⁷⁰ NS 9.8.1934

⁷¹ NS.9.8.1934

nådde NS-ånden fra dalen Olavsstøtten. Ild fenet min hug da jeg så det gamle asiatiske soltegn lyse fremst i norrønaferden. Odins ravn skrek hest fra et banner».⁷² Redaksjonen i NS kalte denne beskrivelsen for dybdepsykologi og totalitetsfantasi.

Quisling plukket opp tråden i NS en uke senere under tittelen «Ytringsfriheten». Her hevdet han at NS ble forsøkt kneblet av krefter på begge sider av den politiske skalaen, og at Stiklestadferden hadde vært nok et eksempel på dette. Det kan se ut til at Quisling rettet størst oppmerksomhet til den borgerlige presse, som til forskjell fra den marxistiske ble beskrevet som utspekulert og mer uforutsigbar.

Vi vil bare igjen peke på den skandaløse måte hvorpå NS nasjonale stevne i Trøndelag og på Stiklestad blev behandlet av Norges kringkasting, av Norsk Telegrambyrå og av størstedelen av den borgerlige presse. Er der nogen kvalitetsforskjell mellom denne borgerlige åndensur og åndsterror, og den marxistiske med overfall og hyl og skrik, så er det dette at den første er mer utspekulert og feigere og sjoflere enn den siste. [...] Således har vi her igjen et nytt bevis på at marxismen og den borgerlige partipolitikk er to alen av samme stykke.⁷³

Figur 6

Debatten knyttet til pressefrihet spredde seg til andre aviser. I avisa *Bygdefolket* stilte avisen seg undrende til om det fantes pressefrihet i Norge. Ved siden av det de mener var en manglende dekning av Norges Bondelag sitt årsmøte på Gjøvik, ble også Stiklestadferden utførlig nevnt. Ifølge *Bygdefolket* var det kun VG sin forgjenger, *Tidens tegn*, som hadde gjengitt en uavhengig omtale og beskrivelse av selve arrangementet på Stiklestad.

Enten man er enig eller uenig med den ene eller andre siden bevegelse, så vil man da i alle fall gjerne følge med. Derimot en fotballkamp i en by, en tenniskamp ved våre turisthoteller, det fyller den ene side etter den andre i avisens spalter [...] Men at flere

⁷² NS 9.8.1934

⁷³ NS 16.8.1934

*tusen bønder møtes på Gjøvik for å drøfte sin eksistens, eller at tusenvis av nordmenn møtes til rådslagning i den gamle rikshovedstad, det ofrer ikke avisene en spalte.*⁷⁴

Tidens tegn beskrev stevnet med overskriften «*Voldsom tilslutning til Nasjonal Samlings riksting i dag*». Undertittelen lød: «*En imponerende innmarsj av håndverkere, bønder og fiskere*».⁷⁵ Den opprinnelige planen om å marsjere inn til Trondheim kl.21 den 26. juli måtte skrinlegges, fordi det var for mange deltagere. 800-900 biler hadde stått klare allerede fra kl.17, og stadig flere dukket opp. Både tog og båt var også benyttet for å komme seg til Trondheim. Arbeiderpartiet og kommunistpartiet hadde ønsket å nekte Quisling tilgang til byen, men hadde måttet gi etter. Både rop og flyveblader hadde blitt benyttet som virkemiddel.

*Man kan ha hvilken mening man vil om Nasjonal Samling; men det er bare dette parti som har kunnet få noe som dette istand. Intet annet parti har kunnet få musikkorpset til å spille så energisk i time etter time som Nasjonal Samling og trekke mann av huse og bonde fra grend.*⁷⁶

Aust-Agder blad refererte til rikstinget på Stiklestad, og hvordan navnet Nasjonal Samling var et flott navn, men misledende i forhold til hvordan bevegelsen opererte ved at den ikke samarbeidet med de andre nasjonale partiene som *Fedrelandslaget*, *Frisinnede folkeparti* og *Bondepartiet*. Det nyttet ikke å utelukke noen i kampen mot marxismen.⁷⁷

2.2 Borrestevnet 1935

10. juni

*«På den tradisjonsrike plass omkring kongegravene ved Borre samlet der sig 2. pinsedag i det strålende vær efterhvert en anselig folkemengde til Nasjonal Samlings stevne, under Quislings tale var der ca 3000 tilhørere».*⁷⁸ Det fremkommer uklart hvor mange som hørte på talene utover NS tilhørere. Et intervju av fylkespropagandaleder Bjarne Seff i 1942 nedjusterer antall besøkende til rett over 2000.⁷⁹ De nøyaktige tall lar seg vanskelig bekrefte, men det er verdt å

⁷⁴ Bygdefolket 4.8. 1934

⁷⁵ Tidens tegn 27.7.1934

⁷⁶ TT 27.7.1934

⁷⁷ Aust-Agder blad 31.7.1934

⁷⁸ NS 13.6.1935

⁷⁹ Borreminne, 2007: «I 1935 kalte føreren oss sammen til den første leir ved Borrehaugene, og to dager i strålende solskinn med et avsluttende stevne som var besøkt av over 2000 mennesker [...]»

merke seg at redaksjonen i NS benyttet seg av et høyere tall enn den senere fylkespropagandalederen. Talerne besto av garnisonsprest Kjeld Stub, Johan B. Hjort, Jens Rolfsen og Vidkun Quisling.

Det sanne Vintreet

I rubrikken til avisen *Nasjonal Samling* ble et religiøst dikt av Bjørnstjerne Bjørnson satt øverst på siden. Ved siden av diktet er et bilde av Olavskorset i en solskinnsbakgrunn. Skriften over lyder: «*Lys over land, Pinse*».⁸⁰ Under bildet er det et dikt som er inspirert av Johannes evangelium (Joh. 15.1 -11). Innholdet viser til vårens gleder, som alene ikke kan gjøre et menneskehjerte lykkelig. I Bibelen har kapittel 15 overskriften «*Det sanne vintre*»:

*Jeg er vintreet, dere er greinene. Den som blir i meg og jeg i ham bærer mye frukt. For uten meg kan dere ingen ting gjøre (Joh.15.5) Den som ikke blir i meg, blir kastet utenfor som en grein og visner. (Joh.15.6) Dette har jeg sagt dere for at min glede kan være i dere og deres glede kan bli fullkommen (Joh,15.11)*⁸¹

Olavskorset mot Hammeren

Stevnet ble innledet av Oskar Emil Lange Schiøtz, «*etter at NS folk i et antall av 400 var marsjert inn på plassen*».⁸² Åpningstalen til fylkesføreren satte Olavskorset, nestekjærlighetens symbol, opp mot Tors-hammeren, klassehatets merke.

«Vi har tatt Olavskorset op uttalte fylkesføreren, som symbol på nestekjærlighetens lære. Men det er i disse dage et annet merke som har fått en uhyggelig utbredelse i vårt folk, det er hammeren, Tors- hammer, klassehatets merke. En ny tid er kommet da

Figur 7

⁸⁰ NS 13.6.1935

⁸¹ Joh. 15.1 - 11

⁸² NS 13.6.1935

den knyttede neve blir møtt av den gamle norske hilsen: den nye våbenløse som betyr at man kommer med vennskap og tilbud om ærlig samarbeide»⁸³

Etter den innledende talen til Schiøtz ble det foretatt en gudstjeneste i regi av garnisonsprest Stub. Under gudstjenesten refererte Stub til vintreet fra Johannes evangelium, og behovet for å leve i pakt med en mer praktisk kristendom gjennom Jesus Kristus. «*Pinsen er den skjønneste tid av året for da skjer det store gjenfødelsens under derute i naturen, men sånn er det også med menneskelivet [...] Det er det som trengs i vår tid*». ⁸⁴ Det var kun de guddommelige kreftene som kunne beseire den internasjonale klassekampen og redde nasjonen.

*De sterke nedbrytende krefter omkring oss er ikke bare tilfeldige – men satt i system etter bestemte internasjonale planer. Derfor kan vi også gjøre oss håp om å beseire dem når vi lar de guddommelige krefter i oss, uansett alder, klasseforskjell og kjønn – forene sig i en tanke og bli brennende for en ide, og vi er villige til å ofre alt for det vi elsker, for vårt folk og vår rase.*⁸⁵

Etter andakten til Stub var det en lengre pause, som bruktes til å «*bese sig på den imponerende og sjelden vakkert beliggende stevneplass*». ⁸⁶ Da pausen var over besteg nestemann talerstolen.

Talen til Johan B. Hjort

Hjort var tydelig på at en svekkelse av den norske bondestanden, var en svekkelse av det norske samfunnet. For å redegjøre for dette argumentet refererte han til bibelen og jordloven i Moseboken.

Det liberal-kapitalistiske system har ødelagt bondestanden, og jorden er kommet på handel, på samme måte som løsøre og aksjer. Hvis vi studerer bibelen vil vi finne at jordloven i Moseboken, grunnlaget for det jødiske bondesamfund i sin tid blev brutt, den jødiske bondestand dermed ødelagt og det jødiske folk henvist til en omflakkende

⁸³ NS 13.6.1935

⁸⁴ NS 13.6.1935

⁸⁵ NS 13.6.1935

⁸⁶ NS 13.6.1935

*og rotløs tilværelse over hele verden. En slik forbannelse vil følge ethvert folkeslag som ikke tar vare på sin bondestand. NS vil en ny odelslovgivning som setter bondestanden opp som ryggraden i samfunnet.*⁸⁷

Etter Hjort var det Jens Rolfsens tur. Han brukte i en kort tale hertug Skule i sin sammenligning av de partipolitiske partiene. Klassehat og fedrelandsløshet preget de begge, men som Håkon hadde sagt til Skule, sa nå NS til Koht, Nygaardsvold og Tranmæl: «*Tiden er vokset fra jer. Den gjerning å samle folket kan I la ligge, den makter I ikke!*»⁸⁸ Da Rolfsen var ferdig med sin tale, besteg Quisling podiet til stor jubel fra folkemengden.

Quislings tale

Quisling innledet med å si at NS var en bevegelse, ikke et parti, og at denne bevegelsen sto for et høyere ideal som ikke utgikk fra drømmeri. Det var en vesentlig forskjell mellom NS og de andre partiene mente Quisling, og viste til et grunnskille i selve livsanskuelsen: Idealisme mot materialisme. Materialismen ga utslag i en selvisk streben etter profitt og nytelse, imens idealismen utgikk fra et høyere mål, en omdannelse av nasjonen. «*[...] NS bygger på det nasjonale grunnlag. Marxisme vil internasjonalisme*».⁸⁹

Det var kun NS som kunne føre kampen mot marxismen. To ganger nevnte Quisling at de liberal-kapitalistiske ideene hadde utspilt sin rolle. I kampen mot marxismen hadde de borgerlige rettet skytset mot arbeiderne. NS kjempet for alle klasseinteressene. Spørsmålet var om man ønsket å verne om næringsliv, jordbruk, industri og den private eiendomsretten, eller «*[...] drives av staten. d.v.s. med Folkets Hus som den eneste kapitalist her i landet. Om Norge skal bli et ledd i en internasjonal kjede av Sovjet-republikker*».⁹⁰ Dette var den første posten på bolsjevik programmet, og den siste i arbeiderpartiets program. Man måtte ikke la seg lure av Kohts snakk om fedrelandet. Sovjetsamfunnet var ikke et russisk samfunn, men en samling av 40 nasjoner, og 150 forskjellige folkeslag som ønsket en utslettelse av den nasjonale egenarten.

NS vil bryte klassekampen ved at arbeidere og arbeidsgivere, organisasjoner sammen, og ikke som nu står mot hverandre i sine kampinstitusjoner [...] NS er ikke mot

⁸⁷ NS 13.6.1935

⁸⁸ NS 13.6.1935

⁸⁹ NS 13.6.1935

⁹⁰ NS 13.6.1935

friheten som man påstår, men vil en ordnet frihet. Enhver blir større ved å føle sig som ledd i noget stort, i et samfund hvor alt er basert på ordnet samvirke, hvor kapital, arbeidere, organisasjon og intelligens har den plass det fortjener i samarbeidet.⁹¹

Quisling avsluttet sin tale med:

Ånd over ånden med kraft fra det høge, styrk våre hjarto og hjelp oss i alt! Slå ned det ormute bjuge og sløge reis oss og elsk oss med eld og salt! Blenk up vår stålslitne vilje og vend oss um til det gode, og lys med ditt ord. Send oss din kjærleik og tid oss og tend oss ljuset ditt skine frå fjellom i Nord!⁹²

Det ble skrevet at Quisling mottok stormende jubel. Han overleverte fylkesbanneret for Vestfold til fylkesføreren. Motivet på banneret var dekorert med et gyllent vikingskip over en rød bakgrunn. Etter overrekkelsen var stevnet slutt.

2.3 Borrestevnene etter 1935

For de resterende årene mellom 1936 – 1940 har det ikke vært mulig å oppdrive primærkilder som gir en fullgod beskrivelse av Borrestevnet. *Borreminne* (2007) skriver at fra 1937 møtte NSUF motstand, og fikk ikke lenger lov til å bruke Nasjonalparken.⁹³ Den 22. april 1937 ble det bestemt at Nasjonalparken i Borre tilhørte Vestfold fylke, og at restriksjoner kunne bli lagt av den nye administrasjonen. Det er derfor sannsynlig at politiske spenninger kan ha vært en utløsende årsak til forbudet mot å bruke parken.

I forkant av Borrestevnet i 1936 skal Quisling ha holdt en tale på Horten torv med 1000 fremmøtte. *Nasjonal ansvarsbevissthet* skal ha vært talens tema.⁹⁴ Det ble skrevet i avisen *Fritt Folk* den 30. mai at «*Det har allerede meldt sig 100 deltagere til turen*».⁹⁵ Det var planlagt en felles reise for medlemmene fra Oslo til Borre. Avisen meldte samtidig at det var opprettet 309 NS- lag i hele landet.⁹⁶ I etterkant av stevnet ble det rapportert at 2000 deltagere, hvorav 250 medlemmer fra Unghirden, Oslohirden, kvinnehirden og ungdomsfylkingen hadde overvært et arrangement, preget av kjølig, men pent vær.⁹⁷ Talerne

⁹¹ NS 13.6.1935

⁹² NS 13.6.1935

⁹³ Madsen, *Borreminne* (2007), 19

⁹⁴ FF 28.5.1936

⁹⁵ FF 30.5.1936

⁹⁶ FF 30.5.1936

⁹⁷ FF 2.6.1936

hadde bestått av Vidkun Quisling, Kjeld Stub, professor Werenskiold, Arne Dolven og Wang. Det hadde vært en samling ved Borre kirke før massen beveget seg ned til parken, i alt 2000 mennesker. Stevnet hadde igjen vært ledet av fylkesfører Schiøtz. Nyhetsbildet mellom midten av mai til midten av juni preges i stor grad av «Gjøvikslaget», som under Kristi Himmelfartsdag den 21. mai var en konfrontasjon mellom NS og arbeiderklassen på torvet i Gjøvik. Anføreren Hjort hadde holdt en provoserende tale fra NS sin propagandabil. «*Klokken 18 grep Hjort mikrofonen oppe på en av bilene [...] påbegynte sin timelange tale med ordene: «Landsmenn, landsforrædere, apekatter og annet folk»*⁹⁸. Resultatet ble en fysisk konfrontasjon og steinkasting, der NS var den angrepne part. *Fritt Folk* var lenge opptatt av denne hendelsen.⁹⁹ Stevnet i 1937 skal ha blitt lagt til en slette ved Eiken pensjonat mellom Falkensten og Horten.¹⁰⁰ Det ble lagt vekt på flotte bademuligheter i området. Talerne skal ha bestått av Quisling og konsul Christan Knudsen fra Porsgrunn. NSUF ble ledet av landsleder Kaare Martin og organisasjonsleder i hirdstaben Orvar Sæther. Quislings tale skal ha blitt hørt av 500 fremmøtte.

⁹⁸ Figueiredo, *Fri mann*. (Oslo: Aschehoug, 2004), 164

⁹⁹ Flere utgaver i perioden før og etter Borrestevnet var avholdt. 27. mai til 10 juni. Se FF nr.46, 47, 50, 51, 52,54, 58 og 59

¹⁰⁰ Madsen, *Borreminne* (2007), 19

3. Borre og Stiklestad 1941-1942

Etter 1940 inntar NS en ny uklar ramme, men denne gangen som et statsbærende og selverklært nasjonalsosialistisk parti. NS går fra å være marginalisert, til å bli det eneste lovlige partiet i Norge 25. september 1940. Da Josef Terboven proklamerte at frihet og selvstendighet gikk gjennom NS, var denne posisjonen til sist underlagt former godkjent av Adolf Hitler.¹⁰¹ Talene på Stiklestad og Borre var nødvendigvis preget av denne nye rammen, og krigens skiftende realiteter. Ungdommen og Hirden var viet en større oppmerksomhet i tråd med en økende profesjonalisering etter mønster fra Tyskland. Den uorganiserte vaktstyrken fra Gjøvikslaget var nå uniformert og institusjonalisert i en politisk og ideologisk organisasjon hvor Borre utgjorde en samlingsarena og et rekrutteringsgrunnlag.

3.1 Borrestevnet 1941

31. mai-2.juni

To uker før Borrestevnet, den 14. mai, ble det meldt i *Gjengangeren* at Lunde hadde besøkt Borreparken. Han var ikke fornøyd med tilstanden på parken. Etter møtet reiste Lunde inn til et folkemøte i Tønsberg, som hadde samlet 1000 mennesker på torvet. Han uttalte at misligholdet av Borrehaugene var et typisk eksempel på det gamle styret som ikke verdsatte de menn og kvinner som var ansvarlig for rikssamlingen og folkefellesskapet i Norge. Det hele bunnet ut i en forakt for rikstanken. Det nye styret ville gjennomføre ansvarsprinsippet og yrkesrepresentasjonen. Foredraget ble avsluttet med en henvisning til *Dronning Ragnhilds drøm*, og et ønske om at denne drømmen skulle bli til virkelighet. Slik ville rikstanken igjen bli levende i folket.¹⁰²

I forkant av Borrestevnet meldte *Fritt Folk* om innkvarteringsproblemer, slik at det ble leid værelser på Victoria hotell, Åsgården i Åsgårdstrand og Grand Hotell. Det var likevel et ønske om at de fleste skulle få rom hos private husholdninger.¹⁰³ Hortens lokalavis *Gjengangeren* skrev at det var ventet 1500 deltagere fra avdelingene i Rikshirden, NSUF, og

Figur 8

¹⁰¹ Sørensen, *Solkors og solidaritet* (Oslo: J. W. Cappelens forlag AS, 1991), 93.

¹⁰² *Gjengangeren* 14.5.1941

¹⁰³ FF 31.5.41

Jentehirden.¹⁰⁴ På programmet sto det at 1. pinsedag inkluderte en hirdmønstring, tale fra Hirdens stabssjef Orvar Sæther og et historisk foredrag om Borrehaugene ved kommandørkaptein Vagn-Knudsen. På ettermiddagen var det planlagt en marsj til Horten torv, hvor talen til Stabssjefen skulle avholdes. Et kvinnemøte i Horten Kino skulle arrangeres av NSK og leder Olga Bjoner.

2. pinsedag inntraff høydepunktet med Quislings tale på folkemøtet ved Borrehaugene. Det var også planlagt en kransnedleggelse foran Wistings monument i Horten, og et ungdomsmøte på torvet hvor Hirdens regimentsfører Dahlen holdt tale. Pinsestevnet skulle avsluttes med en kamerataften i Horten Kino. Den øverste sjefen for arrangementet var Hauge-Birkeland.

Omtalen av stevnet i etterkant

I etterkant av stevnet publiserte *Fritt Folk*, *Gjengangeren* og *Vestfold Presse* en gjennomgang av talene og hvordan selve arrangementet hadde foregått. «*Nasjonal Samlings pinsestevne i Borre blev en mønstring vår nasjonale bevegelse verdig*».¹⁰⁵

*Det første synet man ble møtt av ved ankomsten til pinsestevnet i Borre var et veldig Unghird – og Rikshirdbanner, som vaiet på hver side av inngangen til Nasjonalparken. To staute hirdmenn sto vakt dag og natt og passet på at ingen uvedkommende fikk passere [...] Over inngangen til NSUF-leiren hadde guttene laget en flott portal av granbar med vår norske hilsen: Heil og sæl, og midt på leirplassen vaiet det grønne banner på flaggstengene.*¹⁰⁶

Det ble tillagt at transportproblemer og andre uforutsette hendelser bidro til at leiren ikke var så stor som først tiltenkt, men at leiren likevel var den «*mest imponerende og beste samlingen hittil i Nasjonal Samling*».¹⁰⁷ *Borreminne* (2007) hevder at stevnet samlet 800 deltagere fra hele landet.¹⁰⁸ Dette var litt mer enn halvparten så mange som først meldt i *Gjengangeren* på selve åpningsdagen.

Leiren var delt opp i fire grupper, der NSUF besto av tre og Rikshirden en. Jentehirden var separert fra guttehirden i et par nærliggende hus. *Fritt Folk* skriver at de ikke hadde for

¹⁰⁴ Gjengangeren 31.5.1941

¹⁰⁵ FF 3.6.1941

¹⁰⁶ FF 3.6.1941

¹⁰⁷ FF 3.6.1941

¹⁰⁸ Madsen, «*Borreminne*» (2007), 27

vane å trekke frem enkeltpersoners innsats, men fremhevet fylkespropagandaleder Steff og Sveitfører Eriksen fra Horten for en god innsats i det frivillige arbeidet på forhånd.¹⁰⁹ Stevnet hadde vært preget av en streng bevoktning. «*Det hersket over alt en jernhård disiplin og orden*».¹¹⁰ En presseman fra *Fritt Folk* slapp så vidt inn i leiren da han hadde glemst sitt pressekort i Oslo. Kun ved hjelp av en fleksibel unghirdfører fikk pressemannen lov til å komme inn i leiren. Rikshirden hadde av ulike årsaker problemer med å ta seg til leiren, slik at det ble skrevet at NSUF truet med å dominere hele leiren. I Hortens lokalavis *Gjengangeren* lød overskriften 3.juni «*Pinsestevnet ved Borrehaugene – stor tilslutning i strålende vær*».¹¹¹

Den formelle åpningen av borrestevnet hadde blitt foretatt 1. pinsedag av Vestfolds fylkesleder, og leirens øverste sjef, Hauge–Birkeland. Han la vekt på stedets historiske betydning, og minner fra den tiden da Norge var stort og sterkt, samtidig som han påpekte at NSUF ønsket å gjøre Norge stort og sterkt igjen. Etterpå hadde flagget blitt heiset under trommer og fanfarer. Et telegram fra Lunde som befant seg i Honningsvåg ble lest opp til jubel i forsamlingen.

Borres ordfører, kommandørkaptein Egil Vagn-Knudsen, holdt etterpå en tale hvor han redegjorde for Borrehaugenes historie. Han presiserte at forsamlingen oppholdt seg på «*hellig grunn*»¹¹², og på et av de største minnesmerker fra den tiden nordmenn begynte å vise sine ansikt. Vestfoldkongene hadde først og fremst vært kjent for sine bragder på havet. Disse kongene var av det samme kaliber som Roald Amundsen og Fridtjof Nansen. Vagn-Knudsen håpet at denne arven kunne bli bevart, og dette tydeliggjorde han med et dikt av Ivar Aasen: «*Lat det merkast i meir enn i ordi at me halde den arven i stand, at, når fedrene sjå att på jordi, dei kan kjenna sitt folk og sitt land*».¹¹³ Det skrives i *Gjengangeren* at talen ble belønnet med et kraftig bifall, og siden ble nasjonalsangen sunget.¹¹⁴ Den store begivenheten på ettermiddagen var en marsj gjennom Hortens gater, som var smykket med norske flagg og vimpler. Senere på dagen skulle Hirdens stabssjef Orvar Sæther holde en lengre tale på torvet.

Orvar Sæthers tale 1.pinsedag

1.pinsedag kl.10:30 ankom Hirdens stabssjef Sæther. Han holdt den offisielle åpningen av Rikshirdens leir, akkompagnert av sin adjutant Odd Dahl. Sæther la vekt på Borres historiske

¹⁰⁹ FF 3.6.1941

¹¹⁰ FF 3.6.1941

¹¹¹ *Gjengangeren* 3.6.1941

¹¹² *Gjengangeren* 3.6.1941

¹¹³ *Gjengangeren* 3.6.1941

¹¹⁴ *Gjengangeren* 3.6.1941

betydning samt føreren og hirdens viktige plass i denne sammenheng.

Vi står i dag på et eldgammelt historisk sted, sa han bl.a. La oss tenke oss noen hundreår tilbake, Da stod ganske sikkert hirden oppstilt på samme måte som idag, Fra disse stedene har Norges samling gått ut. Hirdmenn her nede fra stod trofast bak sine førere» [...] «Foran oss står en Fører som har satt sig som mål å samle Norge. Det er vår Fører Vidkun Quisling» [...] «La oss love å være tapre og trofast, og aldri hvile før vi har nådd vårt mål og gjort Vidkun Quisling til fører for hele det norske folket, sa stabssjefen til slutt.¹¹⁵

Senere på dagen holdt Sæther en lengre tale på torvet i Horten, hvor han redegjorde for samlingstankens opprinnelse gjennom Gyda, Hårfagres kone. Hun skulle bli hans kone om han underla seg hele riket, og styrte like fritt som Eirik av Svealand og Gorm den gamle i Danmark. Samlingsverkets fullbyrdelse skjedde ved Hafrsfjord i 872. På Borre lå opprinnelsen til det store begrepet Norge. Det var her man kunne snakke om nordmenn. Året 872 var starten på en glansperiode, som etterfulgte vikingtokter og norske kongers erobringer i jødernes land, med klare referanser til Sigurd Jorsalfare. Borgerkrigen symboliserte et brudd, og markerer hos Sæther starten på en nedgang med fremmede tanker, sykdom og utenlandsk avhengighet.

Sæther spurte med referanser til Ibsen om folket hadde vært ett. *«Trønder sto mot Vikværing, Agderværing, Hordalending, Hålogalending mot Sogndøl, Alle skal være ett herefter, og alle skal vite med sig selv og skjønne at de er ett».*¹¹⁶ Det hadde ikke vært noen enhet i det norske folk. Forfallet hadde holdt selskap med et synkende befolkningstall samt et forsvar i fritt fall. Hvert fylke hadde gjort som det selv ville, uten landets beste i tanke. Kirken og Nygaardsvold-regjeringen bar en stor del av skylden. Prestene hadde i sitt syn på det ukristelige dannet foreninger som fremmet en pasifistisk holdning. Politikerne ønsket å overgi landet til bolsjevismen, eller fryktet å fornærme engelskmennene. Dette hadde resultert i et forsvarsløst folk. De som bar det norske flagg og bindersens på brystet, som trykket hatten ned over hodet når fedrelandssangen ble sunget, hadde ikke opplevd folkefelleskapstanken. Skulle det norske folk ikke dø ut, måtte bindersens kastes.

Sæther trakk så frem sitt besøk hos frontkjemperne i Regiment Nordland, der han hadde spurt guttene om de hadde lært noe. Han hadde fått i tilsvaret: *«Hils hjem til Norge og si.*

¹¹⁵ FF 3.6.1941

¹¹⁶ FF 3.6.1941

*Av alt vi har lært her er det det viktigste. Vi har lært å sette pris på landet vårt. Vi har lært å elske vårt folk».*¹¹⁷ Den norske ungdommen hadde lært seg fedrelandskjærighet i tjeneste hos frender, og med det bevist at germanisme og nasjonalisme var en og samme sak.

*Det er mange som mener at det er en motsetning mellom germanisme og nasjonalisme. De som arbeider for et storgermansk samband kan ikke være ekte norsk, ekte nasjonal. Det er ikke så. Jo mere man elsker Norge, desto mere ønsker man at vårt folk skal bevares og få leve i fred innenfor en storgermansk ramme [...] De hører jo geografisk sammen, de hører rasemessig sammen og kulturelt er det det mest intime samarbeide med dem». Derfor er det ingen spenning mellom en sann germanisme, og en sann nasjonalisme.*¹¹⁸

Det demokratiske Norge under England hadde forlatt sagalitteraturen. Kunsten hadde havnet i kjelleren på Nasjonalgalleriet og blitt erstattet av «marxistiske og jødiske smørerier».¹¹⁹ Arkitekturen gjorde hustakene flatere i pakt med Batsebas balkong. Det var en brutal undertrykkelse av alt norsk i «ånden av sandalfolket fra ørkenen».¹²⁰ Den storgermanske tanken hadde revet sandalen vekk, og gitt tilbake Snorre og Edda dens rettmessige plass. Var man en sann nasjonalist, så var man en naturlig og ivrig tilhenger av den germanske tanken. Regiment Nordland kjempet for Norges våpenære, og for å skape en plass for Norge i Europa. «Norge er allerede, og vil i fremtiden i enda større grad, bli germanernes drømmeland, det hellige land. Norsk nasjonalsosialisme og germanisme vil sammen skape den nye tid.»¹²¹ Hvor sentralt rase var i Sæthers fremstilling kommer klarest til uttrykk på slutten av talen.

*Vi må klart og tydelig forstå at vi er en annen rase enn jødene eller negrene. Vi må skjønne at nordmenn, svensker, dansker, finlendere, flamlendere og tyskere tilhører en større enhet og kan samles i begrepet germaner. Vi plikter å forsvare vår rase. Vi plikter å bli flere slik at vi lett kan forsvare oss mot andre folkeslag som vil ødelegge oss. Vi må lære å kjenne våre venner og våre fiender.*¹²²

¹¹⁷ FF 3.6.1941

¹¹⁸ FF 3.6.1941

¹¹⁹ FF 3.6.1941

¹²⁰ FF 3.6.1941

¹²¹ FF 3.6.1944

¹²² FF 3.6.1944

Quislings tale 2.pinsedag

Quisling innledet sin tale med å henvise til Borre som en historisk plass, i en historisk tid. Det var fra Borre at Norges samling hadde startet og lagt grunnlaget for rikssamlingen. De geografiske forholdene var lagt til rette fra Borre, men det var ikke nok at stedet hadde de rette forutsetningene om ikke folket var av den rette støpningen. Norges samling hadde bare vært mulig gjennom Ynglingeætten. Et ord som Quisling trakk frem, var folkeviljen. Dette var et begrep som partipolitikken hadde avlet frem, men som ikke eksisterte i virkeligheten. Den samme folkeviljen var ansvarlig for å bringe det norske folk under fremmed styre.

I de stridende fagforeningene, interesseklykkene og organisasjonene hadde ikke det enkelte individ noen rettigheter. Da det norske folk ikke ville høre på Nasjonal Samling i 1936, hadde det valgt 9. april. Nå var det NS sin oppgave å ta makten enten 5 prosent eller 75 prosent sto bak. NS var et statsbærende parti som søkte å bringe det norske folk inn i den nyordningen som var i emning i Europa, og som var betinget i et folkefelleskap med Tyskland. Det norske folk bestod av tre millioner i Norge og tre millioner i utlandet. Quisling satte seg som et mål å hente én million til Norge av de som befant seg i utlandet.

Talen rettet seg eksklusivt mot ungdommen; det var ungdommens dag på Borre. Det var ungdommen som skulle skolerer til å bli den nye eliten. De gamle kjempene på Borre hadde gitt grunnlaget for dagens ungdom, og slekten hadde vært avgjørende. 1000 år var en kort tid for et folk som hadde eksistert i 10.000 år. Organisasjonsarbeidet var avgjørende for å få gjennomført det nye Norge.¹²³ Den norske ungdommen hadde sagt seg enig i å kjempe for å virkeliggjøre det nye Europa, derfor så man seg kanskje nødt til å stenge adgangen for de eldre i bevegelsen. Det norske SS var en norsk organisasjon på likefot med det tyske SS. Tysklands skjebne var bundet til Norge, og omvendt.

3.2 Borrestevnet 1942

23.-25. mai

Føreren bebuder den endelige seier – På den indre front er motstanden brutt og Nasjonal Samlings tallmessige og kvalitative styrke fordoblet på et år. I verdenskampen er motstanderne av våre ideer, de vestlige demokratier og bolsjevikene, på vikende front. Betydningsfulle førerord ved Borrestevnets folkemøte igår. Et strålende møte som manifesterte Nasjonal Samlings store fremgang.¹²⁴

¹²³ FF 26.5.1942

¹²⁴ FF 26.5.1942

I poetiske former ble Borre beskrevet av redaksjonen i *Fritt Folk*. Borre utgjorde «*det fornemste*

fortidsminnemerke». ¹²⁵ Den tidligste historien gjorde seg mer synlig på Borre enn noe annet sted i landet.

Dette skyldtes ikke bare den historiske konteksten, men at kongegravene fremsto som urørt, slik at følelsen av historisk storhet ble umiddelbar.

Sommervinden suste mellom eiketrærne og stiene var de samme stier som forfedrene hadde vandret. Fra fjorden, kunne man forestille seg langskipene i ren sentimentalitet. Dette var refleksjoner av en intuitiv art. Det var føreren som hadde sørget for at nordmenn rent forstandsmessig kunne ane storheten som lå i deres fortid. Det var en enkel lære at dette var en arv

det var godt å være en del av, og som man skulle være stolt over. På Borre lå det som var, det som er, og det som kunne bli. Hvis man snakket om

menn med blått blod visste alle hvem de var. Det var ikke en arv som skulle behandles med hovmod. Den norske sagalitteraturen hadde imidlertid blitt ofret til fordel for pappagutter og proletarer. Selvstendigheten hadde gått tapt fordi folket ikke hadde verget om arven fra sagatiden. Quisling var en mann som forgjeves hadde advart mot samtidens begivenheter, kun fulgt av en håndfull menn og kvinner som forsto tidens tale.

Disse mennene og kvinnene satt nå i høyt betrodde stillinger. De hadde deltatt som NSUF medlemmer en gang i tiden, og kunne nå skimte tilbake til en tid da bevegelsen var en liten flokk. Denne lille flokken hadde vokst seg til en fylking. Tusener av gutter og jenter marsjerte for den samme sak som veteranene hadde gjort for mange år siden. Det var ikke bare fraser når man påsto at Borrestevnet hadde blitt en tradisjon, og at det ville få æren av å være en del av NS bevegelsen sin historie.

Tønsberghirdens ankomst

Redaksjonen i *Vestfold presse* fulgte Tønsberghirdens ankomst til Borre på pinseaften. Hirden var ledet av Oscar Pedersen. Talertribunen hadde blitt reist, og ved inngangen sto «*to stramme hirdkarer med gevær over skulderen på vakt*». ¹²⁶ 1. Pinsedag startet allerede kl.7 med en

Figur 9

¹²⁵ FF 26.5.1942

¹²⁶ Vestfold Presse 28.5.1942

dukkert i vaskefatene og frokost. Etter frokosten var det flaggparade. Blåserne spilte, og guttene stod i stram giv akt da flaggene ble heist til topps. Etter paraden ble 25 tilfeldige gutter utvalgt til potetskrelling. Guttene ble belønnet av «tyske kamerater» for strevet, og en bedre middag hadde blitt servert. I mellomtiden hadde rikshirden, kvinnehirden, guttehirden, NSUF, kvinnelig landstjeneste og unghirden marsjert til Horten for å delta på et idrettsstevne som var ferdig kl.20 på kvelden. Tilbake på Borre holdt Hirdens flykorps en oppvisning med seilfly som hirdguttene fikk lov til å se på.

Figur 10

NSK

I *Fritt Folk* ble det skrevet at kvinnene aldri hadde vært så tallmessig sterke som på stevnet i 1942, og et bevis på at også denne organisasjonen hadde vokst.¹²⁷ *Fritt Folk* tilegnet samlingen i Horten kino 1. pinsedag en hel side, der referat fra talene til flere kvinner og landsleder Olga Bjoner ble publisert. Kinoen hadde vært dekorert med blomster og løv. I bakgrunnen sto NSK sine bannere. På vei til kinoen marsjerte kvinnene gjennom Hortens gater i grønne uniformer, ledet an av fylkesleder Bergljot Tyribakken. Etter de uniformkledde kvinnene fulgte kvinner i bunader, og til sist «sivilkledde» kvinner. Under marsjen defilererte kvinnene foran landsleder Bjoner, Kvinnehirdens landsleder fru Johanne Martin og fylkesleder fru Lilly Schult. Etter defileringen ble det foretatt en flaggparade før alle samlet seg i kinoen. Det var også tre menn som overvar arrangementet. Ungdomsminister Axel Stang, Stabssjef Thorvald Thronsen og Vest-Vikens fylkesfører Axel Aass.

Gjengangeren skriver at «Gud signe vårt fedreland» ble sunget unisont før talene.¹²⁸ Det ble innledningsvis ønsket velkommen, etterfulgt av en prolog til Føreren. Fylkesleder Schult beklaget på vegne av de som ønsket å delta, men som av ulike grunner ikke hadde fått muligheten. Hun presiserte at dette var det andre pinsestevne for NSK, og slik starten på en tradisjon. NSK ønsket å vise Føreren at kvinner i alle yrker og aldre gikk inn for kampen, og at stevnet bidro til å binde kvinnene tettere sammen.

Talen til Olga Bjoner

Bjoner startet med å spørre forsamlingen hva som feilet store deler av den norske

¹²⁷ FF 26.5.1942

¹²⁸ *Gjengangeren* 26.5.1942

befolkningen. For det første pekte hun på norsk trassighet og stahet, for det andre mente hun at følelsene kom i veien. Krigen hadde satt sitt spor, men det norske folk gjennomgikk en revolusjon. Dette hadde folket ikke forstått. Man kunne ikke klage på mangler i en slik tid. «Det er ikke lenger hver enkeltes personlige rett som teller. Folkefellesskapet må være det dominerende. Historien banker på vår dør og den forlanger et svar».¹²⁹

I hele Europa var demokratiet på vikende front, og det eneste som truet nasjonalsosialismens endelige seier var bolsjevismen i øst. Heldigvis hadde det tyske folket tatt opp kampen. De norske frontkjemperne bidro i den samme kampen for å bevare sin kultur og sivilisasjon. Men det fantes nordmenn som sviktet, først og fremst eksilregjeringen som hadde alliert seg med engelskmennene. Engelskmennene var i sin tur alliert med verdensfienden i øst. Dette var en skamplett som aldri kunne vaskes vekk. Bjoner henvendte seg så til kvinnenes innstilling til krig. Kvinnen drømte om freden sterkere enn menn, men det ble oppfordret til å slå ring rundt guttene som tjenestegjorde på Østfronten. Freden ville ikke komme uten en seier.

Bjoner tok så for seg norske forhold, og likestilling. Hun hevdet at norske menn og kvinner ville bli politisk og yrkesmessig likestilt under NS. Hvis dette feilet var det bare kvinnens feil. Det var ikke kvinnesakskvinner NSK og NS hadde behov for, men kvinner som ville gjøre en innsats for landet. Til sist tok Bjoner opp mødrehygienekontorets skadelige virksomhet. Hun viste til en 12-barnsmor som slet økonomisk. Bønnen om hjelp hadde blitt besvart i form av at kvinnen skulle få hjelp til prevensjon. Slike råd og løsninger knyttet Bjoner opp mot en nedgang i befolkningsveksten. Mødrehygienekontorene skulle erstattes med rådgivningskontorer. Det var en av de mange praktiske og sosiale oppgavene som den nye tiden skulle løse. Likevel var den politiske kampen den viktigste. Alle NS-kvinner måtte overbevise sine bekjente, og særlig ungdommen som kvinnene hadde innflytelse over. Mange kvinner hadde med sin hatefulle innstilling bragt skam over seg, og smittet ungdommen til å utføre skadelige handlinger mot nasjonen. Bjoner avsluttet talen med en henstilling til alle kvinner om å tenke i sitt sinn «*det er jeg som skal bygge Norges fremtid*».¹³⁰ Da ville det ikke være lenge før det norske folk ville seire. Det ble skrevet at talen høstet enrom jubel.

2. pinsedag

Den 2. pinsedag markerte stevnets høydepunkt. Da ankom Quisling og det var planlagt både defilering og et folkemøte, der flere av de mest prominente ministrene i Quislings regjering

¹²⁹ FF 26.5.1942

¹³⁰ FF 26.5.1942

også var samlet. Lunde, Sverre Riisnæs, Jonas Lie, Frederick Prytz, og leder for NSK O. Bjoner. Lokale Vestfoldpolitikere var ordfører Fritz Jenssen, fylkesførerne Axel Aass og Olav M. Hoff.

Defileringen skal ha gjort et sterkt inntrykk på tilskuerne, og paraden beskrives som *det nye Norge*.¹³¹ 1200 jenter og gutter fra NSUF hadde stilt opp. Minnene gikk uvilkårlig tilbake til 1936, da defileringen for første gang hadde blitt arrangert. Denne gangen var det flere, men gløden og begeistringen beskrives som den samme.¹³² Etter defileringen gikk turen ned til sletten bakenfor Borre kirke for en oppvisning arrangert av Hirdens flykorps. Senere i rikshirdstabens telt ble Quisling overrakt en gave. Rolf Olsen, en hirdmann fra Tønsberg hadde laget et silketeppe med silketråder, sammensatt av 260.000 tråder. 1700 arbeidstimer hadde gått med til arbeidet. Teppet hadde i New York blitt priset til å ha en verdi på 2000 dollar.¹³³ Det store folkemøtet ble innledet av fylkespropagandaleder Bjarne Steff som rettet en spesiell takk til Quisling, men også de tyske representantene. Steff presiserte at eliten av norsk ungdom også i fremtiden ville samles på Borre.¹³⁴ Etter å ha sunget kampsangen ble Gulbrand Lunde ønsket velkommen opp på talerstolen.

Talen til Gulbrand Lunde

Kulturminister Lunde innledet sin tale på folkemøtet med en appell til de unge, og hvordan de unge skulle vurdere sine evner og mål. Evnene var nedarvet fra besteforeldre, mer enn 1000 år tilbake i tid, gjennom slekten, ætten og det norske folks åndelige liv. Borre var et symbol på slektskapet til de mektige kongene, som i sin tur hadde avlet frem Halvdan Svarte og Harald Hårfagre. Gravene var en «*helligdom for folket*».¹³⁵ Slektsleddet utgjorde det norske folks åndelige liv og sjel. De eldre hadde forståelsen for dette da de kalte opp barna etter sine forfedre. Det var ætten som hadde ført Hårfagre og samlingstanken fram. Det var bare etterkommere, ekte nordmenn som kunne videreføre samlingstanken. «*Det er klart, fortsatte ministeren, at den som skal stake ut linjen for folket må være en av folket selv, en i hvis årer det ruller blod av denne ætt*».¹³⁶ I tråd med denne erkjennelsen hevdet Lunde at folket i hundrevis av år hadde vært under fremmed innflytelse. Da sjansen først bød seg, valgte man en dansk prins. Lunde utpekte Quisling som en mann med røtter i folket. En mann med

¹³¹ FF 26.5.1942

¹³² FF 26.5.1942

¹³³ Vestfold presse 28.5.42

¹³⁴ FF 26.5.1942

¹³⁵ FF 26.5.1942

¹³⁶ FF 26.5.1942

blodsbånd til de samme menn som hadde samlet Norge for 1000 år siden.

*For oss i NS er det utenkelig ikke å ha i spissen en mann av norsk blod og med røtter tilbake i vår historie, men allikevel var 1. februar 1942 første gang på mange hundre år at det kom en nordmann i spissen for landets styre.*¹³⁷

Quislings tale 2.pinsedag

Quisling innledet sin tale med å vise til at Nasjonal Samling nå hadde makten i Norge, og at denne bevegelsen var en *nasjonal fornyelsesbevegelse*.¹³⁸ Talen startet med å redegjøre for folkets avstand til det opprinnelige, og at når folket først hadde mistet nærheten til sin opprinnelse, lå også redningen i å finne tilbake til grunnlaget for opprinnelsen. Folket hadde kommet under fremmed innflytelse, og på den måten blitt skadet av oppløsende krefter som førte folket på ville veier. Enhver nordmann som tenkte over dette, ville innse at det i særlig grad gjaldt nordmenn. NS søkte å føre folket tilbake til dets opprinnelige mening. «*Vi søker Norges fremtid, der Norges fortid lå. Det betyr på ingen måte ikke at vi skal bli vikinger og gå i berserkerskinn*». ¹³⁹

Grunnlaget var tilbake til den tid da det norske folk oppsto. Dette var grunnen til at NS samlet seg på Borre, for det var på Borre at den slekt som samlet Norge hvilte. Det var mer ved denne slekten, for den var ansvarlig for å ha etablert både det russiske og det britiske rike. Det var kun en snikmorder som hadde hindret Harald Hårfagre i å få en avgjørende skjebne på Europas fremtid. Det var geografiske og naturlige betingelser som hadde sørget for at Norges rikssamling utgikk fra Borre. Den viktigste lærdommen fra Borre var at man fant frem til livslinjen og kunne utfolde det nasjonale livet. Etter en introduksjon av Borre og nordmenns historie gikk Quisling over til å prate om verdenskampen ute i Europa, og hvordan stillingen lå for fronten som nordmenn holdt en liten del av. Med strålende selvtillit og optimisme uttalte Quisling at hvis seieren ikke kom i dag, så kom den i alle fall i morgen. Det som hadde startet som et tysk-polsk spørsmål hadde blitt til et europeisk anliggende, hvor den dødelige faren fra øst var jaget på flukt. Denne faren hadde hatt potensialet til å overrumple hele Europa.

Nå holdt det angloamerikanske samarbeidet på å slå sprekker. De hadde mistet 14 av 23 slagskip. Tyskland hadde igjen reist seg som en sjømakt, og Quisling tilføyet at

¹³⁷ FF 26.5.1942

¹³⁸ Aftenposten 26.5.1942

¹³⁹ FF 26.5.1942

amerikanerne hadde lidd tap på deres egne kyststrøk. Hvis England tapte herredømmet til sjøs, ville det også lide et nederlag innen få måneder. I øst var det ikke en tvil om hvem som kom til å seire. Skjebnen hadde reddet Tyskland, og Tyskland hadde reddet Europa.

Bolsjevikene hadde gjort den samme feil som Napoleon ved å ikke trekke seg tilbake. Etter å ha tatt stilling til begivenhetene på verdensscenen orienterte Quisling seg mot norske forhold, og det britiske forræderiet. Nygaardsvold hadde vært villig til å selge Nord-Norge til engelskmennene. Quisling tilla eksilregjeringen en viss sympati for at et frihetselskende land som Norge sto i en vanskelig situasjon. Men som frihetselskende skulle man også være i stand til å velge den rette linjen.

Til sist henvendte Quisling seg til sin egen bevegelse. Han hevdet at partiet sto dobbelt så sterkt tilbake som fjoråret, både tallmessig og kvalitativt. I majoriteten av fylkene var det innsatt NS ordførere, og i størsteparten av pressen hadde NS avgjørende innflytelse. I realiteten fantes det ingen samlet front mot NS. Den samlede motstanden fra prestene og lærerfronten etter 1. februar hadde blitt brutt. De prester som enda prøvde å angripe NS utgjorde ingen fare. Lærerne måtte gjerne innbille seg at de hadde seiret, men NS satt på sannheten. NS utgjorde nå en norsk regjering som ikke var utnevnt av de tyske myndighetene. Dette var et skritt på veien mot norsk selvstendighet og frihet. Motstanderne jobbet for å fjerne denne friheten. Slike handlinger rettferdiggjorde strenge sanksjoner fra myndighetenes side, slik rettferdighetsfølelsen tilsa det. Jo sterkere NS var, jo sterkere ble Norge. De frivilliges innsats var uvurderlig, derfor syntes Quisling at det var trist at så mange norske menn og kvinner ikke innså situasjonen slik den egentlig var. Det var mange som heller ønsket å se Norge som et tysk protektorat enn med et norsk styre hevdet han. Hvis det ble tilfelle ville landet bli gjennomsyret av hat, og på alle måter ville det blitt grepet inn mot de som hadde forspilt landets sjanser til frihet.

En nyhet som ble lansert under Borrestevnet i 1942 var opprettelsen av Berg interneringsleir. I talen hevdet Quisling at foranledningen hadde vært jøssingenes bruk av «hønseringer» under 17. mai. Han forsikret forsamlingen om at NS hadde lister over alle jøssinger, og at de utgjorde mindre enn en prosent av befolkningen. Nå hadde han opprettet en hønsegård for jøssingene.

3.3 Stiklestadstevnet 1942

28.-29. juli

Det var åtte år siden et Stiklestadstevne i en tilsvarende størrelsesorden hadde vært arrangert,

hvor også Føreren var tilstede. *Fritt Folk* skriver at Quisling ankom Verdalsøra den 27. juli. Programmet som ble lagt frem i den samme artikkelen var intensivt, med en rekke planlagte møter og taler.¹⁴⁰

Den 28.juni var stevnets offisielle åpningsdag. Fylkesfører Yngvar Martens tok imot Føreren ved Bakketun. Dagen skulle så benyttes til særmøter og taler fra ulike landsledere og fagsjefer. På ettermiddagen skulle det første offentlige møtet holdes gjennom bondemøtet på Verdalsøra. NSUF og Rikshirden hadde planlagt å holde en kameratkveld på kvelden.

På Olsokdagen den 29. juli var det klart for et tillitsmannsmøte i regi av minister Fuglesang. Formiddagen skulle senere benyttes til en mønstring foran Føreren. Det var ventet at Rikshirden, Kvinnehirden og NSUF ville stille. Lunde ville holde tale ved mønstringen, etterfulgt av en defilering for Føreren foran Herredshuset i Verdalen. Ettermiddagen var satt av til gudstjeneste og stevnets høydepunkt – Quislings tale.

Åpningsdagen 28. juli

Den 29. juli skrev *Fritt Folk* at Nasjonal samlings farger, faner, merker og uniformer dominerte på Verdalsøra. Det hadde gått 8 år siden NS holdt sitt første stevne på Stiklestad. Forskjellen på datidens Norge og nåtidens Norge gjenspeilet seg i forholdene på Verdalsøra. Det hadde vært en stor oppslutning på Stiklestadstevnet i 1934, men omstendighetene var endret. Da Quisling innledet kampen for et nytt Norge hadde han møtt bitter motstand. Den gang som nå var det den røde plutokratiske og røde front som hadde stått sammen mot en felles fiende – den nasjonale reisning. Quisling hadde bedt folk reise seg til kamp på Stiklestad i 1934. Det norske folk skulle renses, med livet som innsats. Den største fienden var slappheten og egoismen. Det var bare fellesskapet som kunne bevare den enkelte. Dette var ord som det norske folk hadde fått føle riktigheten av. Heldigvis hadde det norske folk også forstått sin rolle, et slikt bevis var å se på Verdalsøra.¹⁴¹

Adresseavisen skrev at 700 hirdmenn og kvinner hadde møtt opp på Bakketun for å hilse Føreren velkommen. Kl.13 ankom Quisling sammen med fylkesmann Torbjørn Eggen og sin adjutant Langlie. Under taktfaste Heil og sæl rop, trompetfaner og musikk passerte Quisling de fremmøtte.

Middag på Bakketun

Etter mottagelsen var det duket for en middag i regi av Verdal kommune. 100 deltagere var

¹⁴⁰ FF 28.7.1942

¹⁴¹ FF 29.7.1942

invitert i en formell, men enkel tilstelning. Føreren hadde vært midtpunktet, og ved siden av ham satt fru ordfører Voll på den høyre siden, og fylkesfører Martens på den venstre. Ordfører Voll ønsket gjestene velkommen, og uttrykte glede over Quislings besøk med en etterfølgende skål. Fylkesfører Martens takket for at Quisling tok seg tid til å besøke Verdalen til tross for arbeidsmengden, men at han ville bli stolt over å se resultatene fra Verdalen i kampen for et lykkelig Norge. Quisling takket for velkomsten, og uttalte at NS hadde satt seg et mål om å reise det norske folket fra nasjonalt forfall og samtidig vinne frihet og selvstendighet. Det norske folk måtte våkne og se sin livslinje, og ikke bare føle seg som en enhet i et øyeblikk. Derfor måtte man besøke de steder som bar på store minner, det var nemlig slik et folk ville reise seg. Sunne folk gjorde dette på instinkt, men NS gjorde det med hensikt. Trøndelag og Verdal sto i en særstilling for å tilby slike muligheter. Etter talen rettet Quisling en skål for «denne bygd som bevarer en av de største minneplasser i Norges historie»¹⁴²

Bondemøtet

På ettermiddagen 28. juli åpnet bondemøtet på Verdalsøra. Det var reist tømmerstokker rundt en firkantet åpning, og oppå stökkene var det plassert norske flagg. «På hver langside stod store beskyttende Rødgule kjemper og som mektige hjørnesteiner de norske flagg. Tribunen var klædt i gult hvor fronten i rødt fortalte: *Bondens yrke – Folkets styrke*».¹⁴³

Regimentsmusikken marsjerte inn på plassen kl. 19, fulgt av en åpningstale til fylkesbondefører Utheim og første vers av bondesangen. Deretter talte bondekvinneleder Ruth Herberg. Hun åpnet sin tale med å sitere Gunnar Heiberg: «Hver tid har sin store hovedtanke, som er så sterk at andre bare blir bitanker, som er så levende at den suger blodet fra alle de andre».¹⁴⁴ Med denne åpningen siktet Herberg på summen av alle tanker som jobbet mot målet for Norges selvstendighet. Denne friheten kom ikke av seg selv. Fra historien kunne man lese at hardt arbeid reddet et folk i nød. Bonden og bondekvinnen gjorde sin plikt, og det var til bondebygden man måtte søke for å finne de nasjonale dydene hos folket.

Bondekvinnene hadde skapt hjemmet. «*Bondens og bondekvinnen arbeid gjennom mange år viser at de alltid i sinn og skinn har vært nasjonalsosialister*».¹⁴⁵ Bondens største plikt var å slutte opp om sin fagorganisasjon, Norges bondesamband og Nasjonal Samling. Slik ville man støtte opp om sin Fører, en mann som det norske folk inntil nylig hadde manglet. Det

¹⁴² Adresseavisen 29.7.1942

¹⁴³ Adresseavisen 29.7.1942

¹⁴⁴ Adresseavisen 29.7.1942

¹⁴⁵ Adresseavisen 29.7.1942

norske folk var et rikt folk. Full av åndelige verdier og moralske forpliktelser. Disse verdiene kunne hentes på den indre og ytre arena, men det utenfra måtte assimileres. Den indre kraften måtte først frigjøres for å kunne deles med andre.

NSUF kameratkveld – taler av Axel Stang og Ragnar Skancke

Klokken 19 startet kameratkvelden til NSUF. Stang innledet kvelden med en skildring av Stiklestadslaget. Olav den hellige og hans menn var et bilde på det norske folks kamp. Den norske ungdommen og idrettsfolkene måtte stå sterkt. Minister Skancke hadde skolen som et overordnet tema. Samfunnet sto i et behov for flere førere. Det gamle samfunnet besto av massen, og denne manglet vilje og styrke. Tiden for å pugge kunnskapsstoff var omme. I fremtiden ville ikke privileger som fødsel og penger gi noen fordeler. Arbeidet skulle komme fellesskapet til gode, slik Håkon den gode hadde reddet Norden fra russerveldet. Ungdommen på Østfronten gjorde det samme. Lærerne hverken forstod eller ville forstå utviklingen, og ønsket seg helst inn under marxismen og slavernes herredømme. Ungdommen måtte lære idealisme, offervilje og pliktfølelse. Den kommunistiske lære frontet at moralen var unyttig, og religionen en gift. «*I den kommunistiske lære heter det» stjel det som er stjålet fra deg.» Etter dette syn var skolen innstilt. Quisling sa i 1933 at dette ikke var overensstemmende med det germanske folks vilje.*»¹⁴⁶ Skolen måtte renses for unødvendig stoff, og en mer praktisk tilnærming innføres. Gjennom idrett skulle disiplinen styrkes. Slik ville viljen bygges opp, og samtidig resultere i arbeidsglede. Denne gleden hadde som mål og erstatte det jødeorientalske synet på arbeid som en ulykke. Lærere som hadde tjenestegjort ved landets arbeidstjeneste og ungdomstjeneste skulle i fremtiden få en forrang ved nyansettelser, de øvrige ville bli overflødige lærere. «*Vi må få en ny lærerstand, og vi må få igjen samvittigheten, det skal jeg sørge for!*».¹⁴⁷

Rikshirdens kameratkveld

Rikshirdens samling var en overdådig seremoni. Kl.21 marsjerte Rikshirdens avdeling inn på Verdølatur og opptok hele plassen, etterfulgt av fylkesfører Rogstad og Martens samt andre høytstående NS-medlemmer. Like før Quisling kom, tok den 400 mann store avdelingen oppstilling langs den smale skogsveien som æresvakter. Like etter entret Stabssjef Thronsen plassen i lag med førergarden. Faneborgen flankerte talerstolen og regimentsmusikken spilte.

¹⁴⁶ Adresseavisen 29.7.1943

¹⁴⁷ Adresseavisen 29.7.1942

Til sist kom Føreren sammen med regimentsfører Krohn samtidig som «*Norge vårt land*» ble spilt.

Regimentfører Krohns tale

På vegne av Frostating hirdregimentet ønsket Krohn Føreren velkommen. Krohn hadde gleden av å presentere den største ansamling av hirdmenn som hirdregiment 5 noen gang hadde mønstret i Trøndelag, og slik var det et tegn på at det norske folk slo ring rundt NS, og at NS nå var på vei til å bryte ned all resterende motstand som var å finne etter det partipolitiske styre. Krohn la ut om hirdens oppgaver, og idealismen som lå til grunn. I den anledning minnet han om frontkjempernes innsats på østfronten, som ble æret med et minutt stillhet. Hirdguttene bar den samme uniformen som legionærene ville bruke når de kom hjem. Uniformen måtte bæres med respekt, for det var gjennom den at norsk ungdom synliggjorde ord og handling.

Etter at «kamerater vi marsjerer» var spilt, holdt hirdmann Emil Lorch Steinkjer en alvorspreget monolog skrevet av ham selv. Stabssjef Thronsen holdt en kraftig tale om Russland i en sammenligning til det Norge som var ønskelig å bygge. Etter en serie med allsanger inntok fylkesmann Grundtvig talerstolen. Han la vekt på at enkelte hadde ment at NS var unasjonale, som kjempet for, og ikke imot tyskerne. Dette var feil. Kampen sto for eller imot bolsjevismen, og NS kjempet med tyskerne mot bolsjevismen, og ikke med bolsjevismen slik andre gjorde. Enkelte andre hadde ment at NS hadde satt seg et godtroende mål. En slik oppfatning hadde til alle tider hatt sine talsmenn. *På Olav Haraldssons tid, på Sverres tid, i 1814 og i 1933.*¹⁴⁸ Fylkesfører Sundseth avsluttet kvelden med tre ganger heil og sæl, fulgt av «ja, vi elsker».

Olsok 29.juli – «Under solkorsets seiersmerke»

I stil med dagen før marsjerte 5. hirdregiments musikkorps gjennom Verdalen tidlig på morgenen, spillende på kampsangmelodier. Programmet for dagen startet med enda et særmøte, denne gangen med hovedorganisasjonens tillitsmenn, som skulle informeres av Stang og Fuglesang om Nasjonal Samlings posisjon. Straks møtet var ferdig samlet Rikshirden, NSUF og Kvinnehirden seg på stevneplassen i Verdalsøra. Det skrives at flere tusen mennesker var samlet når Quisling ankom. Det var klart for mønstring. Fylkesfører Martens ønsket velkommen, fulgt av Lundes tale.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Adresseavisen 29.7.1942

¹⁴⁹ FF 30.7.1942

Lundes tale

Lunde innledet med et tilbakeblikk til 1934, og hvor merkelig det var å se at bevegelsen hadde vokst så mye siden den gang. Han uttrykte glede over å komme tilbake for å feire kampens år mellom 1934-1942. Det var ikke mange som hadde forstått seg på sin egen tidsalder. NS hadde vært oppmerksom, men folket ville ikke høre. Om folket hadde tatt til seg Førerens ord ville mye ha sett annerledes ut.

Når et folk var rammet av ulykke, måtte det som hvert enkeltmenneske bygge på erfaringene. Erfaringen til folket var dets historie. Derfor var man samlet i Verdalen, hvor en stor del av folkets historie var skapt. Folket hadde ved flere anledninger mistet noe av seg selv, og da gikk det nedover. Etter det stornorske rike endte landet opp som en dansk provins fordi folket ikke var tro mot seg selv, ga opp sitt eget. Resultatet var at den gamle kulturen ble tilsidesatt.

Reformasjonen hadde skapt en nasjonal fornyelse i mange land, men ikke i Norge. Før reformasjonen var det ledende språket latin, nå ble de nasjonale mål hentet fra glemselen. Det norske morsmålet var norrønt, men under dansk innflytelse ble det dansk mål.

Husmannsånden hadde jaget den norske kulturen oppover dalene og inn i fjordene. Byen ble symbolet for det fremmede. Den som reiste nedover Gudbrandsdalen mot Lillehammer ville se mange kirker, men den gamle kulturen svant hen jo nærmere Oslo man kom. Den internasjonale marxismen hadde knust det nasjonale. Fåvang kirke var overpanelt slik at den gamle stavkirken ble usynlig, og kirkens interiør solgt på auksjon. Kirken var blitt en jernbanestasjonsbygning. Pietetsløse folk var ansvarlig for å legge den nasjonale kultur øde gjennom stasjonsmentaliteten. Dette åpnet igjen opp for marxisme og andre villfarelser. Den største stasjonsbygningen hadde Oslo gjennom Oslo Rådhus. Bygget kunne ha stått i Teheran, Buffalo eller Bilbao. Dette var en dyr lærdom som stadfestet bondekulturens betydning.

Hvis ættetanken og slektsfølelsen skulle leve i et folk måtte det være seg selv, i likhet med et menneske. Ungdommen som var samlet på Stiklestad bar sin fars og mors trekk, ånd og vilje. De var fortsettelsen av slekten. Dagens generasjon var fortsettelsen på det som hadde vært, det norske folks evige liv. Derfor skulle man hedre sine foreldre og forfedre. Gjennom minnet av forfedrenes stordåder, kunne det hentes fornyet kraft på de steder hvor dådene hadde intruffet.

Men slikt var blitt glemt i Norge. Kristendommen brakte med seg en ny tro, men tok samtidig vekk noe av det opprinnelige. Folket forstod ikke at det var på norsk grunn de måtte stå. Dette var synlig gjennom manns- og kvinnenavn, som stadig var av utenlandsk opprinnelse. Å kalle opp var en symbolsk handling for å vise at det ble bygget videre på

slektens innhold. Slik var det også med panelet i kirken. Det tykke skallet bestod av dansk, svensk amerikansk og marxistisk kultur som skulle skrelles bort for å komme til kjernen. Slik minister Hustad skrellet Fåvang kirke, slik skulle det norske folk skrelles. Det norske kunne ikke tildekkes med et utenlandsk navn, og heller ikke omvendt, slik folket hadde gjort med den danske prins Håkon i 1905. Det måtte være en som skulle stake ut kursen, og denne mannen måtte ha et blod av norsk ætt. I 1905 var husmannsånden så dominerende at folket ikke fikk denne mannen til tross for muligheten. Prisen å betale var at den danske prinsen satt i England og betalte gull for å senke norske skip. Den som skulle lede folket måtte være norsk, og i Vidkun Quisling var det norske blod. Gjennom ham ville folket ledes gjennom farene og til de største muligheter.

Et nytt Europa var i emning. Englands imperium var på hell fordi bondesamfunnet var undertrykt i den samme stil som Romerriket. Utstrakt import av billige landbruksprodukter hadde marginalisert bondestanden i England. Dette hadde drevet bondestanden inn i proletariatets rekker. England brukte i likhet med Romerriket innleide soldater til å kjempe for seg – et sikkert nedgangstegn. Gruppen av nordmenn i England under «utenriks-Lie» hadde påstått at England aldri hadde vært sterkere, og videre at avtalen med Sovjet var den beste for Norge, slik skulle Sovjet få støttepunkter i Norge. Med referanser til Estland lå det klare advarsler i denne løsningen. Lærerne hadde lenge ønsket seg et samband, men nektet å være fornøyde fordi NS hadde fullbyrdet ønsket. I stedet lot de anvisninger i posten bestemme hva som var rett og galt. Det var massetoskeskap og angst som preget store deler av Norge.

*[...] store deler av de kristne, eller rettere sagt de kristelige, ikke skjønner noen ting. Det er vel bedre å tenke riktig sammen med få enn å tenke galt sammen med mange
[...] Slik var det også med Stiklestad. Det var en Sigurd som bad om hjelp mot det nye. Han måtte typisk nok flykte til England.»¹⁵⁰*

Motstanden til «det nye» gjentok seg gjennom bolsjevismen, som var fienden til kristendommen og norsk kultur. England utvekslet telegrammer med denne fienden. I *Kampen for Norge* skrives følgende:

¹⁵⁰ Lunde, *Kampen for Norge III* (Oslo: Kommissjon hos Gunnar Stenersens forlag, 1943), 105

*Vi må sørge for at Norge sikres en plass blant de nasjoner som står oss nær, og det vil for oss si de andre germanske nasjoner. Vi står mot det som vil slå ned det nordiske og germanske. Vi er stolte av de norske legionærer som kjemper på austfronten!*¹⁵¹

Versjonen i Fritt Folk lyder annerledes: «*Det er da naturlig for oss å samarbeide med de andre germanske folkene som vi er bundet til med slektsbånd og blod i kampen mot dem som vil skape en bolsjevikisk masse i Europa*». ¹⁵² Oppgaven var å bygge et nytt Norge gjennom tøffe tider, slik som i 1814. Det var i motgang at viljen og evnene ble skjerpet. Norge skulle frigjøre seg fra den internasjonale jødekapitalen, og gjennom tilliten til det norske folk skulle landet bygges ut.

*Det er den norske del av det nasjonalsosialistiske Europa som skapes [...] I Dag spør det tyske rike om vi vil samarbeide og vi svarer ja, for nordmenn skal være med på å skape det nye. Da må også grunnlaget være i orden, det nasjonale.*¹⁵³

Defilering for Føreren

Etter Lundes tale fulgte en defilering foran herredshuset. *Det var en vakker defilering av Trøndelags stauteste ungdom.*¹⁵⁴ Rikshirden, Kvinnehirden, 30 jenter fra norsk landtjenesteleir, unghirden, jentehirden og til slutt småhirden møtte opp. 5. regiments musikkhird spilte imens avdelingene marsjerte. Foruten Quisling var det ledere for de defilerende avdelingene, og en avdeling med hjemvendte frontkjempere. Kl.15:45 gikk folketoget fra Verdalsøra til Stiklestad, ledet an av hirdmusikken og de defilerende avdelinger; en avstand på 5 kilometer. Før selve stevnet på Stiklestad var det duket for en gudstjeneste med biskop Einar Lothe. «*Kirken var fylt til siste plass. Det var selvsagt bare et fåtall av den store forsamling som kom inn. Da Føreren kom inn i kirken, ledet av konst. Biskop Lothe, sto forsamlingen med hevet arm.*¹⁵⁵

Gudstjeneste ved Einar Lothe

Lothe innledet med salmen «*Dag over Norge*», før han henvendte seg til forsamlingen som

¹⁵¹ Lunde, *Kampen for Norge III* (Oslo: Centralforlaget, 1943), 105; Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 184. Som nevnt under kapittel om kildekritikk er denne versjonen sannsynligvis ukorrekt.

¹⁵² FF 30.7.1942

¹⁵³ Lunde, *Kampen for Norge III* (Oslo: Centralforlaget, 1943), 105

¹⁵⁴ FF 30.7.1942

¹⁵⁵ FF 30.7.1942

hadde samlet seg på Stiklestad. I søken etter styrke fra historien, og til vern om den kommende kampen kunne sagaen formidle at Olav støttet seg på en stein etter sitt banesår. Steinen lå under alteret, slik at forsamlingen oppholdt seg på hellig grunn. *Hvilken lykke er det ikke for oss å eie minnet om denne høvdingen, som lot seg kaste på bålet som ved, for at slektene skulle tennes.*¹⁵⁶

Lothe mimret så tilbake til 1934, da Quisling hadde skrevet om Olav i sitt forord til Stiklestadstevnet, *«Hvorfor Stiklestad»? Olav Haraldsson er den mest kjente mann i rekken av de som har rådet i Norge*¹⁵⁷. Det var Olav som hadde samlet Norge, og derfor bar ungdommen hans banner som et symbol på enhet, tro og offervilje. *«Vi sveiser her på Stiklestad fortid sammen med nutid for å bygge Norges framtid».*¹⁵⁸ Olav hadde kvaliteter på linje med stort bygg - en fast grunn og gode materialer. Noe alle kunne ta lærdom av. Det var i likhet med de største menn at Olav seiret i døden. Hat ble til kjærlighet gjennom Kristus. Olav hadde ikke vært redd for å ta ledelsen i sin iver etter å skape et stort rike. Livsverket ble til rikstanken i det norske folk, men denne tanken forvitret etter som årene gikk. Det ble sagt at folket hadde det for godt. Materielt sett stemte dette, bemerket Lothe. Arbeidsledigheten lå som en tung skygge over landet. I lange tider hadde folket lært seg å nyte fremfor å yte, i tråd med marxismen. Arven fra Olav var døende, men så dukket Føreren opp og tok opp kampen under Olavs korsmerke. Slik ville Norge fylles med samhørighet og hjertelag. *«Nordmenn, korsmenn, vi samler oss under Olavsmerket, og med Gud går vi livets veg».*¹⁵⁹

Forord til Quislings tale ved Fylkesmann Eggen

Motstanderne hadde forgjeves søkt å slå i hjel eller lyve bort tidens krav, men NS ville seire på bakgrunn av tidens sannhet. Dette var Førerord som hadde vært ytret på det første Stiklestadstevnet i 1934. De krefter som talte imot var nå blitt bundet åtte år etterpå. De som søkte, eller besatt en nasjonal skaperevne hadde flokket seg rundt Quisling. *«Han har splittet marxismens merke her hjemme slik at Olavskorset i dag er vårt nasjonale symbol».*¹⁶⁰ Bevegelsen var nå så sterk at den ikke lot seg stoppe. Det hadde gått 1000 år før landet fikk en ny stor fører, en fører som samlet seg kraften til å fremstå som en ny høvding. I evigheten var 1000 år lite og Stiklestad gikk, som sist gang, opp i en høyere enhet. Det norske folk hadde en

¹⁵⁶ FF 30.7.1942

¹⁵⁷ FF 30.7.1942

¹⁵⁸ FF 30.7.1942

¹⁵⁹ FF 30.7.1942

¹⁶⁰ FF 30.7.1942

historisk oppgave å fullføre. Fedrenes ideer var folkets ideer, og fedrenes offer var folkets offer.

*«Vi kjemper for nasjonens framtid og vår vilje og kraft er arven i norrøn ætt».*¹⁶¹

Føreren hadde i likhet med Olav forutsett Norge som stort og mektig, og det var hans vilje at Norge skulle ledes i en retning som også angikk landets ytre grenser. Eggen trakk frem den ensomme Arnljot Gelline, som alene hadde oppsøkt Olav. Det var mange som var alene også i samtiden, men samlet var man sterk. Førerens tro var den enkeltes tro. Ingen maktet å vise en slik offervilje som Føreren, men folket skulle jobbe trofast for det nye Norge. *«Vi glemmer ikke i dag dem som kjemper på Østfronten, sammen med andre germanske folk. Men her på Stiklestad må vi spesielt erindre kampen for vår nasjons selvstendighet. Vårt liv tilhører fedrelandet, Quislings Norge».*¹⁶²

Det var ingen tvil om at Quisling ville gi folket friheten til å tjene nasjon og folk. Eggen rettet så spørsmålet til seg selv og trønderne gjennom å spørre: *«Spørs det om vi trøndere kan yte en innsats for vårt fedreland, vil vi svare: Jo, vi kan og vi vil».*¹⁶³ Etter Eggens tale ble ordet gitt til Quisling.

Overrekkelse av Nord-Trøndelags fylkesbanner

Før Quisling begynte på sin tale overrakte han Nord-Trøndelags fylkesmerke, og benyttet samtidig anledningen til å si noe om Trøndelags betydning for Norge:

*Trøndere, uttalte Føreren bl.a. Når jeg står her på Stiklestad og ser ut over disse rike bygdene, da forstår man hvorfor Trøndelag var Norges marg og midtre. Det er riktig nok så at vi nordmenn er av samme rase, men vi er som plantene og avhengig av jorden vi vokser på. Og ser vi utover dette landskapet forstår vi at folket har gode muligheter for å utvikle seg. Dette må vi tenke på når vi ser på disse gårdene, hvor den norske byggeskikk er bedre bevart enn i noe annet strøk.*¹⁶⁴

Quisling håpet at Trønderne skulle kjenne på fedrenes innsats når de så utover landskapet, og at de samlet seg rundt banneret for en fornyelse av Norges frihet og selvstendighet.

Fylkesmann Eggen takket for banneret, og lovet å kjempe under Olavskorset for Norges

¹⁶¹ FF 30.7.1942

¹⁶² FF 30.7.1942

¹⁶³ FF 30.7.1942

¹⁶⁴ FF 30.7.1942

frihet. Seremonien beskrives som symbolsk sterk idet flagget med Olavskorset ble heist til topps på den hellige grunn.¹⁶⁵

Quislings tale på Stiklestad

Quisling åpnet sin tale ved å trekke frem Henrik Ibsens sitat fra tusenårsfesten i 1872, «*Tappert står slaget, det står den dag i dag*».¹⁶⁶ Spådommene fra Ibsen ble av Quisling tolket slik at neste generasjon skulle fullbyrde samlingstanken. Det var et Hafrsfjordslag som raste, men også et Stiklestadslag.

*Men det er ikke bare et Hafrsfjordslag som har rast her i landet til no, men også et Stiklestadslag. Men vi i Nasjonal Samling mener at vi allerede har gått igjennom Stiklestadslaget, idet vi har gjennomført og grunnfestet det nye Norge.*¹⁶⁷

Dronning Ragnhilds drøm skulle ikke bare skygge Norge, men bre seg utover verden. Under nederlaget i 1936 hadde NS mobilisert alle krefter i et avgjørende slag, men ble nedkjempet, slik Olav ble på Stiklestad:

*Historien forteller at himmelen ble formørket etter Olav Haraldsønsfall på Stiklestad og selv om formørkelsen inntrådte noen dager seinere enn slaget, var det ikke så underlig at det den gang ble satt i forbindelse med begivenhetene på Stiklestad. For alle tenkende nordmenn må livet etter 1936 fortone seg som en formørkelse over det norske folk.*¹⁶⁸

Den manglende redselen fra folkets side bunnet i forfallet og sløvheten som folket allerede besatt. Norge var dømt og klar for katastrofen, men gjennom nederlaget seiret NS, slik Olav seiret gjennom sin død. Det var krefter som det norske folk ikke kunne stå imot, en utvikling som ble fullstendig. Olav Haraldsson hadde skapt et åndelig grunnlag ved å innføre kristendommen i den katolske kirkes form, og han hadde samtidig skaffet Norge en plass i Europa, som en selvstendig nasjon. «[...] Under dette tidsskifte fullbyrdes Olav Norges

¹⁶⁵ FF 30.7.1942

¹⁶⁶ FF 30.7.1942

¹⁶⁷ FF 30.7.1942

¹⁶⁸ FF 30.7.1942

*samling ved at han ga folket det åndelige grunnlag og innførte kristendommen i katolsk form her i landet».*¹⁶⁹

Den katolske kirke utgjorde et samlingspunkt for alle nasjoner av en senere betydning, og det var på denne tiden Europa ble en enhet. Olav var ikke skaperen av Norges plass i rekken av selvstendige nasjoner, men han sørget for at det nasjonale liv fikk et fullkomment livssyn og en harmoni i tråd med Europa. Olavs virke var av en så stor betydning at paven i Roma ville innsette Håkon Håkonsson som romersk keiser i den germanske nasjonen. Det stornorske riket var det best organiserte statssamfunnet i Europa. Fra 1300-tallet kom forfallet, og de oppgaver som NS måtte løse så dagens lys. Disse oppgavene var ikke Førerenes, men det norske folk sin oppgave. Det var ikke lenger konger som regjerte, men bevisste nasjonale menn og kvinner som forsto seg på oppgaven, og som hadde norsk blod i sine årer. Disse mennene og kvinnene hadde den samme oppgaven som Olav. Å skape en ny samfunnsordning, sikre Norges frihet, skaffe Norge en plass i et Europa som hadde vært adskilt i 400 år Europa, i et verdensfelleskap av nasjoner. Denne nyordningen angikk alle nordmenn.

Det ble ofte snakket om samvittigheten i norske skoler og kirker, men de talte bare ut fra egne interesser. Den dypere samvittighet bunnet i en større oppgave. Derfor ønsket ikke NS alle nordmenn inn i sin bevegelse, kun de som følte et kall for å være med i arbeidet. De som forsto det, hadde NS bruk for. Det var et privilegium å være medlem av NS. Det var NS som ga uttrykk for folkets vilje, og som søkte å realisere denne viljen gjennom staten, kulturlivet og næringslivet. De liberale frasene om stemmerett og flertall var tull. Quisling spurte retorisk om hvor mange som kjempet for den nye tid på Stiklestad. Det var 2500 nordmenn, russere og svensker mot en massiv hær på 12.000 på motsatt side. Det var flertallet som stred for det som skulle falle. En slik utregning hadde med andre ord ingen rot i virkeligheten. Virkeligheten var at NS sto sammen med hele Europa i en omveltningstid. En nyordning måtte komme, eller folket ville gå til grunne. De som hadde forstått dette jobbet for en nyordning med alle midler. Motstanderne ville en dag våkne opp i redsel. Ikke for en fysisk straff, men en dypere redsel. Redselen for kampen mot det gode, og det som skulle frem i verden. Det var nok mange prester og lærere som følte at de var på den gale siden, dette kom frem i ansiktene. Det levende uttrykket i ansiktene til Nasjonal Samlings ungdom vitnet derimot om en overbevisning på at de var på den rette siden. Hvis jøssingene hadde en forstand ville de for all del ikke håpe på at England skulle seire.

¹⁶⁹ FF 30.7.1942

4. Borre og Stiklestad 1943-1944

Høsten 1942 gikk mye galt for Quisling og NS. Lunde døde, krigslykken snudde på Østfronten, og alle håp om en nasjonal selvstendighet var lagt i grus som følge av Hitlers svar på Quislings ultimatum. Borre - og Stiklestadstevnstevnene etter 1943 preges derfor av et helt annet bilde. Krigen kom nærmere, og talene var sterkt preget av frykten for en bolsjevikisk seier. Den europeiske løsningen kom inn som et forsvarsalternativ. Norge var økonomisk og militært for små. Ressursene som Norge besatt, var best utnyttet i samarbeid med andre økonomiske enheter. Det germanske forbund var derfor underordnet et europeisk storforbund. Samtidig blir de nasjonale tendensene styrket på Stiklestad.

4.1 Borrestevnet 1943

12.-14. juni

Her holder det nye Norge til. Her samles de så å si om utgangspunktet, her er vi sammen med de første av slekten. Det er ikke sant at vi drikker okseblod eller ofrer til Odin, men forholdet er det at vi har funnet ut at vi er en nasjon, et folk, og når forsynet har bevart for oss minnesmerker som er uten sammenlikning i den ganske verden, så vil denne ene gangen i året samles ved dem, og ved minnet om fedrenes styrke i vårt sinn.¹⁷⁰

Figur 11

Borrestevnet i 1943 var det 8. Borrestevne, og markerte samtidig Nasjonal Samlings 10 års jubileum. Nytt for året var Germanske SS Norge (GSSN) sitt inntog og sokneprest Knut Geelmuydens gudstjeneste i Borre kirke. Dette var første gangen siden 1935 at en gudstjeneste inngikk i det offisielle programmet.¹⁷¹ Som vanlig ble pinseaften viet til ankomst og rigging. Det skrives ingenting om antall deltagere fra NSUF i noen av avisene, men ifølge *Borreminne (2007)* var det ventet 2400 deltagere i forkant av stevnet.¹⁷² Reisevansker skal i likhet med 1941 ha vanskeliggjort deltakelsen. Det foreligger tvetydige beskrivelser fra ulike kilder. *Borreminne (2007)* skriver at «Borrestevnet i 1943 ble

¹⁷⁰ FF 15.6.1943

¹⁷¹ Madsen, *Borreminne* (2007), 32

¹⁷² Madsen, *Borreminne* (2007), 32

*både den største og siste stormønstringen i Nasjonalparken».*¹⁷³

Aftenposten skriver på sin side: «*Selv om selvsagt reisevansker la hindringer i vegen for at deltakelsen skulle bli som under de tidligere stevner, var det en anselig skare kampfeller fra hele Østlandet som hadde funnet vegen til dette historiske sted».*¹⁷⁴ Fritt folk sammenlignet stevnet med 1936, samtidig som stevnet omtales som «[...] *en av de største og vakreste hittil».*¹⁷⁵

Videre skrives det at Borre Nasjonalpark sto i det unge Norges tegn. «*Det er først og fremst ungdommen som setter sitt preg på Borrestevnet [...] en ungdom som har evne til å gi dronning Ragnhilds drøm om treet som bredte sine grener over hele Norge, nytt liv».*¹⁷⁶ I likhet med 1942 omtaler redaksjonen Borrestevnet i nesten poetiske former. Denne gangen var det nordmenns tilbakeholdenhet som ble priset. Når man kom til Borre, skulle man ikke «buse frem» og si at man hørte historiens vingesus i trærne, for da kunne noen fort fortelle at det var en trost.¹⁷⁷ Trosten var Nordens nattergal som spilte lyse toner i Nasjonalparken, akkompagnert av frisk latter og lukten av sommer. Etterpå spør redaksjonen hva en frontmann og en hirdmann ville si om parken. Frontmannen ville si at «på Borre var det bra», og Hirdmannen «svinaktig hyggelig». Men de var gjennom en slik beskrivelse avslørt av de atavistiske lovene, et begrep som fremhevet «uregenskapene til nordmenn». I likhet med dådene i kvad skulle ikke omgivelsene beskrives, men oppleves. En begeistring skulle ikke røpes, men kamufleres.

Aftenposten trakk frem Borre som minnesmerket fra norsk storhetstid, og grunnlaget for landets eksistens. Her hvilte forfedrene til Harald Hårfagre, Olav Tryggvason og Olav den hellige. «*Det er derfor naturlig i den brytningstid som vi no gjennomlever, knytter bandet mellom vår store fortid og nutiden».*¹⁷⁸ I *Gjengangeren* ble det 8. Borrestevne beskrevet som «*en strålende demonstrasjon av den ungdom som marsjerer frem for orden, rettferd og fred».*¹⁷⁹

NSK

For det tredje året på rad samlet NSK seg på Borre, og i likhet med de to foregående år hadde de et møte ved kinoen i Horten 1. pinsedag. Dette året var usedvanlig mange kledd i

¹⁷³Madsen, «*Borreminne*» (2007), 32

¹⁷⁴ *Aftenposten* 15.6.1943

¹⁷⁵ FF 15.6.1943

¹⁷⁶ *Aftenposten* 15.6.1943

¹⁷⁷ FF 15.6.1943

¹⁷⁸ *Aftenposten* 15.6.1943

¹⁷⁹ *Gjengangeren* 15.6.1943

nasjonaldrakter.¹⁸⁰ Talen til landsleder Bjoner startet med å rette et fokus mot den indre styrke. Denne var en nødvendighet i kampen som Norge måtte utkjempe, og det var Nasjonal Samling som hadde ansvaret for å bringe «*Norge frelst og framover*».¹⁸¹ Man måtte derfor kunne forvente mer av NS enn andre. Det var den indre styrken som ga slagkraft utad, og egne ønsker måtte vike for den jernharde tiden. Nordmenn hadde for vane å gjøre det de selv ønsket, men en ordre var gitt for å adlydes. Samholdet innad i bevegelsen var derfor viktig for at Norge skulle lykkes. «*Vår oppgave er å vinne Norge for oss*».¹⁸² Man var ikke ekte nasjonalsosialist ved å være et medlem. Det var ideen som skulle omforme hvert enkelt medlem, og bidra til at medlemmene handlet på linje med bevegelsens livssyn. Landet ropte etter å bli verget. Da måtte personlig oppofrelse til. Hele livsførselen måtte stå til tjeneste for føreren og bevegelsen. «*Da ville det lykkes for oss, sa landslederen til slutt*».¹⁸³

Gudstjeneste ved Knut Geelmuyden 1.pinsedag

Geelmuyden la vekt på kirkens 2000 år lange innflytelse, og at pinsen var en høytid som kalte på gammel og ung. Uten den hellige ånd var kristendommen kald og død. Han ønsket at den norske kirke skulle fylles av guds ånd, og at Gud på sin side ville finne sin flammende glød i menneskehjertene. Gud var forskjellig fra verdens ånd, men de som fulgte Kristus kjente ikke til noen annen ånd enn den som kom fra Gud. Historien var et bevis for at tro og idealisme i ånden fra Gud var den beste kur i skjebnetunge tider. Forfedrene hadde også besøkt guds hus i slike tider. En nordmann som var glad i sitt land kunne ikke yte en større tjeneste enn å åpne seg for Gud. Geelmuyden avsluttet sin tale med å takke for at:

*Vi lever i et land hvor kirken står høyt, og hvor de kristne grunnverdier holdes så høyt i ære. Det er dessverre mange mørke krefter som arbeider imot kirken og hvor kristne brødre og søstre forfølges for sin tros skyld. La oss be Gud at han sender den forsoningens ånd til oss slik at vi som «brødre saman bu, som kristne det kan seg søma».*¹⁸⁴

Leirkveld 1.pinsedag

En kameratkveld, ble arrangert i regi av «den utrettelige» Bjarne Steff og ordfører Vagn-

¹⁸⁰ FF 15.6.1943

¹⁸¹ FF 15.6.1943

¹⁸² FF 15.6.1943

¹⁸³ FF 15.6.1943

¹⁸⁴ Gjengangeren 15.6.1943

Knudsen.¹⁸⁵ Steff innledet med en kort appell til ungdommen, som i tunge tider ikke måtte føle seg nedenfor. Knudsen talte så om Borrekongene. Fra 750-850 levde de, og Øystein Fretr var den første. Slekten fra Borre var sjøkonger, og godt kjent i områdene som nå kaltes Nord-Friesland. Knudsen var derfor særlig fornøyd med at Hirdmarinen var representert på Borre. Fretr skal ha blitt kastet over bord av en trollmann fra Mossesiden, og siden hauglagt på Borre. Hans sønn Halvdan den milde, også kalt den mat-ille tok over. Han var også hauglagt på Borre. Etter Halvdan fulgte Gudrød den storslagne. Det er Gudrød som giftet seg med Åsa, som igjen var mor til Halvdan Svarte. Åsa tok livet av Gudrød gjennom sin tjener. Halvdan Svarte sitt lik skal ha vært delt i fire deler, hvor en av delene befant seg på Borre. Med Halvdan Svarte opphørte Borrekongene. Rikssamleren, og sønnen til Halvdan, Harald Hårfagre, ble hauglagt ved Haugesund. Nordmenn fikk sitt navn siden den gang, og det fantes ikke et annet folk som hadde hatt navnet like lenge som nordmenn. Det var på Borre at dronning Ragnhild gikk og drømte om treet som vokste. Det hadde vært mange skinnende kvister på dette treet, og nå var det opp til norsk ungdom å sørge for fortsettelsen, slik at det ville blomstre i fremtiden.

Defilering 2.pinsedag

I likhet med 1942 ble det defilert foran Quisling utenfor Borre kirke, og kl.14 samlet folkemengden seg. Foruten Quisling var ministrene Prytz, Skancke, Stang, general Frølich-Hanssen, fylkesførerne Hæreid, Holm, Tjersland, og til sist fylkesmennene Stenersen og Hans S. Jacobsen. «*Det var syn som de tilstedeværende seint vil glemme*».¹⁸⁶ Stabsmusikken under ledelse av nestsveitsfører Birkedal sto i spissen for de defilerende avdelingene, etterfulgt av en flaggbærer som bar et stort nasjonalflegg. Etter disse fulgte Unghirden, Guttehirden, Gjente-hirden, Småhirden, Kvinnehirden, Unghirdmarinen, Germanske SS Norge, Hirdmarinen og til sist Rikshirden. Det ble beskrevet som en vakker oppmarsj, men «*ikke så imponerende som i fjor*»¹⁸⁷. Oppmarsjen var en opptakt til det store folkemøtet, og som vanlig hadde NSUF kommet sterkest til syne, men det var også ungdommen som satte sitt preg på Borrestevnet.

Fylkesfører Thore Tjerslands velkomsttale på folkemøtet 2.pinsedag

Tjersland innledet med å si at Borrehaugene ikke var en tilfeldig møteplass. Dette var

¹⁸⁵ FF 15.6.1943

¹⁸⁶ FF 15.6.1943

¹⁸⁷ FF 15.6.1943

minnesmerker som hadde opplevd kamp, og ville gi styrke verdig de gamle tradisjonene. Minnene skulle motivere til dåder, ikke lykkedrømmer, kampvilje ikke stagnasjon. «*De gamle minnesmerker som har opplevd kamp og omskiftelser, skal minne oss og mane oss til å sette alt inn på å vise oss verdige våre største tradisjoner*». ¹⁸⁸ Norge hadde den mest ærerike saga i hele Nord-Europa. Skammen lå i drømmen om fortiden, uten en følelse av forpliktelse til å stå opp for denne arven. Nå skulle forfedrene minnes, men denne gangen skulle kampen for et fritt og selvstendig Norge fullbyrdes. «*Vi vil også no minnes forfedrene, men vi vil ta opp kampen for at Norge skal vokse seg stort og fritt*». ¹⁸⁹ Det krevdes innsats for å seire. Skjebnen hadde vært god mot Norge, som hadde skjenket landet en høvding som Quisling.

Quislings tale 2.pinsedag

I referatet fra *Fritt folk* startet Quisling med å redegjøre for et folks livsgrunnlag. Hvis et folk til stadighet åpnet seg for nye impulser uten å søke tilbake til fortiden, ville forbindelsen bli brutt og folket ville ikke bestå. Dette gjaldt også institusjonene. Hvis kristendommen skulle fortsette på den samme linjen uten en forbindelse til livsgrunnlaget, ville den med sikkerhet gå til grunne. I en forlengelse av denne fremstillingen henviste Quisling til en «stor statsmann» som levde for flere hundre år siden, uten at han avslører identiteten. Denne ukjente statsmannen brukes til å støtte opp om avstanden til det opprinnelige. Statsmannens advarsler hadde rammet Norge. Manglende reformmuligheter og en avstand til det opprinnelige. «*Det nordiske folk måtte bygge på det riktige grunnlag [...] glemmes dette, da går nasjonene i oppløsning*». ¹⁹⁰

De gamle sagaene utgjorde en arv som enda eksisterte i det norske sinn. De gode egenskapene måtte vekkes til live igjen. 1000 år var bare 30 slektsledd. Det var en kort periode i en nasjons livsløp. Kortere enn «verdenslivet», og i alle fall kortere enn det fremtidige livsløpet til nasjonen. I alle deler av verden foregikk det en kamp, og det norske folk måtte finne sin vei for å gjenvinne nasjonal selvstendighet. De liberalistiske ideer hadde forsinket denne kampen. Særinteresser, klasseinteresser og gruppeinteresser hadde vært ledende trekk. NS søkte å samarbeide med alles interesser gjennom fagorganisasjonen og de ulike foreningene. Dette samarbeidet ville også gagne den enkeltes interesse. Klassekampen måtte utryddes.

¹⁸⁸ Gjengangeren 15.6.1943

¹⁸⁹ Gjengangeren 15.6.1943

¹⁹⁰ FF 15.6.1943

Lenge før 1940 hadde Europa blitt økonomiske enheter, og derfor hadde det blitt viktigere å følge med, spesielt med tanke på forsvar. Europa hadde levd godt på å utnytte agrarproduserende land, og enda mer på koloniherrdømmet. Dette systemet eksisterte ikke lenger, slik at det økonomiske liv måtte omlegges, først og fremst var Europa ikke lenger i føringen. Enda viktigere var det derfor at «*Det blir en samordning av det germanske folk i Europa.*»¹⁹¹ Alternativet var selvberging, og en slik løsning kunne ikke føre frem mot USA eller «det nye verdensrike i Østen». «*Vi må tvert imot samarbeide alle, og samle oss om å føre vår kultur videre framover.*»¹⁹² Quisling hevdet at Norge hadde etablert en ny storindustri med overflod av råstoffer. Denne overfloden kunne ikke Norge utnytte på egen hånd, men måtte inngå i et *eupeisk storrom*.¹⁹³ Samarbeidet omfattet også forsvar. Quisling spurte retorisk hva som opprettholdt Sverige, Danmark og Norges selvstendighet. Svaret var at Tyskland holdt Østfronten. De knappe 17 millionene i Norden ville aldri kunne yte noen motstand mot hordene fra Øst.

*«Uten å innse dette blir det bare talemåter å snakke om nasjonal frihet og selvstendighet. Bevaringen av vår nasjonale frihet og selvstendighet må skje innen rammen av en nyordning for Europa [...] Når det gjelder meningen med krigen kan det være av interesse å betrakte stillingen ut fra et rent reelt grunnlag.»*¹⁹⁴

Til forskjell fra første verdenskrig var nå verden samlet politisk og militært. Bare Sverige forholdt seg nøytrale i en verdensdel som utgjorde 330-350 millioner. Det var snakk om en større effektivitet. Tyskland sto 800 km inne i Russland sammenlignet med felttoget i Frankrike under den første verdenskrig, hvor de bare hadde hatt en fot innenfor. Det gamle systemet i Tyskland hadde stått for fall, og det eksisterte ikke en ide å kjempe for, men nå var det en høyere mening. Norge kjempet for det stigende, mot det fallende. En ny blokk ville vokse frem. Det var en alvorlig kamp som NS kjempet, og hver norske mann og kvinne burde gjøre sitt. I virkeligheten støttet det norske folk NS, og antallet vokste dag for dag. NS var ikke et aksjeselskap som man meldte seg inn i for å høste et utbytte, men kjempet for å bevare det edleste på denne jord. Ungdommen fikk mer stil og form for hvert år som gikk. Det norske folk var et folk i fremskritt.

¹⁹¹ FF 15.6.1943

¹⁹² FF 15.6.1943

¹⁹³ FF 15.6.1943

¹⁹⁴ FF 15.6.1943

«Den eneste veg»

I *Fritt Folk*-utgaven dagen etter at Quislings tale ble trykket, ble det trykket et mindre referat av talen med tittelen «*Den eneste veg*». Det kan se ut til at redaksjonen gjenga talen med en større vektlegging av det germanske. Det ble skrevet at NS var nordmenns siste utvei, og at de norske nasjonalsosialistene for lengst hadde forstått seg på den veien som føreren hadde planlagt. [...] *Nasjonal Samling er den eneneste veg, den som fører fram til landets storhet i det germanske fellesskap, som er grunnlaget for en lykkelig framtid for alle Europas folk, ikke minst det norske*». ¹⁹⁵ Budskapet var av en større betydning enn noen gang. Det var påkrevd av alle nordmenn å forstå hva denne kampen innebar. På den neste siden er det et bilde av bunadskledde kvinner fra Borrestevnet med underliggende tekst:

«I sin tale på Borrestevnet dvelte føreren ved det nasjonale, dette at vi finner tilbake til oss selv. Det norske folk har det til felles med de andre germanske folk at det er nøye sammenheng mellom de nasjonale særpreg og tradisjoner og folkets skjebne. Kan noen tvile på dette er riktig når de ser bunadskledde norske kvinner?».¹⁹⁶

4.2 Borrestevnet 1944

28.-29. mai

«*Et vellykket Borre-stevne i den gamle tradisjons ånd. Stor deltakelse og ekte Borre-stemming skjønt stevnet i år nærmest måtte bli en lokal mønstring*». ¹⁹⁷ Det niende og siste Borrestevne ble til forskjell fra 1941-1943, arrangert i kun to dager, og det store folkemøtet ble holdt 1. pinsedag, og ikke 2. pinsedag. Olga Bjoner og NSK holdt sitt møte 2. pinsedag i Nasjonalparken fremfor Horten kino. Til tross for at Quisling overvar stevnet, talte han ikke selv. Dette fremkommer allerede på forsiden av *Fritt Folk*, som kunne konstatere et «*vellykket møte i Borre 1. pinsedag i nærvær av Føreren*». ¹⁹⁸ Taler ble gitt av fylkesfører Thore Svines Tjersland, avdelingsleder Inge Myklebust, Kulturminister Rolf Jørgen Fuglesang og Olga Bjoner, i den rekkefølgen. *Fritt Folk* meldte om en «enorm spenning» i forkant av stevnet, men at det rådet flere utfordringer. Reiserestriksjonene var strenge, bevertningen begrenset og været var dårlig. Sistnevnte ble lagt frem som en årsak til at de yngste glimtet med sitt fravær. Spesielt var folk fra Oslo savnet, men fra Drammen og Buskerud kom det folk, slik at stevnet

¹⁹⁵ FF 16.6.1943

¹⁹⁶ FF 16.6.1943

¹⁹⁷ FF 30.5.1944

¹⁹⁸ FF 30.5.1944

ble en lokal mønstring for Vest-Viken og de nærliggende områder. Til tross for at det ikke opereres med et konkret tall, beskrives deltagelsen med ord som «*tusentallig interessert og kampglad skare*». ¹⁹⁹ På 1.pinsedag hadde værforholdene endret seg, slik at de som valgte å bli hjemme hadde all grunn til å angre. Stevnet sto i de unges navn fremfor noe annet, akkurat slik det hadde vært «*I de harde kampens år*». ²⁰⁰ Redaksjonen tok en rundtur i leiren, og beskrev den som praktisk og smakfull. Leirsjef Kristen Siem fikk ros for leirens oppsett.

Teltene lå snorrett etter hverandre inngjerdet av skjold med Hirdens og Unghirdens merke. På inngangsportalen til «Hirdens leir såes mottoet: «Hirden bærer alltid Norges storhet i sitt skjold», mens ungdomsfylkingen fylket seg under sitt motto: «Norges ungdom-Norges framtid» [...] «På et framtredeende sted i leiren var det reist en minnetavle over de falne frontkjemperne med innskriften: «I Europas kamp mot bolsjevismen ofret våre kamerater sitt liv for fedrelandets frihet». ²⁰¹

En granbarssmykket tavle var reist med en sterk oppfordring om å donere penger til frontkjemperkontoret. Quisling ankom stevnet kl. 12.30 den 1. pinsedag, etterfulgt av en inspeksjon og defilering. *Aftenposten* beskriver defileringen med følgende innledning: «*Det som gjør Borrestevnet til en så stor begivenhet er at ministerpresidenten alltid har vært til stede og inspisert sine politiske soldater*». ²⁰² Beskrivelsen ligner på *Vestfold Presse* sin beskrivelse i 1942, men denne gangen er «politisk» lagt til, og det skrives ikke «nye tids ungdom».

Gudstjeneste ved Hans Olav Hagen

1. pinsedag ble det i likhet med 1943 arrangert en gudstjeneste i Borre kirke, og det ble påpekt at særlig ungdommen hadde møtt tallsterkt opp. ²⁰³ Biskop Hagen tok utgangspunkt i Joh. 14. kap. og hevdet at kirkens historie uløselig var knyttet til landet og folkets historie. *I de begivenhetsrike år 1814 og 1905 ble vårt folk ledet på kirkeveg*. ²⁰⁴ Hagen hevdet så at folket sto ovenfor en skjebnetid som aldri før, og at i en slik stund hadde man behov for Guds hellige ånd i *kampen mot gudløshetens mørkemenn*. ²⁰⁵

¹⁹⁹ FF 30.5.1944

²⁰⁰ FF 30.5.1944

²⁰¹ FF 30.5.1944

²⁰² Aftenposten 30.5.1944

²⁰³ FF 30.5.1944

²⁰⁴ FF 30.5. 1944

²⁰⁵ FF 30.5.1944

Figur 12

Det store folkemøtet hadde samlet norske og tyske personligheter som satt på hver side av Føreren. Representanter for ulike uniformerte formasjoner sto på hver side av talerstolen, og på trappen satt bunadskledder kvinner. Fylkespropagandaleder Bjarne Steff åpnet folkemøtet med å ønske velkommen før han ga ordet til fylkesfører Tjersland.

Talen til Tjersland

Tjersland åpnet sin tale med å ønske Føreren, de tyske gjester og kampfellene velkommen. I likhet med *Fritt Folk* viser han til stevnets lokale preg. Han spør retorisk om et stevne burde arrangeres i de tider som rådet, men at det nå var viktigere enn noen gang å samles for en fornyelse av løftene. Den norske konge hadde solgt folket til slavearbeid og hungersnød. Det lå en forventning om at en russisk invasjon var i emning. Bolsjevikene hadde likvidert to millioner i de baltiske land, og man måtte ikke tro at det skulle bli noe annerledes i Norge. Med bakgrunn i en slik fremstilling mente Tjersland at både konge og regjering hadde fullbyrdet det sviket som de startet i 1940 ved å rømme til England. Erindringene gikk så til Finlandskrigen og de gjengjeldelser som russerne hadde lovet i form av bomber, som følge av det norske bidraget. Dette hadde nordmenn også fått erfare i form av bombing av norske byer og senkning av norske handelsskip.

Det var i slike tider at man samlet seg ved kongegravene på Borre for å gi løfter om troskap til Fører og kampfeller. Norske nasjonalsosialister med våpen i hånd ville ikke gi opp uansett utfall. Borrestevnet hadde blitt en tradisjon, men det var utenkelig å arrangere uten Føreren tilstede. Tjersland henvendte seg så til partiets medlemmer. Han roste den innsatsvilje som man sang om, men som også ble utvist i form av handling. På tross av ulike synspunkter kunne frontkjemperne være sikre på at også motstanderne bøyde sitt hode i aktelse for det offer som hadde vært utvist. Han rettet en stor takk til de som var gått bort, de som var i tjeneste og de som i fremtiden ville reise ut. De som var falt for fedrelandet ble minnet i dyp

kjærlighet og ærbødighet. De sto seg som symbolske vaktposter mot Østens barbariske fremferd. Alt de tenkte på var fedrelandet og det de holdt kjært hjemme. Talen ble avsluttet med ett minutt stillhet for de falne med blikket vendt mot de falnes tavle, og høyre hånd hevet.

Talen til Myklebust

Myklebust innledet med å si at ingen partier hadde opplevd en slik utfordring som NS. Ikke bare skulle folket ledes gjennom en krig og sikres en plass i et fremtidig Europa. Det skulle også knyttes bånd til en svunnen storhetstid. Et bånd som partipolitikken hadde revet tvers over. Den siste utfordringen lå i en omvendelse av folket. Befolkningen måtte forstå at nasjonalsosialismen ikke bare var et politisk system, men at retningen først og fremst sto for en omveltning av det åndelige og moralske innhold, så oppslukende at alle samfunnslag ble berørt. NS hadde flere ganger henvendt seg til det norske folk. Ikke for egen skyld, men for landet og folkets skyld. Håpet var at det norske folk skulle våkne etter sjokket i 1940.

Nordmenn var et privilegert folk på flere måter, men fra en historisk storhetsperiode hadde landet opplevd en svekkelse. Makteløshet, apati og nonsjalance hadde ført landet inn i en livløs tilstand. En slik skjebne hadde tatt livet av mang en nasjon. «*I over fire hundre år varte tilstanden her heime og den endte i en gullalder!*». ²⁰⁶ Det lå helt spesielle forhold bak dette skiftet. Sagalitteraturen, bygdekulturen, folkevisene og folkemusikken hadde gjennom folkets kraft fornyet de gamle båndene til fortiden. Disse kulturelle elementene hadde vært skjult av den fremmede mentaliteten som hadde blitt pålagt folket. Folkekraften hadde fornyet båndet til fortiden. Men denne glanstiden tok slutt i 1905 når klasseinteresser hadde avløst folkets interesser. Partipolitikk og 1. verdenskrig hadde ført folket ut i en malstrøm, og det privilegerte folket befant seg nå i en ny krise. De store dikterne hadde advart om et slikt hendelsesforløp hvis det ikke skjedde endringer. Bjørnson, Ibsen, Vinje og Garborg. Fridtjof Nansen hadde også advart om det russiske rike. «*Det russiske folks tragiske skjebne som fullbyrdes hver dag og hver time. Dersom menneskeheten tillater at denne tragedie spilles til ende, vil det ha ubegrensede følger*». ²⁰⁷ Nordmenn hadde ikke innsett realiteten, og lot folkeforførere i Stortinget sitte uberørt. I 1. mai-togene hadde de beryktede plakaterne «Med Sovjet for verdensfreden» dukket opp. Quisling hadde i 1932 avslørt hestehandelen mellom Det Norske Arbeiderparti og Sovjet uten at folket hadde reagert. Ikke engang krig og kanoner i 1940 hadde hatt en innvirkning. Men det var en hellig plikt for NS å forsøke om og om

²⁰⁶ FF 30.5.1944

²⁰⁷ FF 30.5.1944

igjen. Det norske folk måtte forstå at fremtiden ble avgjort på Østfronten og hjemme i Norge. Det gjaldt å stå på begge beina, godt plantet i norsk jord, og med en forståelse av fortidens verdier. Egenarten og særpreget skulle sikre nasjonen en plass i et fremtidig Europa. De nasjoner som ikke klarte dette, ville ikke eksistere ved krigens utgang.

Det var tydeligere enn noen gang at Norges skjebne var knyttet til Europas skjebne, eller nærmere bestemt aksemaktenes skjebne. Tysklands front var Norges front. Finlands front var Skandinavias front. Et sammenbrudd på noen av disse frontene ville sørge for at Sveriges nøytralitet røk, og at Sovjet ville velte inn over Norges grenser. Invasjonen ville understøttes av norske emigranter, jøder og bolsjeviker. I det øyeblikk ville den bolsjevikiske verdensrevolusjon være en realitet. Da ville verken nisseluer, binders eller røde strømper bety noen ting. Talen ble avsluttet med en oppfordring om å spre dette budskapet blant det norske folk. Det var en brann som pågikk, og den måtte slukkes før huset brant ned. «*Det er den nordiske rasen som i dag bærer ansvaret for vår verdens framtidige bestående*».²⁰⁸

Talen til Fuglesang

Fuglesang begynte med å redegjøre for ordtaket om at det store alltid begynner i det lille. En slik beskrivelse passet godt til de årlige stevnene på Borre. På Borre lå overhodene for en høvdingslekt som dannet utgangspunktet for Norges rikssamling. «*Det er Samlingstanken som alltid har vært den bærende tanken i Norges historie*».²⁰⁹ Denne hovedlinjen strakte seg fra Borre, Hafrsfjord og Stiklestad, fra Stiklestad til Eidsvoll og frem til stevnet på Borre i 1944. NS var det partiet som skulle virkeliggjøre kongstanken i pakt med samtiden. Denne tanken var å anse som en rød tråd i historien. Norge skulle ikke bare være et rike, men bli et folk. Det splittede folket skulle samles i tråd med den historiske nødvendigheten. Det var Quisling som kunne forene det nye og det gamle, han var den nye bæreren av samlingstanken. Fuglesang spurte retorisk hvordan det sto til med Norge før NS tok makten. Alle forutsetninger for en samling av de kreftene som lå i dvale hos folket var tilstede i 1905, men i stedet ble folk splittet i klasser og grupper. Motsetningene mellom disse ble så store at en oppløsning erstattet en samling. NS hadde i løpet av 11 år jobbet for en opplysning av befolkningen samt legge grunnlaget for en nasjonal og åndelig fornyelse. I denne kampen hadde ærlige våpen vært brukt til tross for steinkasting og overfall. Idealismen hadde bare blitt styrket. Kreftene hadde blitt hentet fra den stolte historien.

²⁰⁸ FF 30.5.1944

²⁰⁹ FF 30.5.1944

*[...] som har betydd så meget i vårt folks liv og historiske utvikling - til Borre, til Hafrsfjord, til Stiklestad. Borre – dette utgangssted for Norges samling [...] Borre skal vi no reise som et av våre skjønneste minnesmerker, som samlingsstedet for nasjonens unge krefter, for de byggende nasjonale krefter i folket vårt.*²¹⁰

De fremtidige Borrestevnene skulle likevel ikke symbolisere de nasjonale kreftene alene, men også gripe utover den indre nasjonale samlingen.

*Samlingstanken i dag griper utover den indre nasjonale samlingen av det norske folket. I dag er samlingen av den folkeætten som vårt folk bare er en liten del av, og samlingen av alle folkene i Europa blitt en historisk skjebnebestemt nødvendighet.*²¹¹

Den norske folkeætten var bare en liten del av et folk som inkluderte alle folk i Europa. Dette var historisk skjebnebestemt, «*såframt de germanske og utover dem de europeiske folk vil bestå og vil sikre sin framtid, er et samvirke og en samling den avgjørende forutsetningen*».²¹² Samlingen var et grunnlag for en varig fred i Europa «*med bibehold av de enkelte folkenes frihet og selvstendighet innenfor rammen av et slikt fellesskap [...]*».²¹³

Man kunne bare ane konturene av suksessen til et slikt samarbeid. Skapende krefter og en varig fred. Bolsjevismen var den eneste hindringen for en slik løsning. Det forræderiet som eksilregjeringen i London hadde stått for var en utlevering av landet, som i siste instans kunne bety slutten for «*vårt folks tusenårige saga*».²¹⁴ Fremgangsmåten hadde bestått i snikmord, mordbrann og nakkeskudd, virkemidler som alltid hadde stått det nordiske folk fjernt. Men tiden holdt på å renne ut for «*de internasjonale herrer*», og Norge ville i likhet med Europa frigjøres. Talen ble avslutte med en sammenligning av vårens seier mot vinteren. Vår seier betyr den nye «*høysommer for vårt folk, vår folkeætt og for Europa*».²¹⁵

Talen til Olga Bjoner

«Norske kvinner! Vær med og ta opp kampen for landet vårt. Følg den vegen Vidkun Quisling har staket opp. Kraftig tale av landsleder fru Olga Bjoner på NS kvinneorganisasjons møte i

²¹⁰ FF 30.5.1944

²¹¹ FF 30.5.1944

²¹² FF 30.5.1944

²¹³ FF 30.5.1944

²¹⁴ FF 30.5.1944

²¹⁵ FF 30.6.1944

Borre 2. pinsedag.²¹⁶ Bjoner startet med å referere til en bok hun hadde lest, «*Det store uværet*». Menneskene på en liten øy kunne ikke enes om vernet mot det store hav. Resultatet ble at sjøen veltet over hele øya. De overlevende forbannet seg selv og sin skjebne. Historien ble brukt til en sammenligning av det største uværet det norske folk noen gang kunne vente seg. Det var ikke nok å bygge et hjem uten et vern. Olga spurte i en retorisk tone på hvor mange ganger Quisling hadde advart om dette, og til tross for advarslene hadde det norske folk enda ikke forstått noen ting. Enkelte nordmenn gikk med en overbevisning om at man som en «flink jøssing» ble spart.

Slik fungerte ikke bolsjevismen. Den kunne bare overleve ved å utslette kulturen der den slo seg ned. Kulturbærere ville bli likvidert, og det gjaldt alle nordmenn, fordi nordmenn var et kulturbærende folk. Bjoner argumenterte for gyldigheten i sin påstand gjennom bekjente i Latvia. Hun hadde ikke oppnådd kontakt med noen av sine venner etter «Tysklands befrielse». De hadde blitt skutt eller sendt til Sibir. Bjoner mimret tilbake til sin tid i bondebevegelsen, og den økonomiske krisen i jordbruket. Auksjonshammeren hadde tatt fra folk hus og næring. kvinner fra Vestlandet hadde sendt et telegram med bønn om hjelp i en vanskelig tid. Et slikt rop om hjelp var større nå enn noen gang, med en antydning om at jordbrukskrisen fremsto som en parentes i forhold til den bolsjevikiske fare. Norske kvinner ble oppfordret til å stå ved norske menn sin side, ellers ville skogene synge om massegraver og nakkeskudd. Barna ville bli en del av det systemet som aldri ga noe tilbake. Quislings var den eneste som kunne forhindre en slik skjebne. Landet måtte verges mot det kommende uværet. Det skrives i *Fritt Folk* at talen ble hørt med den største oppmerksomhet. Etter talen ble møtet avsluttet med siste vers av fedrelandssangen.

4.3 Stiklestadstevnet 1944

Stevnet på Stiklestad i 1944 inkluderte avduking av Olavsbautaen og taler fra Vidkun Quisling, Rolf Jørgen Fuglesang og fylkesfører Torbjørn Eggen. Stemningen var preget av krigens alvorspregede utvikling. Det skrives ingenting om antall fremmøtte, foruten at det var samlet en god del folk på sletten nedenfor korshaugen. I *Adresseavisen* skrives det at stevnet begynte med en Olsok-gudstjeneste i Stiklestad kirke, hvor biskop Einar Lothe holdt høymesse.

Figur 13

²¹⁶ FF 30.6.1944

Videre skriver *Adresseavisen* at da Quisling med følge ankom presis kl.13:15 stod alle i giv akt, og at bannerne ble senket til hilsen ettersom han skred frem. I kirken holdt biskopen en gripende preken. Etter gudstjenesten beveget et følge bestående av Quisling, Eggen, Skancke og Fuglesang seg opp til korshaugen. Det beskrives som et imponerende anlegg med en mektig slank bauta, som var dekket av et hvitt banner prydet med Olavskorset. Rundt bautaen var det pyntet med flagg og blomster. Gjestene inntok sine plasser og Stabsmusikken innledet seremonien med en nykomponert versjon av «Stiklestadslaget». Denne var komponert for anledningen av Max Raebel. Stedfortredende fylkesfører Jon Skatvold hilste til føreren og bad dikteren Kåre Bjørgen lese en prolog, som også var skrevet med tanke på stevnet. Diktet ble møtt med stor begeistring fra gjestene. Etterpå holdt fylkesfører Eggen talen sin.

Talen til Eggen

Fylkesfører Eggens tale er hentet fra *Adresseavisen*. Han åpnet med å hilse til føreren, kampfellene og alle norske menn og kvinner. I sin tale la han vekt på menneskesjelens tilhørighet til de steder hvor sjelen hadde gjennomgått mye, og hvor følelsene hadde gått i retning av lidelse, glede og kamp. Ifølge Eggen søkte sjelen tilbake til de historiske steder hvor nasjonens liv hadde utspilt seg. Disse ordene hadde vært ytret tidligere, ved flere anledninger. De hadde gitt bakgrunn for Stiklestadstevnet i 1934, de ble nevnt under Quislings tale 1.februar 1942, og ble nå nevnt under avdukingen av bautaen på Stiklestad. De voldsomme skjebnekraftene, som hadde inspirert folket og fedrelandet det siste tiåret, kastet kamptunge skygger over dagens olsok-feiring. Tysklands og Europas kamp for livet hadde også blitt det norske folk sin kamp. Quisling, Nasjonal Samlings menn og kvinner samt frontkjemperne hadde forstått dette. Stevnet hadde som formål å forsterke den historiske linjen i Quislings kamp for det nasjonale og evige Norge, slik at folket ikke glemte eller forsøkte å skyve vekk de opprinnelige kreftene som var sterkest. Et direkte og materialisert uttrykk for nasjonal bevissthet ble konstruert for å hedre forfedrenes verk, som på ny var reist over den evige og sterke Olavstanken. Eggen takket kultur- og folkeopplysningsdepartementet for at det ble mulig å reise et monument som forestilte en vilje og tro på at det norske folk ville seire. Verdal Kommune ble bedt om å verne monumentet, slik at etterkommerne kunne forstå Quislings Norge, og den evnen og viljen det hadde til å hedre sine forfedre. Slik kunne de unge hente en fornyet nasjonal kraft fra det hellige stedet.

Eggen rettet en takk til alle involverte, og spesielt professor Rasmussen som var ansvarlig for utførelsen av monumentet. Han minnet de fremmøtte om det sentrale og bærende ved det nasjonale tiltaket, og malte et bilde av Stiklestad-anlegget som «den nordiske

ånd». Monumentet var reist til minne om Olav Haraldsson, Bjørnstjerne Bjørnsson, Frithjof Nansen og Gulbrand Lunde. Det var et monument over alle falne kamerater som hadde «den sanne norske kongstanken» boende i seg, over norsk ånds evige kraft. Om selve monumentet en dag skulle falle, kom i det minste alle til å vite at det monument som Quisling nå reiste i det norske folks minne, aldri ville bli glemt.

Monumentet var kun mulig å reise, fordi Quislings kamp for å gjenreise Norge og den nordiske ånden fra forfallet, hadde vært utrettelig. Kampen hadde bidratt til et løft i folket og et ønske om å bringe det hellige historiske minnet om Stiklestad frem i dagens lys. Stiklestad hadde gitt Norge det seirende symbolet gjennom Solkorset. «*Stiklestad – ordet og tanken har det strålt lys og kraft fra i snart 1000 år – gode som i onde tider*».²¹⁷ Stiklestad hadde motstått den materialistiske historieskrivingens mange forsøk på å redusere de nasjonale idealene og den norske folkearven. Stiklestad hadde trosset den marxistisk-materialistiske historieforskningens forsøk på å redusere betydningen av enkeltmenneskets, idéens og åndens førerskap i utviklingen. Det var derfor det norske folk ble fylt av en andektig følelse, mektig historisk stolthet og ærefrykt når Stiklestad ble nevnt. Den samme ærefrykten var å finne under avdukingen av bautaen, og Quislings ga dermed det norske folk den samme kraft og styrke som Olav Haraldsson i sin tid hadde gitt sitt Norge. Derfor var det bare en ting som gjaldt for Nasjonal Samlings kvinner og menn: Å vise seg verdig fremfor Quisling. Dette kunne man bare gjøre hvis man holdt Stiklestad høyt i kurs. Eggen ønsket at trønderne igjen skulle føle på sin rike historie og det forpliktende påbudet om full innsats for frihetstanken, for folkets nasjonale sak. «*Vår vilje til å kjempe for Vidkun Quislings Norge inntil døden er vårt våpen. Vår trofasthet og tillit til vår fører er vårt skjold. Gud signe vår fører, Gud signe vårt folk og fedreland*».²¹⁸

Quislings tale

«*Det som skjedde på Stiklestad var fullbyrdelsen av det som begynte i Hafrsfjord. I dag lever vi i den europeiske revolusjons tid, og bolsjevismen skal slås ned*».²¹⁹ Quisling åpnet sin tale med å si at møtet på Stiklestad ble avholdt i en hard tid. Kampene raste, og Europas og Norges eksistens sto på spill.

²¹⁷ Adresseavisen 31.7.1944

²¹⁸ Adresseavisen 31.7.1944

²¹⁹ FF 31.7.1944

Vi vet at fra Øst og fra vest styrtet store verdensmakter som består av talløse skarer av alle raser og alle farger mot og med hele sitt umåtelige oppbud av mennesker og materiell mot vårt kontinent og truer det med ødeleggelse.²²⁰

Alle som hadde satt seg inn i denne kampen visste at dette var et ytre uttrykk for den største omveltningen i menneskehetens historie. Alle nordmenn var innforstått med at folket bare var et lite redskap i kampen for en felles norsk idé. Det var en plikt å tjene det norske folk i den store tiden som skulle avgjøre landets skjebne i flere århundrer fremover. Quisling refererte til et brev han hadde mottatt fra en norsk frontkjemper i Finland. Dette brevet hadde gjort et dypt inntrykk på ham. Frontkjemperen hadde kjempet sammen med sine kamerater, mot en overmakt som telte en tidobbel overmakt i styrke. De hadde kjempet til siste patron, og da kulene tok slutt hadde de kjempet med blanke våpen, samtidig som de sang Nasjonal Samlings kampsang. Foran stillingene lå hundrevis av døde russere, men også mange nordmenn. De som hadde overlevd, kjente fortsatt på det samme pågangsmotet og viljen til å gjøre en innsats. Dette var den samme innstillingen som krevdes av nordmenn i den kommende tiden, og spesielt fra medlemmene i NS. Det var i denne kampånden at Wexels ord kom til uttrykk: «*Kast meg på bålet påny, bare slektene tennes derved*».²²¹

Quisling fremhevet det norske folk som noe større og mer betydningsfullt; ikke bare en tilfeldig samling av mennesker lik trærne i skogen. Den historiske utviklingen hadde skapt et folk som utgikk fra folkearten, naturen og livsforholdene. Slaget på Stiklestad var fullbyrdelsen av det som hadde begynt i Hafrsfjord, nasjonens fødsel. Det man kjempet for var å bevare det norske folk sin mulighet til å leve i overensstemmelse med den innerste viljen og livsutfoldelsen. Det trauste norske folket som hadde besatt landet ønsket å leve tilsynelatende frie liv i pakt med deres forfedres religion. De hadde ikke forstått at det krevdes en nasjon for å kunne bevare egenarten. Utenlandsk innflytelse gjorde seg stadig mer gjeldende, og hadde utviklingen fortsatt ville ikke nordmenn ha hatt muligheten til å leve slik de selv ønsket. Derfor var Norge nødt til å bli en nasjon, i likhet med hele Europa på Olavs tid. Beviset for at Europa var en samlet enhet og kulturkrets, var best synlig gjennom det livet som ble levd. Nordmennene var tidligere ansvarlig for å ha beleiret Europa, men Europa hadde slått tilbake beleiringen. Stiklestad var et uttrykk for at Europa hadde seiret. Nok en gang måtte Norge kjempe for å bevare sin frihet. Landet hadde ikke en annen utenrikspolitikk

²²⁰ FF 31.7.1944

²²¹ FF 31.7.1944

enn å bevare Norges selvstendighet. Man måtte forstå hvordan kampen skulle ledes for å kunne nå målet. England og USA i vest, og Russland i øst stormet mot kontinentet. Europa og Norge kunne ikke bestå, hvis de ikke samlet seg mot disse kreftene.

Talen til Fuglesang og avdukingen av Olavsbautaen

Under avdukingen av monumentet holdt Fuglesang en tale. Han hevdet at det norske folk var individualistisk innstilt, og at det var langt mellom hver gård og bygd. Dette hadde bidratt til en utvikling av karaktertrekk, som virket splittende i folket. Det nyttet ikke at landet gav inntrykk av å være samlet, om ikke de ytre forholdene stemte overens med de indre. Den indre samlingen måtte fortsette. I nødstider søkte man tilbake til sine røtter. Quisling hadde bidratt til å reise samlingstanken på nytt i det splittede folket. «*Vi søker til Borrearnestedet for den første samlingstanke. Vi søker til Hafrsfjord hvor Norges ytre samling ble fullbyrdet. Men særlig søker vi til Stiklestad, som for oss betyr Olavstanken, en av grunnpilarene i vår bevegelse*». ²²² Kampen gjaldt ikke bare Norge som et rike, men samlingen og «frelsen» av hele folket.

Derfor roper vi fra dette sted vårt samlingskrav. Nettopp nå i den hardeste tiden vårt folk har opplevd reiser vi denne bauta som et verdig minne om de veldige begivenhetene som fant sted her. Denne bauta skal stå gjennom slektenes gang. Hvert år skal folk samles her og søke ny glød og kraft i kampen for vår ide. Med disse ord avduker jeg steinen og overleverer den til Nord Trøndelag fylke og Verdals varetekt med anmodning om at de må ta vare på den. ²²³

I neste øyeblikk ble bautaen avduket og synlig for alle. NS sitt banner og flagg ble senket og Stabsmusikken spilte «Gud signe Noregs Land». Quisling reiste seg og takket professor Rasmussen for hans fremstilling av bautaen, som bar følgende inskripsjon: «*Mannen kan siga, men merket det må, i Noreg si jord som på Stiklestad stå*». ²²⁴ Over steinen var Solkorset reist med datoen for avdukingen. Etterpå var stevnet over, og folk satte seg i bevegelse til Verdalsøra. Sangen klang frisk og sterk, og de marsjerende kolonner dannet et bilde av at Norge var på vei inn i en ny og bedre fremtid. Det tiende og siste stevnet på Stiklestad var over.

²²² FF 31.7.1944

²²³ FF 31.7.1944

²²⁴ Adresseavisen 31.7.1944

5. Analyse og drøfting av stevnene

I dette kapittelet analyseres og drøftes empirien ved hjelp av relevant litteratur. Til tross for at kapittelet starter kronologisk, vil diskusjonen og sammenligningen kunne trekke inn hendelser og begrep som inntraff både før og etter den perioden som omtales. Et eksempel på dette er «Hammeren mot korset», som gjør seg relevant på alle Stiklestadstevnene, og vil inngå i drøftingen av Mehles historiske verk i kapittel seks. Bruken av norrønt og kristent innhold føyer seg inn i en drøfting av nasjonale og pangermanske brytninger, både før og etter 1940.

5.1 Perioden før 1940

NS før 1940 var en bevegelse som strevde med en ytre og indre kamp. Både på Stiklestad og Borre fremkom dette tydelig. På vei til Trondheim ble NS- medlemmene møtt av hissige tilrop, og mye energi var lagt i et forsøk på å stoppe stevnet. Store oppslag var trykket i NS-pressen en måned i forveien. I etterkant av stevnet ble flere utgaver av *Nasjonal Samling* viet til «Stiklestadferden».²²⁵ Et større problem enn trøndelagskommunistene latet til å være norske mediers negative omtale av stevnet, eller verre; manglende omtale. Mye tyder på at likegyldighet tente på pluggene like mye som negativitet. «*Sannheten om Stiklestadstevnet – den veldige nasjonale mønstring som den borgerlige og marxistiske presse og kringkastingen søker å tie ihjel*».²²⁶ I dette lå sannsynligvis et brennende ønske om oppmerksomhet. Stiklestadstevnet var uten tvil en planlagt rekrutteringsarena for NS, men endte opp som en påtenkt diskusjon om manglende pressefrihet i Norge. Planen kan se ut til å ha fungert i en varierende grad, hvor sympati og kritikk ble uttrykt av ulike aviser i en respons til debatten om pressefrihet. Særlig avisen *Bygdefolket* ga sin støtte til NS. Retorikken var til dels kraftig fra NS-redaksjonen sin side. Hardest gikk det ut over *Dagbladet*, som ble omtalt som «*jødevenstres hovedorgan*», og satt i kontekst til «privatkapitalistens frykt».

Rasespørsmålet, kristendom og fascisme utgjør et sentralt bakteppe i drøftingen av stevnene før 1940. Bruknapp peker som nevnt på ideologiske konflikter som den største, og mest betydningsfulle årsaken til medlemsflukten i NS. Kristendommens ledende talsmenn skal ha forsøkt å holde rasespørsmålet på avstand.²²⁷ Bruknapp hevder at Quislings fascistiske fløy, i likhet med den kristne fløyen, skal ha tatt avstand fra rasespørsmålet i 1934, og ønsket ikke at partiet skulle forbindes med nasjonalsosialismen.²²⁸ Historiker Sigurd Sørli hevd

²²⁵ NS 9.8.1934

²²⁶ NS 2.8.1934

²²⁷ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 19

²²⁸ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 14

derimot at: «raseideer spilte fra første stund en sentral rolle i partiets ideologi, og mye tyder på at Quisling – i likhet med Himmler-var sterkt inspirert av aktører med tilknytning til den nordiske bevegelsen.²²⁹ Sørliie henviser i sine noter til Dahl for å underbygge sine påstander.²³⁰ Dahl fremstår ikke som like sikker. For det første mener han at det er en overdrivelse at Quisling fikk sine ideer fra Günther, den nordiske bevegelsens ledende skikkelse. Günthers bøker var av det lette slaget, og Quisling likte å gå i dybden.²³¹ For det andre mener Dahl at Quisling ikke oppriktig innlemmet rasebiologi i sitt verk, «Russland og vi» (1930).

Tross en omfattende lesing, og tross de mange anvendte rasebiologiske resonnementer, røper «Russland og vi» en forfatter som ikke helt har greid å integrere sin nye kunnskap i de eldre tankeskjemaer [...] motsigelser i teksten, som kan skyldes at den sosiale biologi ennå var lånte fjær for Quisling [...] På den ene siden slår han fast at Sovjetunionen hører den laverestående, asiatiske underklasse, med de perspektiver dette innebærer. På den annen side roser han nettopp bøndene – hva enten de er ukrainere eller sibirere – som særdeles praktfulle mennesketyper, «omtrent som våre fjellbønder» - det mest rosende en nordmann kan si.²³²

Dahl ser Quislings verk som: «et hastig avtrykk av forfatterens profil slik han i 1930 politisk sett står på et overgangsstadium mellom nasjonalliberal og nasjonalsosialistisk preget ideologi».²³³ Demokrati, rettsikkerhet og opplysning var verdier som enda sto sterkt hos Quisling ved inngangen til 1930-tallet. Dahl nyanserer Quislings forhold til rasebegrepet ved å sette det i sammenheng med hans filosofiske tankevirksomhet. Nettverk og tilhørighet er et siste viktig moment hos Dahl. Quisling hadde ironisk nok en pro-britisk tilnærming, og han snakket engelsk bedre enn andre språk.²³⁴ Tysk nasjonalsosialisme kom først og fremst til uttrykk gjennom Quislings nettverk, og dette nettverkets forbindelser til Tyskland. Det er særlig Hjorts familieforbindelser som Emberland vektlegger, når han beskriver Hjort som en større tilhenger av tysk nasjonalsosialisme enn Quisling.²³⁵ Hjort er på mange måter selve

²²⁹ Sørliie, *Solkors eller hakekors*. (Oslo: Dreyers forlag, 2015), 59

²³⁰ Sørliie, *Solkors eller hakekors*. (Oslo: Dreyers forlag, 2015), 470 – 471. se Dahl, *En fører blir til*. (Oslo: Aschehoug, 1991), 156 – 157

²³¹ Dahl, *En fører blir til*. (Oslo: Aschehoug, 1991), 157

²³² Dahl, *En fører blir til*. (Oslo: Aschehoug, 1991), 157

²³³ Dahl, *En fører blir til*. (Oslo: Aschehoug, 1991), 158

²³⁴ Dahl, *En fører blir til*. (Oslo: Aschehoug, 1991), 373

²³⁵ Emberland, *Religion og rase*. (Oslo: Humanist forlag, 2003), 133

symbolet på NS- bevegelsens medlemsflukt på midten av 30-tallet. Historikeren Ivo De Figueiredo beskriver advokaten Hjort som en sterk drivkraft i NS.²³⁶ Dette blir langt på vei støttet opp av Dahl, som beskriver Hjort og Quisling som *rank, fast og freidig, mot nølende og vag*.²³⁷ En resultatorientert mann mot en visjonær. Om Hjort sitt brudd med NS i 1936 er mye skrevet. Personmotsetninger, ideologiske motsetninger, organisatoriske disputer, kamp om posisjoner, og et dårlig valg er alle årsaker som blir trukket frem.

Figueiredo hevder at: «*Det fantes ingen vesentlige ideologiske motsetninger mellom ham og Quisling [...]. De ideologiske avskallingene hadde allerede funnet sted uavhengig av partistriden*». ²³⁸ Bruknapp hevder derimot at «*Det var på ingen måte en strid for eller imot Quislings person som utspant seg [...] Det var en ideologisk kamp*». ²³⁹

I boken «*Hver fredag foran porten*» (1984) skildret Hjorts datter, Wanda Heger, sin fars rolle i NS på 30-tallet. Heger peker på ideologiske årsaker til utmeldingene i 1936, uten at hun konkretiserte hvilke ideologiske årsaker som lå til grunn. «*Umiddelbart etter valget revnet partiet. Med far i spissen meldte en rekke fremtredende medlemmer seg ut. Det var oppstått dype ideologiske konflikter i partiet*». ²⁴⁰

Bruknapp viser til et programløst parti uten et klart ideologisk innhold. I artikkelen «*Oppfordring til Nasjonal samling*» skisserte Quisling et parti som var et resultat «av den nye tidsånd». Bevegelsen skulle vekke nasjonal bevissthet, samle ungdommen og det norske folk. «*Samtidig ble det understreket hvor viktig det var å verne om kristendommen*». ²⁴¹

Quisling - Kristendom og fascisme

På stevnene før 1940 var ikke Quisling opptatt av rasespørsmålet i det hele tatt. Til sammenligning var andakten til Stub oppsiktsvekkende lik Quislings taler. Det var religion og nasjonale verdier, stilt opp mot den internasjonale klassekampen. Det hele fremstår som et godt innøvd orkester, der hver deltaker formidlet et nøye planlagt opplegg. Ifølge *Nasjonal Samling* skal 8000 mennesker ha vært samlet på Stiklestad. Antall deltagere kan skyldes den uklare ideologien som NS frontet på den tiden. Stevnet var antagelig den største mønstringen under mellomkrigstiden, og gir samtidig stevnene etter 1940 konkurranse om tallene stemmer.

²³⁶ Figueiredo, *Fri mann*. (Oslo: Aschehoug, 2004), 182

²³⁷ Dahl, *En fører blir til*. (Oslo: Aschehoug, 1991), 417

²³⁸ Figueiredo, *Fri mann*. (Oslo: Aschehoug, 2004), 183

²³⁹ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 39

²⁴⁰ Heger, *Hver fredag foran porten*. (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1995). 20

²⁴¹ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 9

Det tredje riksmøtet i Hafrsfjord mønstret til sammenligning 2000 året etter.²⁴²

Borre og Stiklestad kan på dette tidspunktet se ut til å ha vært vektet ulikt, eller at den kristne fløyen var såpass dominerende at Quisling bevisst utelukket elementer som gikk på bekostning av kristent tankegods. Quislings overlevering av Vestfold fylkesbanner, dekorert med et vikingskip, var den eneste bruken av norrøne symboler på Borre i 1935. I boka *Den norske nasjonalsosialismen*, blir det hevdet at den norske historien fra før-kristen tid «falt kristenfolket tungt for brystet».²⁴³ Det er likevel oppsiktsvekkende at Stub avsluttet sin andakt med å inkludere «vårt folk og vår rase».²⁴⁴ Denne uttalelsen står i kontrast til den kristne fløyens kritikk av nettopp en slik uttrykksform. Uttalelsen vitner om at en ekskluderende retorikk også eksisterte innenfor presteskapet, så lenge denne ikke var utpreget rasistisk. Dahl hevder at konflikten med de kristne ikke bar preg av å være for komplisert, fordi antisemittisme var godkjent under visse forhold. Det var uttrykksformene som kunne bli kalt ukristelig.²⁴⁵

Uansett årsak er det i det hele tatt lite som vitner om at Quisling, bevisst eller ubevisst, ønsket å vise til den norrøne konteksten på Borre i noen ideologisk forstand i 1935. Det fremstår som mer relevant å sette talen i en kontekst til den internasjonale fascistbevegelsen Montreux -internasjonalen på samme tid, eller også CAUR (Comitati d'Azione per l'Universalità di Roma). CAUR søkte meningsfeller i et mottrekk til Hitler og nasjonalsosialismen, ideologisk og politisk.²⁴⁶ Den italienske fascismen verdsatte nasjonalisme fremfor antisemittisme, den til og med avviste rasetenkning; «[...] *Universell fascisme må inspireres av ideen om et fritt og hjertelig samarbeid av alle de folk og raser som nasjonen omslutter*».²⁴⁷ Det fascistiske alternativ antyder at den totalitære staten skal fungere som et trygt og rettferdig fellesskap, med sikte på sosiale utjevninger i en nasjonal kontekst. Sørensen beskriver det slik: «*Staten skulle omslutte alt i samfunnet. Den skulle være absolutt og total. På arbeidslivets område skulle korporative organer, innbakt i statsapparatet erstatte klassekamp og åpne interessekonflikter*».²⁴⁸ Det er ikke dermed sagt at den kristne fløyen stilte seg positivt innstilt til fascismen. Fascismens voldsdyrkelse, og troen på en evigvarende krig utgjør også et skille fra nasjonalsosialistisk ideologi, som hadde en utløpsdato når målene

²⁴² NS 3.8.1935 – «NS i stor fremmarsj – De henved 2000 deltagere stod sammen i en tett flokk mens regnet og pisket over dem og stormen ulte».

²⁴³ Dahl, Hagtvet, Hjeltnes. *Den norske nasjonalsosialismen*. (Oslo: Pax Forlag as, 1990), 140

²⁴⁴ NS 13.6.1935

²⁴⁵ Dahl, *En fører blir til*. (Oslo: Aschehoug, 1991), 386

²⁴⁶ Dahl, *En fører blir til*. (Oslo: Aschehoug, 1991), 355

²⁴⁷ Dahl, *En fører blir til*. (Oslo: Aschehoug, 1991), 365

²⁴⁸ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*. (Oslo: Aschehoug, 2010), 66

var nådd. «Bare krig bringer alle former for menneskelig energi opp til sitt høyeste spenningsnivå, og bare den setter adelsmerket på folk».²⁴⁹ Voldsdyrkelsen var et problem for presteskaperet. Sogneprest i Masfjorden, Knut Geelmuyden påpekte at: «NS måtte ta avstand fra fascismens imperialism og lære om krigen som det der gir menneskene adelskap».²⁵⁰ Italias angrep på Etiopia bidro bare til å forsterke denne skepsisen. I tillegg ble den italienske fascismen også preget av raseideer. Det er særlig Krigen mot Etiopia som sokneprest Martin Tvetter trekker frem i sitt brev til Lunde, som en årsak til hans brudd med NS:

*Enten må NS avsverge nazismen og fascismen, med den konsekvens dette får for holdningen til Tyskland og Italia [...] De undrer Dem kanskje over at jeg kan uttale meg slik – når jeg tidligere så ivrig har arbeidet for NS. Grunnen er den at de siste tiders utvikling, og da spesielt det som er kommet frem i høst m.h.t forholdet til fascismen, Etiopiakonflikten og jødespørsmålet. For å si det rent ut: Jeg har mistet troen på NS.*²⁵¹

Personkarakteristikkene på Borrestevnet i 1935 var mindre tilslørt, og retorikken mer aggressiv enn på Stiklestad året før. Internasjonalisme var et begrep som både Stub og Quisling benyttet seg av på Borre. Rolfsen og Quisling trakk frem flere navngitte politikere i sin kritikk av partipolitikken flørt med marxismen. Borrestevnet i 1935 kan derfor ha markert et høydepunkt i kritikken mot DNA. Bruknaapp hevder at angrepene mot DNA kom alt sjeldnere i siste halvdel av 1935, og begrunner påstanden med at marxismen hadde mistet innflytelse i DNA.²⁵² I mangel på et alternativt program kom rasespørsmålet inn som en erstatting for marxismen. Bruknaapp stempler NS som en antisemittisk og rasistisk organisasjon etter 1935.²⁵³

Hjort - Nasjonalisme eller pangermanisme?

Talen til Hjort på Borre i 1935 kan innholdsmessig knyttes tett opp mot hans eget opplysningshefte *Nasjonal bondepolitikk (1934)*. Heftet tar primært for seg bøndenes økonomiske stilling, og er samtidig en kritikk av materialismen. Utviklingen hadde i løpet av et par slektsledd bidratt til et kulturelt stilforfall i de norske bøndenes hjem, hvor resultatet

²⁴⁹ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*. (Oslo: Aschehoug, 2010), 61

²⁵⁰ Bruknaapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 33

²⁵¹ Bruknaapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 46

²⁵² Bruknaapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 27

²⁵³ Bruknaapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 39

også var et økonomisk forfall. Kritikken står i stil med Lundes tale på Stiklestad i 1942, hvor kirkens panel og møbler var preget av et kulturelt stilforfall. De endrede rammene hadde skapt et forhold som ikke sto i stil med den verdigheten som bondestanden skulle representere. Problemet ville kun løses ved en *åndelig folkereisning*.²⁵⁴ En åndelig folkereisning kan fort knyttes opp mot nasjonalsosialismens *Blut und Boden* (blod og jord), som ikke hevdet seg ved ytre fysiologiske kjennetegn, men av åndelige kvaliteter som utgjorde en felles rasesjel, upåvirket av samfunnsmessige forhold.²⁵⁵

*Når man i all historie undtagen i den som nu utspilles i Russland har funnet å burde verne om bondestanden er dette ikke skjedd fordi man derved i og for sig vilde gi en enkelt stand særskilte fordeler, men fordi der av bondestandsnæringen skapes eller vernes om visse verdier som så å si ikke kan måles og veies. For det første de rasemessige verdier, det gode arvestoff forbrukes i byene, men bevares på landet.*²⁵⁶

Rasemessige verdier, det kulturelle forfall, åndelig folkereisning og en antiurban idealisering av fortidens bondesamfunn; mye som kan passe inn i en pangermansk ramme. Hjorts familiebakgrunn bidrar til å styrke en slik forbindelse, men før det trekkes en konklusjon, er det også andre elementer som det verdt å bemerke seg. Hjort sier også at: «[...] Bondervirket er dernest et allsidig virke i kontakt med naturen og derfor i særlig grad folkeopdragende».²⁵⁷ Det er særlig bruken av ordet *folkeopdragende* som er interessant. Den danske historikeren Niels Kayser Nielsen viser til en avstand mellom den nordiske «folkeligheten» og Völkisch tenkning:

Den nordiske folkelighed er imidlertid af en noget anden beskaffenhed end det tyske begreb «völkisch» med dets holistiske konnotationer i retning af undersåttænkning og samfundet som en organisme. For nazistene var folket sammensvejet af blodsband; i de nordiske samfund bestod det af medborgere. Den nordiske folkeidé hvilede ikke kun på forestillingen om bonden som symbolsk inkarnation at nation og folk, men baserede sig også på bonden som en empirisk forekommende og realpolitisk medspiller [...]

²⁵⁴ Hjort, *Nasjonal bondepolitikk* (NS presse & Publikasjon, 1934), 8-10

²⁵⁵ Emberland, Kott. *Himmels Norge*. (Oslo: Aschehoug, 2012), 45

²⁵⁶ Hjort, *Nasjonal bondepolitikk* (NS presse & Publikasjon, 1934), 8-10

²⁵⁷ Hjort, *Nasjonal bondepolitikk* (NS presse & Publikasjon, 1934), 8-10

*Den nordiske bonde var ikke kun en litterær og idehistorisk figur, men også en økonomisk og politisk realitet.*²⁵⁸

Nielsen fremhever et meget viktig poeng i et terreng som kan fremstå uoversiktlig og symmetrisk. Det er ikke til å utelukke at nasjonalismen og pangermanismen deler mange av de samme substanser. Folkeligheten som Nielsen ettersøker, kommer særlig til uttrykk gjennom nasjonalromantikken, hvor bonden fremsto som en kulturbevarende og folkeoppdragende skikkelse med røtter til vikingtidens frie bonde. En politisk realitet i opposisjon til den fremmedkulturelle og språklige embedsmannseliten. Hjort legger som Sars vekt på bondens kontakt med naturen i en folkeoppdragende kontekst, der visse verdier ble opprettholdt. Primitive kulturer hadde ikke en slik differensiering, og utgjorde kun en ulikhet gjennom sine ytre kjennetegn. At en rase besitter en kulturell verdi som ikke bare synliggjøres gjennom det ytre, kan kobles til pangermansk rasetenkning. Avstanden er derfor ikke stor mellom Sars nasjonale vyer, og det pangermanske tankegodset. Bonden og rasen som et tegn på norskdom finner man også i Mehles «*Fra Stiklestad til Stiklestad*» (1944). Han påpekte i likhet med Hjort at materialismen hadde gjort seg til kjenne i noen bondeslekter, og således hadde raseinstinktet svunnet hen. Det var det rasemessige grunnlaget som hadde gitt Norge statsdannende evner og indre holdbarhet over årenes løp, ikke fyrstelige utmerkelser eller rikdom. Embetssektene og byene representerte disse fremmede elementene, og manglet helt grunnleggende raseinstinkter. Unntaket var deler av arbeiderklassen som enda ikke hadde løsrevet sine bånd til bondestanden.²⁵⁹

Den norske bonden utgjør med sitt «allsidige virke» og «folkeoppdragende skikkelse» i Hjorts opplysningsskrift, en politisk og økonomisk realitet på linje med Nielsens analyse. Dette markerer et skille til det holistiske innholdet i pangermansk tankegods, hvor bonden bygger på et ideal gjennom *Blut und Boden*. Den gode relasjonen til Stub er et annet forhold som taler imot en generell pangermansk overbevisning. I *Borreminne* (2007) skrives det at: «[...] *Duoen Stub og Hjort reiste på denne tiden rundt omkring i Norge, og deres møter beskrives ofte som rene vekkelsesmøter*».²⁶⁰ Innholdet i talen på Borre tar også utgangspunkt i kristendommen, gjennom henvisningen til *Moseboken*. Det er derfor sannsynlig at Hjort var opptatt av raseskillet, men samtidig tok utgangspunkt i en nasjonal kontekst der *Blut und Boden* var av mindre interesse for Hjort.

²⁵⁸ Nielsen, *Bonde, stat og hjem* (Aarhus universitetsforlag, 2009), 20

²⁵⁹ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 16

²⁶⁰ Madsen, *Borreminne* (2007), 18

Hammeren mot korset

Åpningstalen til fylkesfører Schiøtz på Borre åpner opp for en bredere analyse av Olavskorset. «Nestekjærlighet» og «den våbenløse» tydeliggjør den kristne, og oppsiktsvekkende fredelige tematikken NS ønsket å vedkjenne seg. Thaule avfeier i sin masteroppgave, *På nasjonal grunn* (2007), sammenkoblingen mellom Tors hammer og Olavskorset som en allegori uten en konkret betydning.

Sammenkoblingen mellom Torshammeren som et hedensk symbol er nok ikke helt konkret ment, men som et bilde på at Olavs kamp mot hedningene kan tolkes som en allegori for Nasjonal Samlings kamp mot marxismen, som de også ofte settes i sammenheng med gudløshet og materialisme.²⁶¹

Sammenligningen kan imidlertid argumenteres for å ha vært gjenstand for ideologiske brytninger. En slik vinkling drøftes nærmere i kapittel åtte. Jamføringen trenger nødvendigvis ikke å gjelde Schiøtz, slik at innholdets betydning kan ha vært både billedlig og konkret ment. Olavskorset er etter alle kjennetegn et kristent symbol, og var ifølge garnisonsprest Stub samlingsmerket i NS og et symbol på at de kristne grunnverdiene skulle vernes.²⁶² Stiklestadstevnet i 1934 kan bidra til å synliggjøre tematikken tydeligere enn på Borre. Under stevnet på Stiklestad ble det samme sitatet reist i et innlegg av sogneprest Martin Tvetter med tittelen «*Hammeren er rettet mot korset*».²⁶³ Tvetter er i dette innlegget tydeligere enn Schiøtz på den kristne arven i opposisjon til den norrøne arven.

«Hammeren er løftet mot korset. Men hammeren blev for veik i kampen mot korset fordum. Olav seiret under korsets merke. Og det skal vise sig også nu at hammeren ikke makter å slå Olavsmerket ned – vi løfter frimodig korset mot hammeren. Vi skal seire – Men skam være den som er nøytral i denne kamp.»²⁶⁴

Tvetters innlegg i *Nasjonal samling* tydeliggjør at hammeren er en allegori, men samtidig noe mer. Hammeren er en norrøn motstander av Olavskorset, og Tvetter legger skam på de som forholder seg nøytrale i kampen mot det ukristne. De nøytrale kan ha vært medlemmer av NS

²⁶¹ Thaule, *På nasjonal grunn* (Universitetet i Oslo, 2007), 38

²⁶² Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 20

²⁶³ NS 2.8. 1934

²⁶⁴ NS 2.8.1934

som enda ikke hadde tatt et retningsvalg, for eller imot den kristne fløyen. Tvetter er året derpå tydeligere på kristendommens politiske rolle når han redegjør for «Kristendom og politikk».²⁶⁵ I dette innlegget ser han på med bekymring hvordan et antimarxistisk tidsskrift fremholdt et syn som etter hans mening ikke var ulikt det marxistiske:

«Jeg leste nylig i et antimarxistisk tidsskrift et lite opsett om religion og politikk som merkelig nok fremholdt et syn på forholdet som ikke var ulikt det marxistiske. Der blev det fremholdt at religion ikke skulle blande sig inn i politikken.»²⁶⁶

Tvetters innlegg kan ses som et forsøk på å koble marxismen og nasjonalsosialismen som to retninger av samme kaliber, samtidig som han legitimerer kristendommens rett til politisk utøvelse i partiet. Materialisme er et sentralt poeng i denne fremstillingen, slik også Thaulle påpeker.

5.2 Perioden 1941-1942

Da Josef Terboven proklamerte at frihet og selvstendighet gikk gjennom NS, var denne posisjonen til sist underlagt former godkjent av Adolf Hitler. Sørensen kaller det en rammebetingelse, som var innordnet andre rammer.

På det politiske området var det i siste instans Terbovens rikskommissariat som bestemte. På det økonomiske og strategiske området var Tysklands behov i krigen avgjørende. På det ideologiske nivået var nasjonalsosialismen slik den ble forstått av Terboven og hans direkte overordnede Hitler, overgripende.²⁶⁷

Borrestevnet 1941

I sin tale på Borre i 1941 snakket Quisling om frontkjemperne, medlemstall, eksklusivitet for utvalgte aldersgrupper og et ønske om å bringe nordmenn hjem fra utlandet. NSUF og ungdommen var viet en langt større oppmerksomhet enn før 1940. «Det er ungdommens dag på Borre».²⁶⁸ Fra 1941 og frem til det siste Borrestevnet i 1944 var ungdommen et av de største fokusområdene. Dette står i stil med *dronning Ragnhilds drøm*, der den ufødte

²⁶⁵ NS 4.7.1935

²⁶⁶ NS 4.7.1935

²⁶⁷ Sørensen, *Solkors og solidaritet*. (Oslo: J. W. Cappelens forlag AS, 1991), 93

²⁶⁸ FF 26.5.1941

Hårfagre skulle samle Norge. *Fritt Folk* viser til hvor dominerende NSUF var på Borre i 1941, men også i 1943 skriver redaksjonen at: «*Det er først og fremst ungdommen som setter sitt preg på Borrestevnet*»,²⁶⁹ og i den samme artikkelen blir ungdommen trukket frem som et evneskapende symbol i tråd med «*dronning Ragnhilds drøm*».²⁷⁰ Markeringen av de unge kan minne om det tyske «Lebensraum», hvor familielivets plikt lå i å føre slekten og det gode arvestoffet videre.²⁷¹ Fokuset på de unge og medlemstall kan også settes i sammenheng med kravet om å bygge opp bevegelsen til en «passende styrke» fra tysk side.²⁷² I sitt forsøk på å bygge opp en uavhengig NS-regjering, helt siden kupp-regjeringen 9.-15.april, og frem til august 1940 hadde Quisling kommet til kort. Hitler og Terboven utformet en plan som førte til opprettelsen av det kommissariske styre, med sikte på NS som en fremtidig maktfaktor, gitt at bevegelsen oppfylte kravene. En avsettelse av Stortinget eller regjeringsmakt kom ikke på tale.²⁷³ *Einsatzstab Wegener* ble opprettet for å føre oppsyn samt hjelpe NS med veksten. Wegener sto direkte under NSDAP og rapporterte ikke til Terboven. Da medlemskartoteket til NS ble gjennomgått fant Wegener ut at NS aldri hadde hatt mer enn 8542 voksne medlemmer på sitt meste mellom 1935-1936, og i april 1940 hadde medlemsmassen vært 1.500, og ikke 15.000 som Quisling hadde fortalt Berlin.²⁷⁴ I løpet av 1941 økte medlemsmassen, og 30.000 medlemmer var registrert i løpet av sommeren. Målet var å overbevise Terboven om at NS var en regjeringsdannelse verdig. For å imponere tyskerne ble en kampanje med mål om 100.000 medlemmer lansert i løpet av mai/juni 1941.²⁷⁵ Medlemsveksten skal ha kommet, likevel ikke etter ambisjonene om 100.000 medlemmer, noe NS aldri oppnådde. Mellom 1933-1945 hadde NS 54.651 medlemmer, kun 2.2% av den voksne befolkningen.²⁷⁶

Regiment Nordland og Norges-SS

Talen til både Quisling og Sæther var preget av forestillingen om et langvarig nasjonalt forfall, og dertil en manglende norsk forsvarsevne. Regiment Nordland og det nyopprettede Norges SS ble følgelig gjenstand for oppmerksomhet i begge talene, og knyttet opp mot en ideologisk forestilling. Sæther hevdet at frontkjemperne i Regiment Nordland hadde lært å elske sitt folk gjennom fronttjeneste i Tyskland. De tyske og norske enhetene var ikke bare av

²⁶⁹ Aftenposten 15.6.1943

²⁷⁰ FF 15.6.1943

²⁷¹ Sørli, *Solkors eller hakekors*. (Oslo: Dreyers forlag, 2015), 43

²⁷² Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 150

²⁷³ Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 149

²⁷⁴ Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 183

²⁷⁵ Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 185

²⁷⁶ Dahl, Hagtvatn, Hjeltnes. *Den norske nasjonalsosialismen*. (Oslo: Pax Forlag as, 1990), 157

den samme organisasjon, men også av det samme folk. Quisling konkretiserte derimot at «*det norske SS er ingen tysk organisasjon, men en norsk enhet på likefot med det tyske SS*»²⁷⁷. I et utdrag av en lydfil fra Borrestevnet i 1941 sier Quisling følgende:

*[...] Norges SS som ble stiftet her for en fjorten dager siden, det var et skritt i den samme retning. Tro ikke at det var noe avkall på Norges krav og Norges rettigheter. Tvert imot! Det var å legge ennå en sten til grunnlaget for gjenreisningen av Norges frihet og storheter [...] Norges SS er ikke noen tysk organisasjon. Norges SS er en norsk organisasjon, jevnbyrdig med det tyske SS. Det er vår kontingent til en germansk organisasjon – over den tyske og over den norske.*²⁷⁸

Sørliie hevder at Quisling frontet nordmenn i tysk tjeneste av hovedsakelig to årsaker. For det første ville den militære kompetansen svekkes hvis det norske forsvaret var inaktivt over en lengre periode. For det andre håpet Quisling at en militær deltakelse ville fremskynde Tysklands løfter om en NS-ledet regjering.²⁷⁹ Som et resultat av dette konkluderer Sørliie med at Quislings ønske om en tysk seier i realiteten utgjorde en interessekonflikt til SS sitt pangermanske prosjekt.²⁸⁰ En slik slutning går delvis på akkord med Sørliies tidligere argument om at : *Quisling – i likhet med Himmler-var sterkt inspirert av aktører med tilknytning til den nordiske bevegelsen.*²⁸¹ Hvis dette var tilfelle, burde Quislings prosjekt ha fortonet seg annerledes. I Talen frontet Quisling et perspektiv som tok høyde for en likestilt profesjonell yrkesutøvelse, samtidig som at det lå en bakenforliggende forutsetning om å få beholde en norsk nasjonal identitet. Dette står seg som en obstruksjon til Sæthers raseideologiske perspektiv, og i tråd med Sørliies interesseperspektiv. Et paradoks til Quislings tale inntraff når han samtidig hevdet at Norges SS var et ledd i en høyere germansk enhet, og som gjengitt i referatet fra *Fritt Folk: Norges skjebne var knyttet til Tyskland, og Tysklands skjebne knyttet til Norge*. Som om ikke dette kan virke misvisende nok, dukket et tredje alternativ opp når Quisling hevdet at «*den norske ungdommen bidro til å virkeliggjøre det nye Europa*».²⁸²

Sørensen presiserer at Quisling, i likhet med andre sentrale partimedlemmer, ikke var

²⁷⁷ FF 3.6.1941

²⁷⁸ Quisling, *Quisling taler på NS-stevnet i Borre 2. juni 1941*. (Lyddoptak fra NRK radio), 39:30-40:28

²⁷⁹ Sørliie, *Solkors eller hakekors*. (Oslo: Dreyers forlag, 2015), 67

²⁸⁰ Sørliie, *Solkors eller hakekors*. (Oslo: Dreyers forlag, 2015), 87

²⁸¹ Sørliie, *Solkors eller hakekors*. (Oslo: Dreyers forlag, 2015), 59

²⁸² FF 3.6.1941

upåvirket av pangermansk innflytelse i perioden 1940-1942. Quisling kan ha vært delt mellom tre forskjellige ideologiske hovedperspektiver i dette tidsrommet. Det første perspektivet, selvstendighetsperspektivet, la vekt på et selvstendig og fritt Norge. Det andre perspektivet tok til orde for en germansk, eller et storgermansk statsforbund. Det siste alternativet henspilte seg på en endelig europeisk samling.²⁸³ Sørensen argumenterer for at de tre perspektivene ikke nødvendigvis var i konflikt med hverandre, men utgjorde et utviklingsstadium. Under talen på Borre i 1941 kan det se ut til at Quisling veksler mellom alle de tre perspektivene. Hans nasjonale løsning blir trukket inn i et germansk forbund, men han var mer uklar på den europeiske løsningen, selv om den nevnes.

En vesentlig forskjell mellom Quisling og Sæther ligger i forherligelsen av den germanske sammensmeltingen. Sæther fremstiller den storgermanske samlingen som et ideologisk, hellig og endelig mål. Samlingen av det raseriktige materie utgjør kjernen i Sæthers fremstilling. Kampen beskrives som en kamp på liv og død, hvor rasen utgjør det primære fellesskapet, ikke staten eller nasjonen. Norge var germanernes hellige land. Quisling forholdt seg distansert til rasespørsmålet i sin tale. Han var klar på at Norges fremtid var avhengig av Tyskland, men trekker på en nasjonal, realpolitisk og pragmatisk linje. Han unnlater å bruke ord som «Storgermansk» og «rase». Begge viser til Borre som opprinnelsen på en nasjonal glansperiode med et påfølgende nasjonalt forfall. Løsningen på dette forfallet bygger på to ulike politiske og ideologiske verdensanskuelser. Løsningen hos Sæther er ideologisk forankret i en omveltning av det norske samfunnet, mot et Stor-Germania. Sæther hevder ettertrykkelig at dette er uttrykk for nasjonalisme; at nasjonalisme og pangermanisme er to ulike begreper med samme betydning og innhold. Quisling kan se ut til å bygge på utvalgte elementer fra tankegangen til Sæther. Det er derimot lite som understøtter at Quisling delte Sæthers ideologiske syn.

Nasjonalisme eller blod og jord?

Birgitte Winther hevdet i sin masteroppgave at talen til Quisling i 1941, gjennom referansene til Ynglingeætten, frontet nasjonalsosialismens *Blut und Boden*:

Quisling innleder med at det ikke er Harald Hårfagre selv, men hans forfedre som ligger begravet i haugene, og slik trekker han de historiske linjene enda noen generasjoner bakover i historien, faktisk til før rikssamlingen fant sted. Slik påpeker

²⁸³ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 102

han at også den store rikssamleren står i en kontinuitet av store nordiske personligheter, og han viser på denne måten at slektsbånd er viktig og at det å kunne spore sine røtter på norsk jord langt bakover i tid gir legitimitet. Dette er helt i tråd med den tyske nasjonalsosialismens Blut und Boden-tankegangen der ætt og hjemstavn – blod og jord – utgjør menneskets livsgrunnlag.²⁸⁴

Ved å hevde at Quislings tale var «helt i tråd» med *Blut und Boden* plasserer Winther Ynglingeætten utelukkende i en pangermansk ramme, med rasebegrepet som den overordnede betydningen. NS som i grunn og bunn var en nasjonalistisk bevegelse, hadde sitt utspring i nasjonalisme og begeistringen for den norrøne sagatiden. Slekten og Ynglingeætten kan derfor like godt være et uttrykk for norskdom, uten at det germanske innholdet som er å finne i *Blut und Boden* nødvendigvis spilte en stor rolle. Norskdom kan igjen basere seg på det Nielsen kalte «folkelighet», hvor den nordiske bonden til forskjell fra den tyske bonden inntar en aktiv og medbestemmende rolle. I likhet med elementer i talen fra Hjort, er det særlig skikkene, språket, vikingbonden og henvisningene til en konkret herskerslekt som synliggjør en slik sammenligning.

Både Quisling og Lunde promoterer en særegen norrøn linje, med Borrekongene som selve grunnlaget for nasjonens eksistens. En «norrøn genesis». Gjennom blodsband kunne det norske folk spore sine aner tilbake til denne slekten. Uten en konkret kobling til denne avstamningen var man ikke skikket til å lede landet. Quisling var den første på flere hundre år som kunne spore sine aner tilbake til forfedrene på Borre, og derfor var utnevnelsen av Quisling som ministerpresident et historisk vendepunkt. Ungdommen utgjorde et viktig bindeledd, gjennom å bygge på sine *evner* i tråd med forfedrenes evner.

Kontinuiteten til skikkene ble opprettholdt, blant annet gjennom navneoppkalling. I *kampen for Norge* henviser Lunde til Torstein Høverstad sin bok «*Norrøn Livskunst*» idet han hevdet at alle norske mannsnavn med minst seks generasjoner, og særlig Tors-navnet, med sikkerhet var en tradisjon som hadde stått ubrutt gjennom dansketiden.²⁸⁵ Hos Aasen var det norske folk «*Saa godt som en eneste Æt eller Stamme*»²⁸⁶ gjennom «*Hug og Seder*, altså de gamle nedarvede skikkene, hvor språket og bondebefolkningen utgjorde det opprinnelige norske opphav.²⁸⁷ Slektenes brudd i videreføringen av skikkene var et sentralt element hos

²⁸⁴ Winther, *Ideen om det norske folk*. (Universitetet i Oslo. 2019), 29

²⁸⁵ Lunde, *Kampen for Norge II* (Oslo: Kommisjon hos Gunnar Stenersens forlag, 1942), 235

²⁸⁶ Hyvik, *Tokulturlæra i norsk historie* (Oslo: Det norske samlaget, 2016), 55

²⁸⁷ Hyvik, *Tokulturlæra i norsk historie* (Oslo: Det norske samlaget, 2016), 54

Lunde under talene på Borre og Stiklestad i 1942. Kristendommen brakte med seg problemer i dobbel forstand. Da katolisismen ble innført mistet folket seg selv, fordi religionen bar på fremmede skikker. Da reformasjonen kom til landet var Norge en dansk provins, slik at da nasjonalspråk i alle land ble hentet frem, forble norrønt mål foretrekt til fordel for dansk.²⁸⁸ Lundes norrøne linje var også noe tyskerne fikk med seg. I en melding fra den tyske etterretningstjenesten (SD) sendt til den tyske sikkerhetstjenesten (RSHA) fremkom det bekymringer knyttet til Norske NS medlemmers distansering overfor det tyske, hvor en av de omtalte var Lunde. Meldingen er datert til den 6. mai 1942, kun 20 dager før Borrestevnet i 1942.²⁸⁹

Bei Lunde kommt ferner eine sehr anspruchsvolle Vorstellung von der Bedeutung des norwegischen Volkes hinzu. Seine Hervorhebung des "Norrönen", ebenso wie seine Bestrebungen zur Förderung der "Landsmaal-Bewegung" bedeuten eine akzentuierte Distanzierung von allem "Ausländischen", d. h. z.Zt. vor allen vom Deutschen²⁹⁰ [...] Das Wort "norrön" umfaßt im wissenschaftlichen Sprachgebrauch ausschließlich die Norweger und Isländer. Vorwiegend in der Sprachwissenschaft angewandt, unterscheidet es also die norwegische (alte) und isländische Sprache von den übrigen germanischen Sprachzweigen. Die von Lunde propagierte Übersetzung dieses wissenschaftlichen Ausdrucks in das Politische bedeutet also, die Abhebung Norwegens von den übrigen Germanen.²⁹¹

Den norske oversettelsen lyder: Lunde har en svært grandios forestilling om betydningen av det norske folk. Vektleggingen av det norrøne samt hans innsats i landsmålbevegelsen innebærer en distanse ovenfor alt «utenlandsk», og især det tyske [...] Den vitenskapelige bruken av ordet «norrønt» er utelukkende forbeholdt nordmenn og islendinger. I lingvistikken skilles det norske språk (gamle) og det islandske seg fra de andre germanske språkfamiliene. I en oversatt politisk forstand fronter Lunde at Norge skiller seg fra de andre germanske folkeslag.²⁹²

²⁸⁸ Lunde, *Kampen for Norge III* (Oslo: Centralforlaget, 1943), 102

²⁸⁹ Larsen, Sandberg, Dahm, *Meldungen Aus Norwegen 1940-1945* (München: R. Oldenbourg Verlag, 2012), 639.

²⁹⁰ Larsen, Sandberg, Dahm, *Meldungen Aus Norwegen 1940-1945* (München: R. Oldenbourg Verlag, 2012), 641.

²⁹¹ Larsen, Sandberg, Dahm, *Meldungen Aus Norwegen 1940-1945* (München: R. Oldenbourg Verlag, 2012), 641.

²⁹² Forfatterens oversettelse. Oversettelsen er gjenfortalt i kortere trekk.

Men heller ikke dette var skrevet i stein. Talen til Lunde på Stiklestad i 1942, avslører at også han benyttet seg av referanser til blodet som symbol på en felles germansk opprinnelse. At dette vektlegges på Stiklestad i juli 1942 er noe spesielt, gitt både hans bakgrunn og den politiske stemningen som rådet på Borre i mai 1942. I talen på Borre var oppmerksomheten til Lunde rettet mot norsk slekt og ånd i sammenheng med utnevnelsen av Quisling som ministerpresident. «*For oss i NS er det utenkelig ikke å ha i spissen en mann av norsk blod og med røtter tilbake i vår historie, men allikevel var 1. februar 1942 første gang på mange hundre år at det kom en nordmann i spissen for landets styre*». ²⁹³ Det var utad en nasjonal vind over hele stevnet med bakgrunn i regjeringsdannelsen og suksessen på østfronten. At Lunde var den som fremmet et samarbeid med utgangspunkt i blodets germanske fellesskap på Stiklestadstevnet i 1942, gir rom for ettertanke. Som nevnt under drøftingen av Hjort er ikke skillet mellom en nasjonal og en pangermansk vinkling alltid så godt synlig. Det er derfor naturlig at Winther knytter Borreslektens betydning i 1941 til tysk *Blut und Boden*. Hovedtendensene viser likevel at det kan være hensiktsmessig å skille tysk *Blut und Boden*, med sine klare annotasjoner til rase, og bruken av det norrøne i en nasjonal kontekst med fokus på språk og skikker i norrøn slekt.

Sæther – en pangermansk og norrøn vind over Borre

Når det gjelder pangermansk tankegods stilte Borrestevnet 1941 i en særstilling. Retningen kom aldri så godt til syne på noen av de andre stevnene, verken på Borre eller Stiklestad. På Borrestevnet i 1935 kan elementer av talen til Hjort settes i en pangermansk kontekst, men han frontet ikke en pangermansk løsning slik Sæther gjorde. Dette skyldes at Hirden under Stabssjef Sæther var en tidlig markør for pangermanske strømninger i NS. ²⁹⁴ Sørensen viser til at Sæther, i motsetning til Quisling, var usikker på den endelige utformingen av det germanske forbund. Premisset var at rasefellesskapet skulle inngå i et jevnbyrdig forbund, uavhengig av nasjonenes størrelse. Denne høyere enheten gikk på bekostning av tradisjonell nasjonalisme. ²⁹⁵ Kravet står i stil med *Ragnarok*-kretsens utopiske bilde på fremtidens Stor-Germania. Pangermanisme var utopisk, det eksisterte ikke, og veien dit var lang. Militære midler, okkupasjonspolitik og vold var et tabu. En raseoppvekkelse baserte seg på en kulturrevolusjon innenfor fellesskapet av det raseriktige materie. ²⁹⁶ I et slikt syn var ikke

²⁹³ FF 26.5.1942

²⁹⁴ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 115

²⁹⁵ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 116

²⁹⁶ Emberland, *Religion og rase*. (Oslo: Humanist forlag, 2003), 158

befolkningen eller landets størrelse relevant.

Sæthers historiske bruk rettferdiggjøres gjennom henvisninger til den norrøne tro som en germansk ide, i symbiose med kristendommen gjennom Olav den hellige.²⁹⁷ Det hele topper seg med referanser til Odin, som først og fremst var den første fører, og ikke en gud.²⁹⁸ En slik forestilling kan som i Mehles tilfelle, knyttes til begrepet *sakralkongedømme*, og de norrøne slektenes påståtte slektskap med gudene.²⁹⁹ Ynglingene hadde et legitimeringskrav basert på sin tilknytning til Frøy. I talen på Borre er det henvisninger til både Snorre og Eddadiktningen, som ifølge Sæther er en kilde til ekte kunnskap. Symbolbruken kan til en viss grad sammenlignes med Himmlers forsøk på å etablere Odinkulter, et forsøk som gikk på akkord med Hitler, og ble offentlig latterliggjort.³⁰⁰ Et slikt syn appellerte også til NS-ideologen Mehle, som hevdet at Stiklestad ikke ville ha hatt en så stor appell om det ikke var for ideen om Ragnarok. Det var Tors fortjeneste at Olav hadde fått en sentral plass i nordmenns minne, og det var også hans egenskaper som kristendommen søkte å bygge videre på. Bak denne myten lå det ifølge Mehle flere årtusener med forberedelse bak folkesinnet. «*Olav seiret over Tor, men Tor levde videre i sin overvinner*».³⁰¹ Det var som nevnt tidligere at gjennom Eddadiktningen kunne man finne den dypeste viten.

*Vil vi følge den meget lange linje i det norske folks liv, kan vi altså ikke plutselig stoppe ved Stiklestad.» Det som Tor er målsmann for, går lenger tilbake enn selve folkets tilblivelse som folk.*³⁰² [...] *Vi ser ham like innpå norsk historisk tid dukke frem på de tyske slettene som en av de tre guddommene de hedenske sakserne måtte avsverge foran Karl den stores løftede sverd – Thunor hette han da [...] Det norske folk kom til å få en enestående stilling i den germanske folkeverden.*³⁰³

Mehles resonnement knyttet til nordmenns enestående stilling i den germanske folkeverden, kan sammenlignes med Sæther referanse til Norge som germanernes hellige land på Borrestevnet. De germanske stammenes særegenheter var knyttet til ulike grader av renhet, der den norske rasen var spesielt ren gjennom den norske naturens betingelser. «*Det gis ingen sann fedrelandskjærlighet uten rasekjensle, enten denne kjensle trer bevisst fram eller virker*

²⁹⁷ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 117

²⁹⁸ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 117

²⁹⁹ Dørum, *Frå Høvdingdøme til kongemakt*. (Oslo: Cappelen Damm AS, 2017), 75

³⁰⁰ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn* (Oslo: Aschehoug, 2010), 145

³⁰¹ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, (1944), 91

³⁰² Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, (1944), 83

³⁰³ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, (1944), 84

*ubevisst, og ingen annen virkelig nasjonal samhörighet enn den som bygger på naturens orden».*³⁰⁴ For å sikre at nordmennenes enestående renhet ble holdt vedlike, måtte også nasjonalitetsgrensene opprettholdes.³⁰⁵ Dette kan fremstå som selvmotsigende, sett i sammenheng med tidligere henvisninger til den utopiske ideen om den germanske rasens likestillingskrav, og opprettelsen av et storgermansk samfunn. Kampen mellom rasene hos Sæther var ikke bare av en kulturell betydning, men også en kamp på liv og død. Et slikt syn fremkommer tydeligst på slutten av talen til Sæther:

*Vi må klart og tydelig forstå at vi er en annen rase enn jødene eller negrene. Vi må skjønne at nordmenn, svenske, dansker, finlendere, flamlendere og tyskere tilhører en større enhet og kan samles i begrepet germaner. Vi plikter å forsvare vår rase. Vi plikter å bli flere slik at vi lett kan forsvare oss mot andre folkeslag som vil ødelegge oss. Vi må lære å kjenne våre venner og våre fiender.*³⁰⁶

Sæther viser med dette en tydelig linje til «*Lebensraum*» og *Blut und Boden*. Ungdommen på Borre knyttes til rasespørsmålet, fremfor nedarvede evner i tråd med norrøn slekt hos Lunde. Denne holdningen kan samtidig argumenteres for å tilhøre en av pangermanismens mørkeste sider. I boken *Gjerningsmenn* (2013) redegjør Harald Weltzer for hvordan drap begått av den tyske politibataljon 45 i etterkant ble forsøkt rasjonalisert. Sosial identitet utgjør en ramme i hans redegjørelse, gjennom bekreftelsen av egen identitet i likesinnede grupper. «De andre» utgjør en utgruppe som fremmedgjøres gjennom gruppestereotyper, og fremstår til slutt som en trussel. Samfunnets referanserammer var flyttet til et punkt hvor utenkelige handlinger plutselig ble normalen. Dette eksemplifiser Weltzer blant annet gjennom den unge juristen Werner Best, som i 1920-årene utviklet sin «*seriøse antisemittisme*».³⁰⁷ Det forelå ifølge Best ikke personlige motforestillinger mot enkeltindivider i den jødiske befolkningen. Jødene var en folkegruppe som på bakgrunn av sin avstamning, måtte bekjempes. De samme holdningene blir også funnet hos rasebiologiens og pangermanismens fremste talsmann: Heinrich Himmler. Den anstendige jøden kunne man ikke basere seg på. Da «[...] ville man ende opp med å ha flere anstendige jøder i Tyskland, enn det var tyske jøder overhodet»³⁰⁸. For Best og Himmler er dette en ideologisk kamp på liv og død, overordnet det enkelte

³⁰⁴ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, (1944), 54

³⁰⁵ Emberland, *Religion og rase*. (Oslo: Humanist forlag, 2003), 156-158

³⁰⁶ FF 3.6.1944

³⁰⁷ Weltzer, *Gjerningsmenn*. (Oslo: Forlaget Press, 2013), 33

³⁰⁸ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn* (Oslo: Aschehoug, 2010, 166

individ. Skulle man først akseptere at enkelte jøder var anstendige, sto man i fare for å ta menneskelige hensyn.³⁰⁹ En rød tråd i Sæthers rasefremstilling i talen på Borre er blodets avgjørende rolle. Blodet utgjør en sterk faktor i den pangermanske forestillingen om *Blut und Boden*. Sæthers tale på Borre fremmet de fleste komponenter innenfor en aggressiv pangermansk tolkning. Det er blod, rase, bruk av den norrøne mytologi i en germansk opprinnelse, og ikke minst et påbud om å isolere den germanske rasen fra andre mindreverdige raser, eller risikere å bli utslettet.

Borrestevnet 1942

Borrestevnet var innholdsmessig preget av Quislings lov om obligatorisk ungdomstjeneste etter mønster fra *Hitlerjugend* i Tyskland. Det er sannsynlig at både talene og ritualene gjennom beskrivelsen av leirens «mønstergyldige disiplin» i *Vestfold presse* gjenspeilet denne loven. Loven ble presentert av statsråd og ungdomsfører Axel Stang under det første regjeringsmøtet 5. februar, kun fire dager etter Statsakten.³¹⁰ Loven vakte oppsikt da barn helt ned i 10 års alder ville bli tvangsinnrullet til tjeneste. «*Målet var å oppdra den norske ungdom i nasjonal ånd til disiplin og samkjensle og til aktelse for det kroppslige arbeid*».³¹¹

Baktanken var at man gjennom ungdomstjenesten kunne sile ut fremtidens førere og samtidig sørge for en medlemsvekst. Ungdommen utgjorde i likhet med 1941 stevnets hovedtema. Talen til Bjoner i NSK, var i likhet med Quislings tale preget av folketall. Prevensjon var en uting som måtte forbys. Dette kan som tidligere nevnt settes i sammenheng med nasjonalsosialismens befolkningspolitikk, med oppfordring til et økt antall barnefødsler.

Loven om ungdomstjeneste utgjorde i hovedsak bakteppet for de problematiske forholdene som Quisling adresserte i sin tale, og behovet for sanksjoner mot den norske sivilbefolkningen. Ifølge Dahl kulminerte loven rundt sommeren 1942, og resulterte i at Quisling aldri mer var i stand til å påvirke allmennhetens oppfatninger i Norge.³¹² På forsiden av *Fritt Folk* står det at NS sin kvalitative styrke var fordoblet på ett år. I talen presiserte Quisling at bevegelsen var dobbelt så sterk som fjoråret. Han talte ikke bare om å utestenge de eldre, slik han gjorde i 1941, men at «*bevegelsen er nå blitt så sterk at vi må fundere på hvor mange vi skal ta opp*».³¹³ I den anledning trakk han frem at den nasjonale ungdomstjenesten

³⁰⁹ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn* (Oslo: Aschehoug, 2010), 167

³¹⁰ Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 294

³¹¹ Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 296

³¹² Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 297

³¹³ FF 26.5. 1942

bare kunne ta opp 4-5000 pr. år. En slik utregning baserte seg ifølge Dahl på at 10 prosent av de innkalte årskullene ville bli til en del av partiet.³¹⁴

Loven om ungdomstjeneste startet en brann som spredde seg til lærerne og kirken. Bakgrunnen var Sæthers uttalelse, som i sin stilling som kommissarisk formann i Norsk Lærerlag erklærte at lærernes pliktmessige organisering sto i en direkte relasjon til loven om ungdomstjeneste. Begge organisasjonene skulle «*sette seg inn i den nye livsanskuelse*».³¹⁵ Lærerne skulle med andre ord bidra til en ideologisk tvangsoppdragelse i stil med ungdomstjenesten. Formuleringen bygget på misforståelser. Den egentlige tanken hadde til hensikt å plassere lærersambandet i den korporative organisasjonsbyggingen, som et faglig laug, og bygget ikke på et politisk og ideologisk innhold. Ungdomstjenesten hadde med andre ord ingenting med lærersambandet å gjøre. Biskopene gikk på den samme tid ut og protesterte mot ungdomstjenesten under ledelse av Eivind Berggrav, som resulterte i en omfattende kirkestrid der majoriteten av kirkens biskoper la ned sitt embete.

Borres betydning som nasjonens vugge sto i kontinuitet med talen fra 1941, spesielt i forhold til Borreslektens avgjørende betydning på indre og ytre forhold. «*For folkene har det vært slik at de er kommet under fremmed innflytelse, de blev skadet av oppløsende krefter.*»³¹⁶ Talen plukker opp tråden fra Ynglingeætten, og videre til Harald Hårfagre og hans innflytelse på Europas skjebne. Denne innflytelsen trekker Quisling frem som et forbilde på den kampen som Norge sto ovenfor. [...] «*her hviler de menn som ved sin fornuft, sitt instinkt og sin statsmannsklokskap skapte grunnlaget for Norges verdensinnsats*».³¹⁷

Quisling benyttet seg ikke av begrep som «germansk» eller «rase» i referatet fra *Fritt Folk*. Det var en ustrakt bruk av «norske menn og kvinner», «nordmenn» og ikke minst «det norske folk». Dette var også begrep som ble brukt i 1941, men i en helt annen kontekst, og i en mer belærende tone, knyttet til advarslene fra NS og det katastrofale valget i 1936. Beskrivelsen av forholdet til Tyskland bærer preg av en politisk korrekt tone, og er heller ideologifattig. Begge land kjempet mot en felles fiende i Øst – bolsjevismen. Det nevnes ingenting om et forbund, men en verdenskamp. Kampen skildres som det gode mot det onde i en verdensrevolusjon. Talen kan minne om Quislings tale på Borre i 1935, hvor den samme verdenskampen mot bolsjevismen sto i fokus. På den indre front presiserte Quisling at «*I dag har vi en norsk regjering som ikke er oppnevnt av de tyske myndigheter. Dermed er vi kommet*

³¹⁴ Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 297

³¹⁵ Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 299

³¹⁶ FF 26.5.1942

³¹⁷ FF 26.5.1942

*et skritt videre på arbeidet for med gjenreisningen av Norges frihet og selvstendighet.*³¹⁸

Frihetserklæringen synliggjør spenningen mellom Quislings nasjonale prosjekt, og det pragmatiske forholdet til tysk ideologi og politikk. Det germanske forbundet som Quisling frontet i sin tale på Borre i 1941 fremsto fjernt i 1942, og enda fjernere ble den når talen ble avsluttet med at Norges selvstendighet og frihet hadde gått gjennom en idealisert bevegelse med røtter til norsk fortid. Nå var ikke tiden inne for å senke kravene, men å bruke alle krefter for «*et stort, fritt og lykkelig Norge i et nytt og bedre Europa, ja, kanskje i en ny og bedre verden*». ³¹⁹

5.3 Perioden 1943–1944

Denne perioden preges av nedgangstid og forminsket optimisme. «Norges verdensinnsats» er byttet ut med ord som «germansk fellesskap» og «europeisk samarbeid», i tråd med en ny realitetsforståelse og innfallsvinkel. Referansene til Borres historiske betydning var redusert til fordel for et internasjonalt samarbeid. Endringen kan knyttes til Hitlers svar på Quislings ultimatum høsten 1942. Den 9. juni hadde Quisling formulert et brev der han gikk hardt ut mot tidligere løfter som enda ikke var innfridd. Forslaget gikk ut på en fredsslutning og tilbakeføring av den nasjonale selvstendigheten. Det ble hevdet at Norge hadde tatt brorparten av krigskostnadene sett i forhold til nasjonens størrelse, og belastningen ble beskrevet som en tung og økonomisk krise på linje med Versaillestraktaten. Quisling argumenterte for at Norge i utenrikspolitikken og handelspolitikken var umyndiggjort. Resultatet kunne bli en tyskfiendtlig holdning.³²⁰ Svaret fra Hitler den 11. august ble et vendepunkt, og punkterte Quislings forhåpninger om en nasjonal selvstendighet. For det første kom norsk representasjon i utlandet ikke på tale. For det andre skulle ingen fredsavtale diskuteres så lenge krigen pågikk. For det tredje ville den tyske riksregjeringen alene bestemme Norges forhold til det tyske rike. Til sist skulle alt arbeid knyttet til en fredsavtale, eller Norges stilling kanselleres.³²¹ Hitler presiserte også at han ikke ønsket flere brev fra Quisling, dermed mistet han den direkte kontakten med Hitler.³²²

Ved siden av Hitlers beslutning utgjorde krigslykken et avgjørende vendepunkt siden stevnene i 1941- 1942. Sørensen peker på at det i 1941 og 1942 var en europeisk kamp mot bolsjevismen, men at fra 1943 ble det tale om en forsvarskamp som ikke bare angikk rasen

³¹⁸ FF 26.5.1942

³¹⁹ FF 26.5.1942

³²⁰ Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 318

³²¹ Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 328

³²² Dahl, *En fører for fall*. (Oslo: Aschehoug, 1992), 330

eller nasjonen, men hele det europeiske kontinentet.³²³ En slik beskrivelse viser seg særlig fruktbar sett i sammenheng med talen til Quisling, som var helt klar på at en europeisk løsning var den eneste løsningen, både økonomisk og militært. Sørensen hevder videre at dette gjorde seg gjeldende for de pangermanske raseideene, som nå ble tonet ned til fordel for et defensivt europeisk samarbeid med økt fokus på kulturelle likheter.³²⁴ I tråd med Sørensens analyse bærer talene preg av å være mer samstemte, og ikke like originale som Sæthers tale på Borre i 1941 og Lundes taler i 1942. Et unntak på Borrestevnet i 1943 var åpningstalen til Tjersland, som innholdsmessig trekker på elementer fra Lunde. Den var utelukkende tuftet på norske forhold og forfedrenes styrke i en nasjonal kontekst for å gjenvinne et selvstendig Norge.

Borrestevnet 1943

Borrestevnet i 1943 var størrelsesmessig lik de to foregående år, og den største mønstringen ifølge *Borreminne* (2007), men dette fremkommer tvetydig. Defileringen var ikke like imponerende som i 1942 ifølge *Fritt Folk*, og *Aftenposten* beskrev stevnet som imponerende til tross for at deltakelsen var svekket fra tidligere stevner. Til tross for referansene til Borres historie, var programmet preget av krigsforløpets endrede rammer. Talen til både Quisling og Bjoner manet til indre samhold og oppofrelse. Steff kom med trøstende ord til bekymret ungdom i forkant av leirkvelden, og festgudstjenesten til Geelmuyden oppfordret til å søke til Gud i skjebnetunge tider, slik forfedrene hadde gjort. Geelmuydens gudstjeneste utgjør et brudd med stevnene etter 1940. Også i 1944 ble det arrangert en gudstjeneste i regi av biskop Hans Olav Hagen i Borre kirke. Begge gudstjenestene bærer preg av å mane til kamp mot bolsjevismen.

Med tanke på at GSSN var representert på stevnet for første gang, fikk organisasjonen lite oppmerksomhet av *Fritt Folk*. I hovedsak nevnes de i beskjeden grad på redaksjonens rundtur i leiren, hvor *Fritt Folk* skriver: «Vi skal ikke foreta noen mannjevning mellom de ulike avdelinger, men vi vil likevel fremheve Germanske SS Norge, som hadde laget en stilfull leir».³²⁵ Det ble ikke foretatt noen intervjuer, eller holdt noen taler fra ledelsen i GSSN, og Quisling henviser ikke til organisasjonen i referatet fra *Fritt Folk*.

Hirden er som nevnt et tidlig utgangspunkt for pangermansk tankegods under Sæther i 1941. I løpet av 1943 ble Pangermanismen befestet gjennom GSSN, og i en større grad adskilt fra NS, som ble et opposisjonsparti til pangermanismen. Dette skjedde samtidig som Tyskland

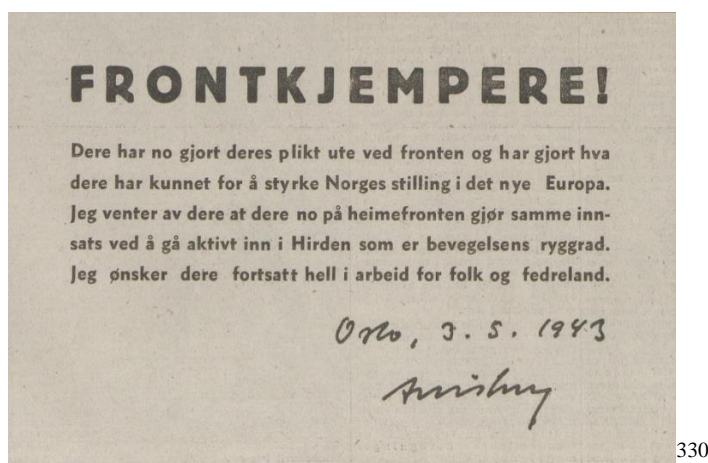
³²³ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 232

³²⁴ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 233

³²⁵ FF 15.6.1943

var på retretten ved østfronten.³²⁶ Den manglende oppmerksomheten på Borrestevnet i 1943 kan skyldes at forholdet mellom GSSN og NS var blitt anstrengt etter høsten 1942. Røttene til denne avstanden kom av de kraftige påstandene om frimureri i NS. Det ble fra GSSN hold gjennom organisasjonens avis, *Germaneren*, rettet sterke anklager om frimureri mot en rekke medlemmer, deriblant Quisling og flere av hans nære bekjentskap. Debatten førte til en aksjon i regi av Hirdens flykorps den 16. oktober 1942, hvor den nasjonalsosialistiske og påvirkede Reidar Aagaard gikk løs på flere fremtredende NS-personligheter.³²⁷ Samtidig var retorikken i *Germaneren*, ført i pennen av Per Imerslund, nådeløs. Tidligere medlemmer av frimurerordenen var «gamle sabotører innenfor våre egne rekker».³²⁸

Den nyutnevnte hirdsjefen Oliver Møystad tok opp kampen mot GSSN. Kampen gjaldt ikke bare anklagene om frimureri, som også innbefattet Møystad, men attpåtil konkurranse. GSSN hadde lokket med frynsegoder som fri uniform, sigaretter, god mat og kantine.³²⁹ Med andre ord: GSSN undergravde Hirden og stjal medlemmene. Organisasjonen utgjorde en institusjonell fare som kunne «spise opp» Hirden. Møystad søkte å gjenopprette balansen ved å fjerne pangermansk innstilte elementer fra Hirden, samt stoppe flukten over til GSSN. Han fikk støtte fra Fuglesang, som i et brev til GSSN 7. januar 1943 konstaterte at hirdmenn som var blitt rekruttert i GSSN skulle tilbakeføres til Hirden. I et utadrettet skriv formanet Quisling hjemvendte frontkjempere å melde seg inn i Hirden:

Quislings henstilling ble registrert av SD, og gjennom *Meldungen aus Norwegen* kan man lese følgende:

³²⁶ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 297

³²⁷ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 195

³²⁸ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 193

³²⁹ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 199

³³⁰ Bildet er kopiert fra Hirdmannen 8.5.1943

*Die Frontkämpfer, die zum großen Teil die Absicht hatten, in die Germanske SS einzutreten, wurden im Sinne der zur Zeit innerhalb der Partei vorherrschenden Ablehnung der deutschen Politik in Norwegen beeinflusst, so daß bereits kurz nach der Ankunft in Oslo unter den Frontkämpfern eine fühlbare deutschfeindliche Stimmung.*³³¹

«De fleste frontkjemperne som hadde til hensikt å melde seg inn i Germanske SS, ble påvirket av tyskfjendtlige holdninger i det norske partiet. Kort tid etter ankomsten til Oslo kunne frontkjemperne føle på en antitysk stemning».³³²

SS-presten på Borre i 1943

Av alle de fire prestene som holdt en andakt på Borre og Stiklestad, er Geelmuyden av størst interesse når det kommer til kontinuitet, brudd og ideologiske brytninger. Geelmuyden var i likhet med Stub aktiv i NS på 1930-tallet, og skal ifølge Bruknapp ha vært en av prestene som reagerte negativt på rasespørsmålet.³³³ Geelmuyden skal i likhet med sogneprest Tvetter ha vært bekymret for utviklingen i NS, men han planla å bli «for å forhindre at det ikke fullstendig kom til å gli ut i hedenskapet».³³⁴ Det ble med tiden stille fra Geelmuyden, og Bruknapp konkluderer med at:

*Trolig innså han at partiets politiske kurs ikke gikk i den retning han ønsket [...] Det er således grunn til å anta at det var det samme spørsmålet som fikk Tvetter til å forlate NS, som motiverte Geelmuyden til å ta det samme steg, nemlig rasespørsmålet.*³³⁵

Geelmuyden meldte seg inn igjen kort tid etter 1940, samtidig som at Stub meldte seg ut av partiet.³³⁶ På midten av 1930-tallet beskrives Stub som en kjendisprest, og sammen med Quisling og Hjort var han en ettertraktet foredragsholder.³³⁷ Innholdet var sterkt preget av

³³¹ Larsen, Sandberg, Dahm, *Meldungen Aus Norwegen 1940-1945* (München: R. Oldenbourg Verlag, 2012), 1087

³³² Forfatterens oversettelse og forkortelse.

³³³ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 36

³³⁴ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 33

³³⁵ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 36

³³⁶ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 36

³³⁷ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 36; Ones, *En god nordmann?* (Universitetet i Oslo. 2016), 66

kristendommen og kampen mot internasjonalisme og marxisme. Stub var med all sannsynlighet skeptisk til raseideene, og endret tydeligvis ikke mening. Geelmuyden tar derimot en helomvending. Etter sitt brudd på midten av 1930-tallet dukket han opp igjen etter 1940 som SS-prest på Østfronten. Bruknapp adresserer ikke dette skiftet i sin artikkel. Raseideene var kanskje ikke så avgjørende for Geelmuyden likevel?

I masteroppgaven «*En god nordmann?*» (2016) tar Bjørnar Storeng Ones for seg et utvalg NS-prester for å synliggjøre ideologiske og teologiske standpunkter. Han refererer ikke til Borrestevnet i 1943, men Geelmuyden blir av Ones beskrevet som en overbevist nazist, med få samvittighetskvaler og pragmatisme til grunn:

Han var så positivt innstilt til legionstjenesten at han forsøkte å få reist et minnesmerke over en fallen legionær i Horten, og deltok på vervemøter. En prest skal sørge for at selv soldater får sjelesorg, men Geelmuydens uttalelser om sin tjeneste med fronten bærer preg av tro på den nazistiske sak.³³⁸

Under sin tid som SS- prest ved fronten var han ikke godt likt. Det forelå anklager om både alkoholmisbruk og dårlig oppførsel, noe som skal ha blitt formidlet til NS i Norge, med påfølgende mistillit.³³⁹ I stillingen som formann ved Horten skolestyre anklaget han Horten kristelige lag for å være fiendtlig innstilt mot ham, og negativt innstilt til regimet. Kirkedepartementet henla saken.³⁴⁰ Konklusjonen til Ones plasserer Geelmuyden i en NS-innstilt og «overbevist gruppe», kontra en «pragmatisk gruppe».³⁴¹

I *Borreminne* (2007) ble Geelmuydens sønn Nicolai og frontkjemper Johan Myrdahl intervjuet. De kom med oppsiktsvekkende påstander som står i kontrast til funnene i Ones sin masteroppgave. Ifølge Myrdahl skal Geelmuyden ha blitt sendt hjem som følge av sin kritikk mot tyskernes behandling av russiske krigsfanger: «*Det var synd på Geelmuyden [...] Han hadde et helt annet forhold til russerne enn de andre offiserene. Han ble fratatt oppgaver. Til slutt fikk han ikke beskjefte seg med annet enn å begrave falne landsmenn.*»³⁴² Geelmuyden skal i tillegg ha hatt en høy rang i frimurerordenen.³⁴³ Nicolai hevdet at han var uenig med sin far i mye, men at faren ikke var en nazist.

³³⁸ Ones, *En god nordmann?* (Universitetet i Oslo. 2016), 92

³³⁹ Ones, *En god nordmann?* (Universitetet i Oslo. 2016), 42

³⁴⁰ Ones, *En god nordmann?* (Universitetet i Oslo. 2016), 43

³⁴¹ Ones, *En god nordmann?* (Universitetet i Oslo. 2016), 110

³⁴² Madsen, «*Borreminne*» (2007), 34

³⁴³ Madsen, «*Borreminne*» (2007), 34

*Jeg hadde mange diskusjoner med min far ettersom vi ikke var enig i politikken til NS. Men han var ikke nazist. Han var nasjonalist og fascist, det vil si at han mente at de sterke og kloke skulle lede i motsetning til proletariatets diktatur.*³⁴⁴

Funnene til Ones er hentet ut fra Geelmuydens sak i landssvikarkivet. Det er derfor sannsynlig at Geelmuyden var positivt innstilt til Nasjonalsosialismen, også i en ideologisk forstand.

Dette kan også støttes opp av en artikkel fra *Fritt Folk* i april 1942, der Geelmuyden oppmuntret ungdommen til å delta på Østfronten:

*Jeg synes forresten at mange flere av våre ungdom bør skyve alle hindringer av veien og melde seg til Legionen [...] En lærer så meget av mer av det nye Europa ved å selv delta i oppbyggingen av det, ved å være med i det daglige liv og slit ved fronten [...] En av nasjonalsosialismens grunnsetninger er jo også at de som gjør en innsats, har livets rett. Derfor har også en liten nasjon som den norske livets rett.*³⁴⁵

Figur 14

Geelmuyden uttrykker en relativt stor tro på nasjonalsosialismen, og det kan argumenteres for at raseideologiske begrunnelser ligger innbakt i hans resonnement om «livets rett». Under gudstjenesten til Geelmuyden på Borre i 1943 blir nasjonalsosialismens ide om livets rett tydelig byttet ut til fordel for en kristen mobilisering i kampen mot bolsjevismen.

Stiklestad og Borre 1944 - Europatankens gjennombrudd

Til tross for at *Fritt Folk* beskrev Borrestevnet i en sedvanlig pompøs stil, klarte ikke redaksjonen å kamuflere den alvorlige rammen som krigsutviklingen representerte i 1944. Overskriftene bærer preg av å være nedtonet. Ord som «vellykket» benyttes istedenfor «strålende», og ytringer som «den endelige seier» er helt fraværende. Fra å være et stevne som trakk ungdom fra hele landet var deltakelsen lokal. Det var en mangel på transportmidler

³⁴⁴ Madsen, «Borreminne» (2007), 34

³⁴⁵ FF 24.4.1942

og mat samt at reiserestriksjonene var strenge. Stevnet varte ikke i tre dager, men to. Den årlige rundturen i leiren var ikke preget av den samme poetiske gløden som i 1942 og 1943. Fokuset var i en økende grad rettet mot frontkjemperne, og de falne. Talene reflekterte også dette. En dekorert tavle i granbar tryglet om støtte til frontkjemperkontoret. Dødsrunen og tavlen med de falne hadde en sentral plass i leiren, godt bevoktet av GSSN og en brennende ild som brant dag og natt.

For første gang talte ikke Quisling. Oversikten mellom 1936-1940 er begrenset. Mye tyder likevel på at Quisling talte på de fleste stevner også før 1940, selv om innholdet har vært vanskelig å spore etter 1935. Quisling skal ha talt foran 2000 fremmøtte i 1936,³⁴⁶ 500 i 1937,³⁴⁷ og 2000 i 1939.³⁴⁸ Hverken *Fritt Folk* eller *Borreminne* (2007) nevner noen tale i 1938. Til sammenligning holdt Quisling en tale på Stiklestad i 1944 under avdukingen av Olavsbautaen. Referatet av denne talen finnes i både *Fritt Folk* og *Adresseavisen*, til tross for at *Aftenposten historie* hevder at et referat ikke er mulig å oppdrive.³⁴⁹ Han talte også på Stiklestad i 1934 og 1942. Hvis Quisling holdt en tale på Borre i 1938, vil Borrestevnet i 1944 være det eneste året hvor han ikke holdt en tale på Borre. En gjenganger i alle talene på Borre fra 1944 var et tilbakeblikk på hendelsesforløpet i forkant av regjeringsmakten og krigens utbrudd, som om regnskapet for partiets eksistens skulle gjøres opp i den siste timen. Førerprinsippet gjør seg godt synlig når Quisling ble fremhevet som den illevarslende sannsigeren som i alle år hadde advart om ulykken, samtidig som han i kraft av sin person utgjorde løsningen på problemet. Den veien som Føreren hadde trukket opp måtte følges. Det ble på ulike vis hevdet at NS i alle år hadde jobbet for opplysning, drevet av idealisme og en uselvvisk streben etter folkets velbefinnende. Frykten for Bolsjevismen gikk som en rød tråd gjennom talene.

Den europeiske løsningen som Quisling frontet i sin tale i 1943 gjør seg synlig på Borre også i 1944, gjennom Myklebust og Fuglesang. De var begge helt klare på at en europeisk løsning var den eneste løsningen, selv om Fuglesang la en forutsetning om nasjonal selvstendighet til grunn. Ved å knytte Borre til den europeiske frihetskampen, og ikke nasjonen alene, markerte Fuglesang også et brudd med tidligere sammenligninger. Han er den første til å knytte Borre til en europeisk løsning. Selv ikke Sæther brukte stedet Borre som et konkret eksempel i sin Storgermanske fremstilling.

³⁴⁶ FF 2.6.1936

³⁴⁷ Madsen, «*Borreminne*» (2007), 19

³⁴⁸ Madsen, «*Borreminne*» (2007), 20

³⁴⁹ Thon, «*Quislings nazibauta på Stiklestad har skapt strid i mer enn 70 år*», 114.

På Stiklestadstevnet førte den direkte koblingen mellom Quisling og Olav til etableringen av et åndelig og ideologisk bånd mellom de to. Avdukingen hadde resultert i en kraft lik den Olav hadde skjenket landet. Norske menn og kvinner måtte vise seg verdig for Quisling, og vise lojalitet inn i døden. Fylkesfører Eggen pekte på at en nasjons følelser var knyttet til steder som hadde vært av betydning. Disse ordene hadde blitt ytret under Stiklestadstevnet i 1934, Statsakten i 1942 og under avdukingen av Olavsbautaen i 1944. Selv om Borre og Hafrsfjord var viktig, var grunnpilarene bygget på Stiklestad gjennom Olavstanken.

Talen til Eggen, Quisling og Fuglesang var sterkt preget av krigens realiteter. Innholdet var av en overveldende nasjonalistisk og til dels defaitistisk art, hvor Quisling fremstiltes som Olav Haraldssons likemann. Olav hadde seiret i døden, og talene gir en fornemmelse av at Quisling sto for fall, men at også han ville seire og bli husket på lik linje som den kristne kongen fra Stiklestad. Minnet om Quislings arbeid for folkefelleskapet skulle gi kommende slekter mot og vilje til å fortsette den indre kampen for Norges samling. Bautaen var en materialistisk avstøpning som skulle samle kommende slekter, men om den ble revet ville minnet om dens eksistens, og hva den sto for, fortsette å eksistere i nordmenns minner.

Nasjonalismens fanebærere

Lunde var den klareste representanten for en norsk nasjonal løsning. Dette fremkom både på Borre og Stiklestad, og særlig gjennom *Kampen for Norge*, som er en samling av Lundes taler og skrifter. Det er verdt å merke seg at Lunde ikke vier noen oppmerksomhet til Stiklestad eller Borre i den første boken, som tar for seg skrifter, foredrag og avisartikler mellom 1933 – 1940.³⁵⁰ Dette er nok et tegn på at Borre og Stiklestad ikke lot til å ha den ideologiske og politiske tyngden stedene skulle tilegne seg etter 1940. I bind to, 1940 – 1941³⁵¹, er Stiklestad og Borre nevnt flere ganger, alltid med henvisninger til nasjonale referanser som språk, ætt, slekt og kultur. Et vitnesbyrd om Lundes virke kom tydelig til uttrykk under avdukingen av Olavsbautaen på Stiklestadstevnet i 1944.

[...] la oss huske det bærende og sentrale i det nasjonale tiltak som Stiklestad-anlegget i 1944 er, det er den nordiske ånd. Det monument vi reiser på ny er et monument over Olav Haraldsson, Bjørnstjerne Bjørnson, Frithjof Nansen og

³⁵⁰ Lunde, *Kampen for Norge* (Oslo: Kommisjon hos Gunnar Stenersens forlag, 1941).

³⁵¹ Lunde, *Kampen for Norge II* (Oslo: Kommisjon hos Gunnar Stenersens forlag, 1942).

*Gulbrand Lunde, et monument over alle våre falne kamerater som bærer i seg den sanne norske kongstanken [...].*³⁵²

Eggen var også nasjonalt innstilt. Under forordet til Quislings tale på Stiklestad i 1942 presiserte Eggen at på Stiklestad kjempet man for Norges selvstendighet. «*Vi glemmer ikke i dag dem som kjemper på Østfronten, sammen med andre germanske folk. Men her på Stiklestad må vi spesielt erindre kampen for vår nasjons selvstendighet. Vårt liv tilhører fedrelandet, Quislings Norge*».³⁵³ I 1944 henviste han til viktige steder i nasjonens bevissthet, som hadde hatt en avgjørende innvirkning på folkets sjel. Stiklestad var ett av disse stedene.

Fuglesang er en mer omdiskutert karakter. Sørensen hevder at Fuglesang var en av Quislings nære medarbeidere som tidlig bekjente seg i en moderat grad til pangermanismen.³⁵⁴ Dette kulminerte rundt det 8. riksmøte 25.-27 september i Oslo, hvor Fuglesang holdt tale. Talen til både Quisling og Fuglesang høstet jubel hos tyske observatører for den markante økningen i pangermanske henvisninger. Dette varte ikke lenge, slik at den germanske markeringen kan ikke ha vært ektefølt fra Fuglesangs side. Lundes bortgang i oktober 1942 utgjorde et hull som Fuglesang fylte, både i stilling og ånd. Tidlig i 1943 var Fuglesang en nasjonalistisk anfører i NS. Raseforestillingene havnet i bakgrunnen til fordel for kampen mot bolsjevismen.³⁵⁵ På Stiklestad i 1944 henviser Fuglesang til både Borre og Hafrsfjord, men det kommer klart frem at Stiklestad gjennom Olavstanken var grunnleggende nasjonalt forankret. Like før Fuglesang avduket Olavsbautaen uttalte han: «*Her skal ikke bare vi, men samlingstankens stridsmenn, de nasjonale kreftene i generasjoner-hvert år samles for å hente ny kraft og ny glød til kampen for folk og fedreland*».³⁵⁶ Talen til Fuglesang er ikke lang, men foruten en henvisning til harde tider, ligger ikke fokuset på den internasjonale kampen mot bolsjevismen. Dette kom klarere til uttrykk på Borrestevnet i mai 1944, enn på Stiklestad i juli samme år:

[...] ikke bare den nasjonale samlingen skal dette stedet tale til oss om fortsatte minister Fuglesang. Samlingstanken i dag griper utover den indre nasjonale samlingen av det norske folket. I dag er samlingen av den folkeætten som vårt folk

³⁵² Adresseavisen 31.7.1944

³⁵³ FF 30.7.1942

³⁵⁴ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 113

³⁵⁵ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a/s, 1989), 218

³⁵⁶ Adresseavisen 31.7.1944

*bare er en liten del av, og samlingen av alle folkene i Europa blitt en historisk skjebnebestemt nødvendighet.*³⁵⁷

De fremtidige Borrestevnene skulle ikke symbolisere de nasjonale kreftene alene, men også gripe utover den indre nasjonale samlingen. Slekten på Borre knyttes ikke bare til en norsk avstamning, men en europeisk folkeætt. Fuglesang var i det store og hele mer opptatt av Europatanken på Borre enn på Stiklestad i 1944.

³⁵⁷ FF 30.5.1944

6. Drøfting - Striden om Olavstanken

Olavstanken er et hyppig brukt begrep. Fuglesang uttalte i 1944 at: «*Vi søker til Borrearnestedet for den første samlingstanke. Vi søker til Hafrsfjord hvor Norges ytre samling ble fullbyrdet. Men særlig søker vi til Stiklestad, som for oss betyr Olavstanken, en av grunnpilarene i vår bevegelse*». ³⁵⁸ Fylkesfører Eggen knyttet Olavstanken til de menn som hadde den sanne kongstanken i seg. Haraldsson, Nansen, Bjørnsson og den avdøde partikollegaen Lunde. ³⁵⁹ Med slike henvisninger skulle man anta at begrepet var ferdig behandlet og konkretisert av NS. Men det var ikke tilfelle.

Olavstanken kan knyttes til flere begrep som Quisling benyttet seg av, og stridens kjerne kan knyttes til Olavs opphav. I 1934 uttalte Quisling i sitt forord til Stiklestad at: «*[...] Derfor ble han i folketroen Hellig-Olav, Norges evige konge*». ³⁶⁰ Mehle er særlig kritisk til begrepsbruken «den evige konge» i sitt verk. Den katolske ideen om den evige konge hadde etter Mehles syn frarøvet kongemaktens opprinnelige norske innhold: ættetanken og odelstanken. Olavstanken baserer seg ifølge Mehle på røtter til førkristen tid. Olav representerte den førkristne odelsretten og tingenes samlende kraft. Han tilhørte en ubrutt linje, tungt i følge med slekter som hadde gått foran Olav. Norge var hans odal, og han sto ansvarlig overfor forgjengere og etterkommere. Individualisme var knyttet til ætten, gjennom ættestridene. Odal og blodsband manifesterte seg videre som en bekreftelse på den nordiske rases kvalitet og overlegenhet.

For de gamle nordmennene, og da også for Olav Haraldsson, var det nettopp på grunn av rasekjenslen som uløselig måtte knytte seg til ættekjenselen, meget vanskelig å oppfatte, enn si godta kristendommens lære om at alle mennesker var brødre og fødte likemenn. Daglig liv i Norge fortalte jo hvert levende individ det motsatte. En behøvde bare å kaste et blick på en trell. ³⁶¹

Vernet av riket var med andre ord noe langt forut Olavs eget personlige liv, og dermed var ikke Olavstanken bundet til Olav alene, men til blodet, slekten og rasen. ³⁶²

Kirken anklages for et kunstig inngrep i norsk historie ved å gjøre Stiklestad til et kristent symbol gjennom innførselen av begrepet «den evige konge». «*Kirken hadde bruk for*

³⁵⁸ FF 31.7.1944

³⁵⁹ Adresseavisen 31.7.1944

³⁶⁰ NS 26.7.1934

³⁶¹ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 49

³⁶² Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 48

dette synet i sin langvarige og merkelige kamp for i strid med selve Olavstanken å gjøre Olav til Rex perpetuus Norvegiae. [...]».³⁶³ Quisling ble av Eggen i 1944 fremstilt som Olavs åndelige likemann, og nordmennesenes evige fører. Eggen fremstilte Quisling med en tilsvarende kraft og styrke som Olav i sin tid hadde gitt Norge. Olavsbautaen var en materialisert tilknytning til Quisling, i likhet med Stiklestad og Olav.³⁶⁴

Kultur utgjør også et sentralt tema. Helt tilbake til 1934 hevdet Quisling at Olav var *en [...] sjelden bærer av det som skjedde i pakt med tidens utvikling.*³⁶⁵ Denne tanken ser ut til å ha modnet for hvert stevne, og i 1942 uttalte han at: «*Europa var i virkeligheten den gang en enhet. Olav Haraldssøn ga ikke bare Norge en plass i dette Europa, men han ga også nordmennene et nytt livssyn, et livssyn som på en fullkommen måte tolket det norske folks vilje.*»³⁶⁶ Quislings kritikk mot den norrøne religion kom best til syne under avdukingen av Olavsbautaen i 1944. Den gamle religionen hadde virket splittende på folket, og truet egenarten:

*Vi vet hvordan det trauste norske folket, som hadde tatt dette herlige landet i besittelse var. De ville leve sitt såkalte frie liv og det vilde ha den religion som det hadde fått av sine forfedre [...] Fremmed innflytelse gjorde seg etter hvert mer og mer gjeldende [...] Før Stiklestad hadde Europa gjennomlevd en mørk tid [...] Vi var tidligere med på å beleire Europa [...] Europa slo seg imidlertid igjennom denne beleiringen og vant, og det som skjedde her på Stiklestad var at Europas livsform seiret hos oss, i vårt land.*³⁶⁷

Mehle hevdet på sin side at det i tiden før Stiklestad rådet et feilaktig bilde på hedensk mørke og villskap:

Det folkelige synet i den katolske tiden, og lenge etter, ble at før Stiklestad hadde hedensk mørke og villskap hersket i landet, mens etter Stiklestad en norsk kultur blomstret frem. Men mørket før Stiklestad lot Olav bli stående uten noen kulturbakgrunn. Eller man innskrenket seg til påstander om at han hadde tilegnet seg

³⁶³ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 44

³⁶⁴ Adresseavisen 3.7.1944

³⁶⁵ 2.8.1934

³⁶⁶ FF 30.7.1942

³⁶⁷ FF 31.7.1944

*vesterlandsk kultur da han for i viking, eller oppholdt seg i kristne land.*³⁶⁸

Hos Mehle, i likhet med Sæther på Borrestevnet i 1941, var det gjennom Eddadiktningen at man kunne finne den dypeste viten om norsk liv, kultur og tankesett. En litteratur som kirkepolitikken med hell hadde søkt å fjerne ifølge Mehle, på samme vis som at jødene hos Sæther angivelig skal ha vært skyld i Edda-diktningens glemsel. Det mest oppsiktsvekkende resonnementet hos Mehle er skildringen av slaget på Stiklestad, og den historiske betydningen av slaget. Mehle hevdet at «*Olavs hær var sørgelig blottet for prester*»³⁶⁹, og at hans hær måtte nøye seg med et hedensk Bjarkekvad. Snorre skal kun ha kjent til bruddstykker av dette kvadet. Kvadet forteller om troskap til føreren, og en plikt til å følge ham inn i døden.³⁷⁰ Til sammenligning ble bondehæren ledet av biskop Sigurd, den høyeste kirkelige autoritet i Norge på denne tiden, og kong Knuts geistlige leder. Det er altså bondehæren som har en kristen biskop med seg, og ikke Olav. Mehle presiserer også følgende: «*Vi må ikke glemme tidsforholdene. Kong Knut var ikke bare en mektig, men også en meget kristen fyrste*».³⁷¹ Dette er et tankevekkende poeng hos Mehle. Knut var en meget religiøs konge, og det er ikke sikkert at samtiden var preget av den samme oppfatningen som har vært rådende i ettertiden. Kristendommen hadde rett og slett en begrenset innflytelse på maktforholdene etter Mehles syn. Videre ser det ut til at Mehle lot seg provosere over at Snorre ga plass til biskop Sigurd i sitt verk. Dette er noe han gjentar flere ganger. Snorre ble unnskyldt med at også han var påvirket av kirkepolitikken:

*[...] heller ikke han var upåvirket av den offisielle kirkelæren om Stiklestads betydning for troen i landet [...] Han lar i alle iallfall Olavs mest veltalende motstander på Stiklestad, den danske biskop Sigurd, få komme til orde [...]*³⁷² *I den merkelige talen som jo ved selve sin forekomst forvirrer den senere så populære problemstillingen at kampen gjaldt bondeskapet mot kristendommen, hammeren mot korset [...]*³⁷³

Mehle utfordrer her den tradisjonelle tolkningen av korset mot hammeren. I virkeligheten var det to kristne hærer på Stiklestad, der Olav seiret fordi han i sin fremtredelse inkarnerte rasens

³⁶⁸ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 44

³⁶⁹ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 66

³⁷⁰ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 66

³⁷¹ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 67

³⁷² Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 66

³⁷³ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 68

åndelige og fysiske trekk. Bondehæren stammet fra de kristne områdene i Trøndelag, men også kyststrøkene på Vestlandet der kristendommen skal ha stått sterkest. Olavs tale før slaget er ifølge Mehle preget av praktiske råd, og løfter om belønning, fremfor kampens religiøse betydning. Mehle benektet imidlertid ikke at Olav vedkjente seg Kristus, og at han sendte vekk de menn som ikke lot seg døpe. Samtidig later det til at Mehle nedtoner den kristne betydningen ved å legge en større vekt på Olavs rolle som høvding i viking, der en liten sammensveiset fylking var bedre enn en uhåndterlig masse som ikke visste hvorfor den slåss. Dåpen var først og fremst et troskapsløfte til Olav, og ikke religiøst betinget. Dette baseres ifølge Mehle på den nordiske rases troskapsideer og æresbegreper. Igjen stiller rase og førerbegrepet seg som overordnet kristendommens kristne verdier.

Det er ikke første og heller ikke siste gangen at vi ser den nordiske rases troskapsideer og æresbegreper bli gjort gjeldende i en åndskamp. For det annet har Olav uten tvil hatt blodet i vikingelivets prøvde sannhet at det er bedre i kampen å ha en liten, hardt sammensveiset flokk, enn en uhåndterlig masse som ikke vet hvorfor den slåss.³⁷⁴

Mehle hevdet at Olavs hær var den mest raserene. Bondehæren skal hovedsakelig ha bestått av treller. «Etter slaget var det da heller ikke massen som reagerte».³⁷⁵ Det var et lite mindretall med det mest utviklede raseinstinktet, og representanter for de gamle ættene som etter slaget angret på hvilken side de hadde tatt. Det var bøndernes ønske om økt materiell velstand som hadde fått dem til å følge en masse bestående av rasefremmede treller. Beskrivelsen kan stå seg som en advarsel til de nordmenn som var marxistvennlige, og hva som kom til å skje om de lot seg friste. Innholdet står seg også som pangermansk, idet sammenligningen drar kjensel på blodets opphav i en germansk opprinnelse. Det var et svik mot sin egen rase, ifølge Mehle. Stillheten etter slaget på Stiklestad skal ha inntruffet når seierherrene innså at de hadde seiret på den gale siden.

Det må likevel ha virket forstemmende på mange bønder å skulle kjempe sammen med treller, frigitte og løysinger. Fornemmelsen av det rasefremmede hos trelle, den instinktive avstandtagen fra denne lavt bygde, svart – snuskede og plattfotede mennesketypen påtrengende levende [...] Vi tar kanskje ikke feil når vi hevder at bøndernes sak var fortapt i det samme øyeblikket de ikke aktet på det rasemessige

³⁷⁴ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 72

³⁷⁵ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 74

*imperativet som like siden de germanske stammers grå fortid hadde gitt deres samfunn styrke og indre sammenheng.*³⁷⁶

Rasebegrepet i relasjon til den norrøne sagalitteraturen var et motstykke til det Mehle kaller den materialistiske «massen», og står seg også som en motsetning til Quisling, som anså den norrøne religion som materialistisk, individualistisk og fremmedartet. «Massen» var ellers et begrep som kom til syne i NS sin propaganda, for å kunne markere styrken til de få, mot bevegelsens store motstand. NS ønsket å fremstå som et parti uten særinteresser.

Masseoppbudet som omga NSDAP i Tyskland, ble sammenlignet med DNAs revolusjonære ideer:

*Det samme diktaturprinsipp som hersker i Tyskland, finnes like godt i den organiske oppbygging av det marxistiske norske arbeiderparti. Likesom i de nazistiske rekker er Det Norske Arbeiderparti suggerert av masseoppbudet, den enkelte står lydig i rekkene, lar sin sanne personlige overbevisning drukne i frykten for angiveriet og diktaturets hårde hånd.*³⁷⁷

Det er helt klart at Quisling knyttet den norrøne troen opp mot en mørk ukultur, materialisme, egen nytte, og fremmedhet. Alt dette utgjør en kontinuitet hos Quisling. Tankegangen ser i tillegg ut til å modnes for hvert stevne, men kun på Stiklestad, og ikke Borre. Den norrøne religion og historie i et nasjonalt perspektiv kan ha vært vektet ulikt hos Quisling. Han henviste stadig vekk til norrøne elementer, som «*den norrøne kraften*»,³⁷⁸ men utelukket samtidig referanser til den norrøne religionens guder og betydning. Dette står i en kontrast til Mehle, som vektla Tors betydning for den nasjonale bevisstheten, og opphøyet Olav til en norrøn skikkelse i slekt med Tor: «*[...] når han løftet hånden, sprakk trollene i fjellet, for han var sterkere enn Tor. Hvor dypt han også var i slekt med ham, visste legendene ikke, men det visste hver eneste nordmann*».³⁷⁹

En slik forestilling kan i likhet med Sæthers syn knyttes til begrepet *sakralkongedømme*, og de norrøne slektenes påståtte slektskap med gudene.³⁸⁰ Tor utgjør en viktig skikkelse i både en nasjonal og pangermansk kontekst hos Mehle, og det er tydelig at

³⁷⁶ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 78

³⁷⁷ NS 12.7.1934

³⁷⁸ NS 2.8.1934

³⁷⁹ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 79

³⁸⁰ Dørum, *Frå Høvdindøme til kongemakt*. (Oslo: Cappelen Damm AS, 2017), 75

han satte Tors-skikkelsen foran kristendommen. Det var Tors fortjeneste at Olav hadde fått en sentral plass i nordmenns minne, og det også hans egenskaper som kristendommen søkte å bygge videre på. Dette gjaldt også for Sæthers pangermanske visjoner.

Vi hører at langt inn i den kristne tiden ble folk grepet i å bære hemmelige Torstegn på seg.³⁸¹ [...] la det her være innskutt at sikkert har mang en fornem mann også på Olavs tid heller ønsket å bli lagt i haug på gammelt vis enn å få selv den beste plassen innved kirken.³⁸²

Omvendt er det mye som taler for at Quisling satte Olav om et symbol på kristendommens verdier, i kontekst til det nasjonale, men også det nasjonale i kontekst med det som i dag kan kjennetegnes som EU. Et slikt utfall kan tyde på at Olav helt og holdent var kristendommens forkjemper i Quislings bevissthet, og at kristendommen var det ytterste symbolet på en nasjonal reisning i et europeisk forbund. I 1944 omtalte Quisling kristendommens kamp mot hedendommen på Stiklestad som en «datidens fullbyrdelse». I samme setning refererer Quisling til verdenskampen mot bolsjevismen. Hedendommen og bolsjevismen blir satt i kontekst med det usiviliserte, hvor kristendommen blir en representant for det siviliserte, nasjonale og åndelige. Forfedrenes norrøne tro sto for individualisme og materialisme. De hadde levd tilsynelatende frie liv i stil med forfedrene, men de hadde ikke levd slik de egentlig ønsket, fordi egenarten ikke kom tydelig frem. Slikt kunne bare uttrykkes gjennom et fellesskap. Det krevdes en nasjon for å bevare og synliggjøre egenarten, ellers ville fremmede elementer vanne ut egenarten, og den ville forsvinne. Folket var, som utrykt av Quisling, et redskap for den felles norske ideen.³⁸³

Lunde påpeker i likhet med Mehle at overgangen til katolisismen ikke var uproblematisk i bevarelsen av de nasjonale skikkene. På Stiklestadstevnet i 1942 uttalte han: «Vi ser da kristendommen ble innført, folk tok ikke bare mot den nye tro, men mistet samtidig noe av seg selv, for de forstod ikke at de samtidig måtte stå på norsk grunn».³⁸⁴ Det er derfor en liten forskjell mellom Lunde og Quisling, hvor Quisling stiller seg ukritisk positiv til innførselen av kristendommen. Olavstanken utgjør dermed brytninger mellom en norrøn og kristen arv i et nasjonalt perspektiv. Mehle forfekter også et pangermansk synspunkt idet han

³⁸¹ Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 80

³⁸² Mehle, *Fra Stiklestad til Stiklestad*. (Oslo: Centralforlaget, 1944), 105

³⁸³ FF 31.7.1944

³⁸⁴ Lunde, *Kampen for Norge III* (Oslo: Kommissjon hos Gunnar Stenersens forlag, 1943), 103

drar kjensel på nordmenns opprinnelse i en germansk kontekst. Det var ikke først og fremst en religiøs kamp, men en rasekamp. Mehle og Quisling inntar dermed ytterpunktene, imens Lunde tar en form for mellomposisjon. Sæther posisjonerer seg innenfor den samme kategorien som Mehle.

Lunde var i utgangspunktet ikke kritisk til kirken som en institusjon. Dette fremkommer særlling under hans korrespondanse med Tveter, rett før sistnevntes utmeldelse, der Tveter regner Lunde for å være en av de som ønsket kristendommen velkommen: «*Men Kjære dr. Lunde, jeg er klar over at der, som sagt, ennu er mange innen NS som søker å forene kristendommen med NS. Og jeg regner Dem som en av dem.*»³⁸⁵

³⁸⁵ Bruknapp, *Ideene splitter partiet*. (Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976), 46

7. Konklusjon

Innledningsvis ble følgende problemstilling med utdypende forskningsspørsmål presentert:
Hvordan kom ideologiske og politiske brytninger til syne under NS-stevnene på Borre og Stiklestad i perioden 1934-1944?

1. Hvordan ble den kristne og norrøne arven tolket og brukt av NS? På hvilken måte kan man se elementer av kontinuitet og brudd før og etter 1940?
2. Var det tydelige forskjeller mellom Borre og Stiklestad?
3. Hvordan tolket ulike aktører i NS begrepene «Olavstanken» og «Hammeren mot korset»?

Etter en gjennomgang av åtte stevner i regi av NS fremkommer et relativt tydelig mønster, hvor den politiske situasjonen avgjorde det ideologiske innholdet og vinklingen. NS før 1940 var preget av en ytre og indre strid, der NS fremsto ideologisk tvetydig. I det demokratiske Norge var NS en marginalisert bevegelse som huset motstandere av partipolitikken, enten disse var kristne, fascister etter mønster fra Italia, eller nasjonalsosialister. Den norrøne konteksten til Borre havnet i bakgrunnen som følge av at den kristne fløyen sto sterkt på det tidspunktet som Borrestevnet ble avholdt i 1935, og at NS var ideologisk tvetydig.

Borrestevnet i 1935 utgjorde en antiparlamentarisk og antimarxistisk mønstring, der Quislings tale innholdsmessig vektet på italiensk fascisme. Rammen rundt Borrestevnet var likevel av en kristen art, med henvisninger til Bibelen og Moseboken. Til sammenligning var Stiklestadstevnet i 1934 av en overveldende nasjonalistisk og kristen føring. Den eneste klare antydningen til antisemittisme kom gjennom *Nasjonal Samlings* karakteristikk av *Dagbladet* og venstrebladet *Nidaros* i etterkant av Stiklestadstevnet. Ved siden av den nasjonale stemningen lå fokuset på partipolitikken destruktive innflytelse i det norske samfunnet.

Etter 1940 ble NS et statsbærende og selverklært nasjonalsosialistisk parti. Dette markerte et brudd med mellomkrigstidens ideologiske tvetydighet. I tråd med tysk okkupasjon og nasjonalsosialismens ideologiske tankegods kom pangermanske visjoner til uttrykk, men utelukkende på Borre. Sæther forfektet en aggressiv pangermansk tilnærming med fokus på før-kristne skapelsesmyter, hvor både Snorre og Ynglingeætten hadde en sentral rolle. Før-kristne skapelsesmyter ble gjennom Quisling og Lunde tildelt et nasjonalt fokus, som samtidig markerte en avstand til Sæthers pangermanske visjoner. På Borre var ungdommen viet en mye større oppmerksomhet enn før 1940, og denne oppmerksomheten vedvarte til det siste stevnet i 1944. *Dronning Ragnhilds drøm* kan knyttes direkte til ungdommen. Hos Lunde kom ungdommen frem som en videreføring av skikkene, først og fremst gjennom

språket og navneoppkalling. Sæther knyttet ungdommen til en rasekrig, hvor man forpliktet seg til å bli flere for å forsvare rasen. Dette var mer i tråd med SS sitt pangermanske prosjekt, og «Lebensraum-politikken» i Tyskland. På Stiklestad sto den kristne tematikken for en kontinuitet med tiden før 1940. Quislings taler på Stiklestad i 1942 og 1944 har mange fellestrekk med talene han holdt i 1934. Europa-tanken kom klarere til uttrykk for hvert Stiklestadstevne, og utgjorde en symbiose med den nasjonale og kristne rammen. Det siste stevnet i 1944 peker i retning av en særlig nasjonal forankring, både gjennom talene og reisningen av Olavsbautaen. I *Fritt Folk* var overskriften *Stiklestad markert som Norges nasjonale kraftsentrum* et klart uttrykk for Stiklestads rolle som et nasjonalt symbol, med forrang over Borre. Dette kommer også til uttrykk gjennom talen til Fuglesang, som rangerer Stiklestad foran Borre og Hafrsfjord, samtidig som at han på Borrestevnet i mai 1944 erklærte at Borre skulle være Europa-tankens samlingssted.

Borrestevnet i 1943 markerer det største bruddet siden NS erklærte seg som nasjonalsosialistisk. De før-kristne referansene havnet i bakgrunnen, samtidig som at kristendommen reetablerte seg og Europa-tanken tok over. Avslaget fra Hitler og en snudd krigslykke løftet fokuset vekk fra Borre, og den nasjonale forankringen ble trukket inn i et europeisk forbund. I 1943 var kristendommen for første gang siden 1935 tilbake på programinnholdet. Denne gangen var gudstjenesten lagt til Borre kirke, i motsetning til 1935, hvor gudstjenesten ble holdt på Borrehaugene. I andakten til Geelmuyden og Hagen i 1944 ble det påpekt at mørke krefter søkte å kneble troen, og at man måtte stå sammen. Geelmuyden er et godt eksempel på ideologisk kontinuitet og brudd i NS. Han stilte seg i likhet med mange kritisk til rasebegrepet før 1940. Etter 1940 ble han påvirket av nasjonalsosialismens tankegods, og tjenestegjorde som SS-prest, før han mot slutten reetablerte den kristne doktrinen som en kjerne, med en tydelig svekket tro på nasjonalsosialismens ideer som han applauderte ved fronten i 1942. Kristendommens fornyede rolle på Borre kan også knyttes til den endelige fløyoppdelingen, hvor pangermanismen mer eller mindre forsvant som en retning i NS, og ble befestet i miljøet rundt GSSN. Det er sannsynlig at kristendommen hadde uteblitt fra Borre om krigen hadde gått i favør av Tyskland, ettersom pangermanismens visjoner trivdes, med Sørensens ord, best på offensiven.³⁸⁶ Det lå en forventning om at Borrestevnet i 1943 gjennom GSSN ville ha pangermanske innslag på linje med stevnet i 1941, men organisasjonen gjorde seg lite

³⁸⁶ Sørensen, *Hitler eller Quisling*. (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a.s, 1989), 101

bemerket i *Fritt Folk*. Dette kan tyde på at deltagelsen til GSSN i 1943 bevisst var nedtonet, som følge av de politiske og ideologiske stridighetene i løpet av høsten 1942 og våren 1943.

Olavstanken trekkes frem som et grunnleggende symbol i NS: «*Vi søker til Borrearnestedet for den første samlingsstanke. Vi søker til Hafrsfjord hvor Norges ytre samling ble fullbyrdet. Men særlig søker vi til Stiklestad, som for oss betyr Olavstanken, en av grunnpilarene i vår bevegelse*».³⁸⁷ Gjennom Olavstanken blir Stiklestad befestet som et nasjonalt symbol. Den generelle tendensen i NS bærer som nevnt preg av dette. Likevel var ikke den ideologiske vinklingen ensbetydende med et kristent tankegods. Mehle argumenterte sterkt for at Olavstanken kunne isoleres fra en kristen sammenheng, og ser på kristendommen som underordnet Olavs norrøne arv. «Hammeren mot korset» var hos enkelte NS-medlemmer bygget på synet om at slaget sto mellom en hedensk bondehær og Olavs kristne fylking. Mehle fremhevet tidens kristne ramme, og bruken av kristendommen som et verktøy i å stadfeste et raseskille som baserte seg på de gamle ættenes røtter til vikingtiden. «Hammeren mot korset» var åpenbart et misvisende begrep, da begge hærer i utgangspunktet var kristne. Forskjellene lå i rasens renhet og det fremmede, der bondehæren under ledelse av biskop Sigurd utgjorde en fremmedartet og laverestående masse. Begrepet «Den evige konge» var like misvisende som «Hammeren mot korset». Quislings syn på Olav som den evige konge, var hos Mehle et forsøk fra kirkens side på å dekke over Olavs norrøne arv. Mehles syn kan overføres til Sæthers form for pangermanisme. I en symbiose med kristendommen ble Odin beskrevet som germanernes første fører. Hos Mehle var Tor direkte koblet til Olav, men Tors opprinnelse var av en germansk avstamning. Slik trekker både Sæther og Mehle på en nasjonal og pangermansk tankegang, i stil med Himmlers planer om en Odinkult. Lundes norrøne linje med fokus på språk markerte et skille mellom det norrøne og det germanske, noe som også bekymret tyske SD. Omvendt var Quisling den som klarest frontet Olavs kristne betydning i en nasjonal kontekst. Stiklestad var tungt vektet på kristendommen og Olav som nasjonens redningsmann. Olavstanken utgjør dermed brytninger i en nasjonal kontekst, med spredning til både pangermanisme, norrøn mytologi og kristendom.

Som følge av krigsutviklingen, sto kristendommen og Europa-tanken frem som den endelige løsningen på både Borre og Stiklestad. Avslutningsvis sto også nasjonalismen igjen som ubestridt på Stiklestad. Det er tydelig at Stiklestad og Borre var vektet ulikt, og at innholdet ble tilrettelagt etter den ideologiske konteksten som stedene representerte. Aktører som støttet seg på pangermansk tankegods kom ikke til syne på Stiklestad. Quisling og Lunde

³⁸⁷ FF 31.7.1944

støttet seg på en norrøn kontekst, men fokuset på språk og slektenes skikker utgjorde en avstand til den norrøne mytologien som Sæther og Mehle knyttet til en felles germansk opprinnelse. Dermed sto Quisling og Lunde seg som en obstruksjon til nasjonalsosialismens *Blut und Boden*. En «utopisk» drøm mot en folkelig og nasjonal løsning.

8. Referanser

Primærkilder:

Adresseavisen, 29.juli 1942

Adresseavisen, 31.juli 1944

Aftenposten, 26.mai 1942

Aftenposten, 15.juni 1943

Aftenposten, 30.mai 1944

Aust-Agder Blad, 31.juli 1934

Bygdefolket, 4.august 1934

Fritt Folk, 28.mai 1936

Fritt Folk, 30.mai 1936

Fritt Folk, 2.juni 1936

Fritt Folk, 31.mai 1941

Fritt Folk, 3.juni 1941

Fritt Folk, 20.september 1941

Fritt Folk, 24. april 1942

Fritt Folk, 26.mai 1942

Fritt Folk, 27.juli 1942

Fritt Folk, 28.juli 1942

Fritt Folk, 30.juli 1942

Fritt Folk, 27. oktober 1942

Fritt Folk, 15.juni 1943

Fritt Folk, 16.juni 1943

Fritt Folk, 30.mai 1944

Fritt Folk, 31.juli 1944

Gjengangeren, 31.mai 1941

Gjengangeren, 3.juni 1941

Gjengangeren, 26.mai 1942

Gjengangeren, 15.juni 1943

Heger, Wanda. *Hver fredag foran porten*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1995.

Hirdmannen 8.mai 1943

Hjort, Johan Bernhard. *Nasjonal bondepolitikk*. NS presse & Publikasjon, 1934.

- Lunde, Gulbrand. *Kampen for Norge: Skrifter, foredrag og avisartikler 1933-1940*. Oslo: I kommisjon hos G. E. Stenersens forlag, 1941.
- Lunde, Gulbrand. *Kampen for Norge 2: Foredrag og artikler 1940-1941*. Oslo: Kommisjon hos Gunnar Stenersens forlag, 1942.
- Lunde, Gulbrand. *Kampen for Norge 3: Foredrag og artikler 1941-1942*. Oslo: I kommisjon: Centralforlaget, 1943.
- Mehle, Eyvind. *Olavstanken: Fra Stiklestad til Stiklestad*. Oslo: Centralforlaget, 1944.
- NS, 21.juni 1934
- NS, 12.juli 1934
- NS, 26.juli 1934
- NS, 2.august 1934
- NS, 9.august 1934
- NS, 16.august 1934
- NS, 13.juni 1935
- NS, 3.august 1935
- Quisling, Vidkun. *Quisling taler på NS-stevnet i Borre 2. juni 1941*. Nasjonalbiblioteket: Lydopptak fra NRK radio, 39:30-40:28, 58 sekunder totalt.
- Sturlason, Snorre. *Kongesagaer*. Oslo: J.M. Stenersens Forlag AS, 2017.
- Tidens tegn, 27.juli 1934
- Vestfold Presse, 26.mai 1942
- Vestfold Presse, 28.mai 1942

Litteratur:

- Aronsson, Peter, Narve Fulsås, Pertti Haapala og Bernard Eric Jensen. «Nordic National Histories». I *The Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, redigert av Stefan Berger og Chris Lorenz, 256-282. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008.
- Bruknapp, Dag O. «Ideene splitter partiet: Rasespørsmålets betydning i NS's utvikling». I *Fra idé til dom: Noen trekk fra utviklingen av Nasjonal Samling*, redigert av Rolf Danielsen og Stein Ugelvik Larsen, 9-47. Bergen/Oslo/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976.
- Dahl, Hans Fredrik. *Vidkun Quisling: En fører blir til*. Oslo: Aschehoug, 1991.
- Dahl, Hans Fredrik. *Vidkun Quisling: En fører for fall*. Oslo: Aschehoug, 1992.

- Dahl, Hans Fredrik, Bernt Hagtvet og Guri Hjeltnes. *Den norske nasjonalsosialismen: Nasjonal Samling 1933-1945 i tekst og bilder*. Oslo: Pax Forlag as, 1990.
- Dørum, Knut og Eirin Holberg. *Frå høvdingdøme til statsmakt i Norge ca. 200-1350*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2017.
- Emberland, Terje. *Religion og rase: Nyhedenskap og nazisme i Norge 1933-1945*. Oslo: Humanist forlag, 2003.
- Emberland, Terje. «Viking og odelsbonde: Den nordiske tanke, SS og idealiseringen av nordmenn». I *Jakten på Germania: Fra nordensvermeri til SS-arkeologi*, redigert av Terje Emberland og Jorunn Sem Fure, 126-151. Oslo: Humanist forlag, 2009.
- Emberland, Terje og Matthew Kott. *Himmlers Norge: Nordmenn i det storgermanske prosjekt*. Oslo: Aschehoug, 2012.
- Figueiredo, Ivo de. *Fri mann: Johan Bernhard Hjort - en dannelsehistorie*. Oslo: Aschehoug, 2004.
- Jensen, Tom B. *Nasjonal Samlings periodiske skrifter 1933-1945*. Oslo: Grafisk media forlag, 1992.
- Myhre, Bjørn. *Før Viken ble Norge: Borregravfeltet som religiøs og politisk arena*. Vestfold fylkeskommune, 2015.
- Myhre, Jan Eivind. *Historie: En introduksjon til grunnlagsproblemer*. Oslo: Pax Forlag A/S, 2014.
- Moseng, Ole Georg, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen og Erling Sandmo. *Norsk historie I 750-1537*. Oslo: Universitetsforlaget, 2007.
- Sørensen, Øystein. *Solkors og solidaritet: Høyreautoritær samfunnstenkning i Norge ca. 1930-1945*. Oslo: J. W. Cappelens forlag AS, 1991
- Sørensen, Øystein. *Drømmen om det fullkomne samfunn: Fire totalitære ideologier - én totalitær mentalitet?*. Oslo: Aschehoug, 2010.
- Sørensen, Øystein. «Drømmen om det storgermanske rike: Pangermanismen i Norge ca. 1850-1945». I *Jakten på Germania: Fra nordensvermeri til SS-arkeologi*, redigert av Terje Emberland og Jorunn Sem Fure, 61-81. Oslo: Humanist forlag, 2009.
- Sørensen, Øystein. *Hitler eller Quisling: Ideologiske brytninger i Nasjonal Samling 1940-1945*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag a.s, 1989.
- Sørli, Sigurd. *Solkors eller hakekors: Nordmenn i Waffen-SS 1941-1945*. Oslo: Dreyers forlag, 2015.
- Welzer, Harald. *Gjerningsmenn: Hvordan helt vanlige mennesker blir masse mordere*. Oslo: Forlaget Press, 2014.

Artikler og avhandlinger:

Larsen, Stein Ugelvik, Beatrice Sandberg og Volker Dahm. *Meldungen aus Norwegen 1940-1945: Die geheimen Lageberichte des Befehlshabers der Sicherheitspolizei und des SD in Norwegen*. München: Oldenbourg Verlag, 2008.

Side 639-641: [Meldungen aus Norwegen 1940-1945, Die geheimen Lageberichte des Befehlshabers der Sicherheitspolizei und des SD in Norwegen - Google Play Bøker](#).

Side 1087: [Meldungen aus Norwegen 1940-1945, Die geheimen Lageberichte des Befehlshabers der Sicherheitspolizei und des SD in Norwegen - Google Play Bøker](#)

Madsen, Svend Aage. «Nasjonal Samlings Borrestevner». *Borreminne: Årsskrift for Borre Historielag* 23, (2007): 17-37. [Borreminne | 2007](#).

Ones, Bjørnar Storeng. «En god nordmann? Et utvalg NS-presters ideologi og praksis». Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo. 2016.

Thaule, Jimi. «På nasjonal grunn: Nasjonal Samlings bruk av ritualer og historiske symboler 1933-45». Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo. 2007.

Thon, Jan Ingar. «Quislings nazibauta på Stiklestad har skapt strid i mer enn 70 år». *Aftenposten historie*, no.4 (April 2022): 110-117.

Winther, Birgitte. «Ideen om det norske folk: Vidkun Quislings taler på Nasjonal Samlings pinsestevner i Borreparken i 1941, 1942 og 1943». Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo. 2019.

Illustrasjoner:

Forsidebildene av Borre og Stiklestad er private, og tatt av undertegnede.

Figur 1: Privat foto av NS-plakat, tatt under besøket på Stiklestad i februar av undertegnede.

Figur 2: Myhre, Bjørn. *Før Viken ble Norge: Borregravfeltet som religiøs og politisk arena*. Vestfold fylkeskommune, 2015, s. 21.

Figur 3: Sturlason, Snorre. *Kongesagaer*. Oslo: J.M. Stenersens Forlag AS, 2017, s. 44.

Figur 4: NS 26.juli 1934

Figur 5: NS 21.juni 1934

Figur 6: Bygdefolket 4.august 1934

Figur 7: NS 13.juni 1935

Figur 8: FF 3.juni 1941

Figur 9: FF 26.mai 1942

Figur 10: Vestfold presse 26.mai 1942

Figur 11: Aftenposten 15.juni 1943

Figur 12: FF 30.mai 1944

Figur 13: FF 31.juli 1944

Figur 14: FF 24.april 1942